

97 1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

CSIKÓS GYÖRGY, DOMONKOS OTTÓ, ERDÉLY SÁNDOR, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC,
† FÖLDI LŐRINC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, GYULAY ZOLTÁN,
HAMMERL LAJOS *technikai szerkesztő*, HARACSI LAJOS, HILLER ISTVÁN *titkár*, HORVÁTH
JÓZSEF, HORVÁTH ZOLTÁN, KELÉNYI FERENC *olvasó szerkesztő*, PINTÉR FERENC, PRÖHLE
JENŐ, † RADÓ FERENC, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, TARJÁN GUSZTÁV,
TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR,
ZAMBÓ JÁNOS, ZÁRAI KÁROLY

Szerkeszti:
† CSATKAI ENDRE és MOLLAY KÁROLY

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Tájékoztató

Tájékoztató

Folyóiratunk ez évi második számát is még az 1970. március 12-én elhunyt Csatkai Endre neve alatt adjuk közre, mivel a felszabadulásunk 25. évfordulójára tervezett két szám anyagát még Ő készítette elő. A szerkesztő bizottság 1970. május 3-i ülésén az új szerkesztő kijelöléséig a sajtó alá rendezés munkájával Mollay Károlyt bízta meg, aki feladatát Hammerl Lajos, Hiller István és Kelényi Ferenc közreműködésével végezte el. Csatkai Endréről jelen évfolyamunk harmadik számában emlékezünk meg.

A szerkesztő bizottság

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szita Szabolcs: Kellner Sándor, az internacionalista csapatok egyik szervezője

98 Szita Szabolcs: Kellner Sándor, az internacionalista csapatok egyik szervezője

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, majd a polgárháborúban résztvevő magyar internacionalisták

emlékét szovjet földön sokfelé őrzi a kegyelet. A Szovjetunió Fegyveres Erőinek Múzeumában járva, a Vörös Hadsereg internacionalista csapatainak szervezői között Münnich Ferenc, Kellner Sándor⁽¹⁾ és Varga Gyula arcképére bukkantam.

Ez indított arra, hogy kísérletet tegyek a hadifogoly Kellner tetteinek felkutatására, a magyar hadifogoly mozgalom néhány vonatkozásának tükrében oroszországi forradalmi tevékenysége bemutatására.

A Forradalmi Kormányzótanács soproni teljhatalmú megbízottjának, a munkásmozgalom mártírja életének oroszországi időszakából kevés ismeretes. Csekély számú magyar forrás áll rendelkezésre, volt hadifoglyok, kortársak néhány utalását ismerjük csupán Kellner Sándor fogságáról. Az anyaggyűjtés során orosz nyelvű egykori újságok és kiadványok, levéltári anyagok, valamint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából kiadott gyűjteményes munkák tanulmányozása kapcsán sikerült Kellner tevékenységéről néhány, Magyarországon eddig ismeretlen hiteles adatot fellelni.

Kellner Sándor 1887-ben született Tiszaeszláron. Már tanonc korában bekapcsolódik az ifjúmunkás mozgalomba. 17 éves korában a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a nyomdászszakszervezet bátor kiállású, öntudatos tagja. Az első világháború a megpróbáltatások poklába sodorja. Orosz földön az emberiség jövőjéért harcolókhoz csatlakozik. Agitál, szervez, lapot szerkeszt – kommunista lesz.

1914 nyarán, a mozgósítás első napjaiban mint tizenhét éves soproni honvéd bevonul.⁽²⁾ Hamarosan az orosz harctéren harcol. Néhány hónap múlva elfogják, és a peszcsankai hadifogolytáborba kerül. A láger Csitától 25 km-re DK-re, az Ingoda folyó mentén volt. Kellner peszcsankai tartózkodásának időszakát homály fedi. Tény, hogy a peszcsankai szociáldemokrata kör még a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt létrejött. Szervezői Müller Armand, az osztrák–magyar hadsereg hadnagya és Steinhardt F., az óbudai hajógyár munkása voltak. A kör tagjainak jó kapcsolatuk volt a helyi bolsevikokkal. További tevékenysége alapján feltételezhető Kellner részvétele is a kör munkájában.

Az orosz hadifogságban lévő mintegy 600 000 magyar hadifogolynak⁽³⁾, különösen a legénységnek nehéz sora volt ebben az időben. A táborokban a zsúfoltság egyre nő, az ellátás pedig rosszabbodik. Nagy megpróbáltatást jelentett a szokatlan időjárás és az időnként fellépő járvány is. A hágai egyezmény a tiszteknek kiváltságokat biztosított, a közkatonák viszont a kizsákmányolás¹⁰⁰ és harácsolás áldozatai lettek. Az első hadifogoly megmozdulások 1916 januárjában kezdődtek az élelmezés és a munkakörülmények javítására. A világtól elzárt táborokba az első időben kevés hír jutott el. A fokozódó munkaerőhiány azonban a hadifoglyoknak a termelőmunkába (különösen a nehéz fizikai munkába) való bevonására kényszerítette a cári hatóságokat. A fogoly katonák jelentős része így kiszabadult a nagy többségében monarchista és sovíniszta tisztek hatása alól. A magyar parasztok és munkások – különösen a szervezett munkások – orosz osztálytestvéreikkel együtt dolgozva, hamarosan felismerték az összefogás szükségességét és erejét.



Kellner Sándor arcképe.

⁹⁹Felirata: „Kellner elvtárs a Végrehajtó Bizottság tagja, a magyar nyelvű „Világforradalom” c. újság szerkesztője” Szaratov-megyei Állami Levéltár (Első magyarországi közlés)

Az első ösztönös megmozdulások érdekvédelmi célokat szolgáltak, de a szervezettség növelésével a forradalmi erjedést is segítették. A hadifoglyok érdekeiért csak egyetlen párt, a bolsevik párt volt kész kiállni. A párt hamar felismerte és magáévá tette a fogoly munkások és parasztok követeléseinek jogosságát a régi világ erőivel szemben. Az 1917 februárjában lezajlott polgári demokratikus forradalom lökést adott a haladó erőknek, a tömegek háború ellenes hangulatának. Márciusban Lenin röplapon szólt „a fogságban sínylő elvtársakhoz⁴⁽⁴⁾”.

1917. május elsején a hadifoglyok ezrei vonultak fel és vettek részt politikai gyűléseken a helyi dolgozókkal

együtt. Május–június hónapban a tisztek kiváltságai és zsarnoksága ellen több helyen felléptek a fogoly katonák s kialakítják különféle saját szervezeteiket. Sorra alakulnak a nemzeti és internacionalista körök – forradalmi sejtek⁵⁽⁵⁾. Az Ideiglenes Kormány hitszegő politikája, nacionalista uszítása azt eredményezte, hogy a hadifoglyok mindinkább a kormány ellen hangolódtak.⁶⁽⁶⁾ A békét és földet követelők tábora mind nagyobb lett. A magyar hadifoglyok öntudatosabbjai a Vörös Gárdákat szervezik. Ebben az időszakban Kellner Sándor a szaratovi táborba kerül. A szaratovi táborban 20 000 hadifogoly volt a különböző nemzetek háborúba taszított fiaiból. A Vörös Gárdában egymásra talált, volt szervezett munkások⁷⁽⁷⁾ létrehozták a szociáldemokrata köröket, csoportokat. A szociáldemokrata szervezet vezetője Kellner Sándor lett⁸⁽⁸⁾.

A szovjet hatalom 1917. okt. 27-én győzött Szaratovban⁹⁽⁹⁾ (Omszkban XI. 30-án, Tomszkban XII. 6-án). A hadifoglyok nagy része örömmel üdvözölte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét. A szovjet hatalom első intézkedései, a dekrétumok széles visszhangra találtak körükben.

Ebben az időben a hadifogolytáborokban – céljaikban és elnevezésükben különböző – hadifogolyszervezetek gombamódra szaporodnak. A magyar bolsevikok csoportja: Kun Béla, Münnich Ferenc, Ligeti Károly, Rabinovits József és mások nagy szervezőmunkát fejtettek ki. Az agitátorok a szervezetek gyűlésein a fiatal szovjet hatalom támogatására mozgósítottak eredményesen. 1918 februárjában a német imperialisták egyoldalúan megszüntették a breszt-litovszki fegyverszüneti szerződést, mely válságos helyzetbe juttatta a régi hadseregét leszerelő szovjet köztársaságot. Az imperialisták intervenciója a helyi reakciót, az ellenforradalmár erőket is bátorította, 1918. február 10-én a magyar hadifoglyok ¹⁰⁽¹⁰⁾omszki szervezete felhívást adott ki: minden hadifogoly lépjen fel a szocialista forradalom védelméért! A felhívás zárórésze: Éljen a munkások világforradalma! Éljen a nagy orosz forradalom! Éljen a magyar forradalom¹⁰⁽¹⁰⁾.



Kellner Sándor orosz hadifogságban. 1914–18

A szovjet kormány fegyverbe szólította a munkásokat és parasztokat, felhívást adott ki a Vörös Hadsereg¹¹⁽¹¹⁾ megszervezésére. Élet-halál küzdelem kezdődött. Lenin felhívást írt: a szocialista haza veszélyben! Kun Béla ekkor már Petrográdon tartózkodott, szerteágazó szervező munkával mozgósította az internacionalista erőket.¹²⁽¹²⁾ 1918. február 26-án ment Moszkvából az első internacionalista csapat a frontra. „Az orosz forradalom a mi forradalmunk, a mi reményünk” ¹⁰²– írták zászlajukra¹³⁽¹³⁾. Ebben az időben alakulnak meg a Volga-menti internacionalista szervezetek. Fellendül a szaratovi kommunista csoport munkája is.

Padlovics Gyula a „Sarló és Kalapács”-ban így emlékezik: „Kellner, Varga, Litner és én több elvtárs bevonásával rendszeres agitációt folytattunk a hadifoglyok között: lépjenek be a Vörös Gárdába¹⁴⁽¹⁴⁾! Az agitáció sikeresen folyt, bár a tisztek a királlyal, hazatérés utáni megtorlással fenyegettek meg mindenkit, aki belépett vagy szándékozott a Vörös Gárdába. A tisztek ellenhatása minimális volt, az aknamunka eredménytelenségét mutatta, hogy a hadifoglyok tömegesen léptek a mi szervezetünkbe, majd ezen keresztül a Vörös Hadseregbe.”

A szaratovi elvtársaknak jó összeköttetést sikerült kialakítaniuk a moszkvai központtal. Bizottságokat hoznak létre – táborokban agitálnak, rölapokat adnak ki.

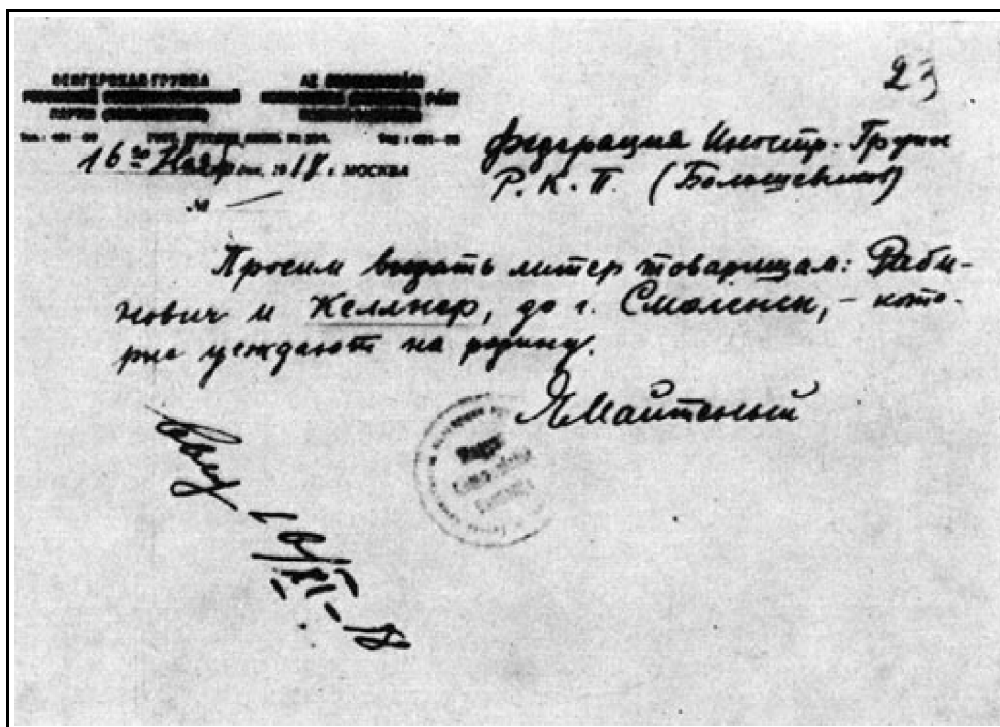
1918. március 24-én Moszkvában Kun Béla Szamuely Tiborral, Pór Ernővel, Vántus Károllyal, Jancsik Ferencsel és másokkal megalakítja az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága magyar kommunista csoportját. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Pártot követve a csoport elhatározta, hogy a reformizmus ellen harcolva, tevékenységével segíti a forradalmi munkásmozgalom fejlődését Magyarországon, valamint tőle telhetően kiveszi részét a szovjet népnek a külső és belső ellenséggel vívott harcából. 1918. március 29-én publikálták a hadifogoly kongresszus összehívását. Az április 1-én kiadott kormányrendelet lehetőséget adott a hadifoglyoknak a szovjet állampolgárság felvételére. E naptól kezdve a magyar kommunisták mint szabad szovjet polgárok forradalmi propagandát folytathattak, nem sértve a békeszerződés feltételeit.

Április 3-tól hetente kétszer megjelent a csoport lapja, a „Szociális Forradalom”. A 34 különböző magyar nyelvű újság és folyóirat, rölapok és brosúrák gyűjtő hangon mozgósítottak a hadifogoly szervezetek között a Vörös Hadseregbe való belépésre, a proletárforradalom megvédésére Oroszországban.

Április 14-től 18-ig ülésezett Moszkvában az internacionalista hadifoglyok kongresszusa¹⁵⁽¹⁵⁾. A kongresszus nagy politikai jelentőségű munkát végzett, különösen az internacionalista alakulatok szervezési kérdéseinek és a forradalmi propaganda terjesztésének feladatai terén. Külön felhívással fordult a hazatérőkhöz: „Munkás, tiéd a gyár, paraszt, tiéd a föld. A gyárat, a földet elbitorolták előled a tőkések: földesurak, bankárok, papok és mágnások. Vegyétek el tőlük! Fel kell lázadnotok, különben a barbárságba süllyedés, új háborúk, végleges elnyomorodás vár rátok. Csak kettő között választhattok: *imperializmus* vagy *szociális forradalom*.”

A kongresszus munkájából oroszlánrészt vállaltak a nagyszámú magyar küldöttek. A szaratovi hadifoglyok küldötte Kellner Sándor volt, aki a mandátumvizsgáló bizottság elnökeként tevékenykedett. Itt találkozott Kun Bélával, Szamuely Tiborral és régi barátjával, Vántus Károllyal. Szamuely és Kun ¹⁰³szigorú utasítást adott: csak olyan foglyokat toborozzunk, akik meggyőződésből kelnek a szovjet hatalom védelmére – emlékezik Majthényi János, a kongresszus jegyzője.¹⁶⁽¹⁶⁾

Április hónapban a tábori öngazgatási szervek is működni kezdtek. Javultak az életkörülmények, megszűntek a tisztek kiváltságai. A forradalmi rendre a Vörös Gárda vigyázott. A lágerokban az ételmezési és egészségügyi bizottságokból, a Vörös Keresztből (segély, posta) és tábori bíróságból létrejöttek a tábori testületek.¹⁷⁽¹⁷⁾ Moszkvai küldetését befejezve, Kellner Sándor visszatért Szaratovba. Egyszerű, közvetlen magatartásával mindenütt rokonszenvet keltett. Megnyerő viselkedése miatt az emberek megszerették, vitás ügyekben gyakran kérték fel döntőbírónak, tanácsait megfogadták.¹⁸⁽¹⁸⁾



Kellner Sándor és Rabinovits József utazási igazolványa Moszkvából Szmolenszkba, 1918.

Az imperialista hatalmak tovább mesterkedtek a haladó erők ellen. Megkezdődött az antant hatalmak nyílt intervenciója, az ellenforradalmi bandák garázdálkodása. A magyar internacionalisták nagy erővel veszik ki részüket a Vörös Hadsereg szervezéséből. Agitátorok indulnak tábori körutakra, akik a forradalmi jellegű agitáció és a kommunista eszmék terjesztése mellett szervezik az internacionalista osztagokat is. Kellner Sándor és elvtársai védelmi 104 osztagokat hoznak létre a helyi reakció ellen.¹⁹⁽¹⁹⁾ Ekkor jelent meg Szaratovban az „Előre” c. lap, melynek kiadásában Kellner résztvett.²⁰⁽²⁰⁾ A Szaratov megyei állami archívumból előkerült fotodokumentum tanúsága szerint a későbbiekben kiadott „Világforradalom” c. lapot²¹⁽²¹⁾ már Kellner Sándor, az egykori nyomdász szerkesztette.

Az odaadó szervező munkát dokumentálja a szaratovi „Известия” 1918. május 15-i száma. A megrázó felhívás címe: „Önkéntesek, jelentkeztek a munkáshadseregbe!” A harcrakész, öntudatos hadifoglyok száma egyre nő: kitűnnek bátorságukkal a magyar internacionalisták a szaratovi kuláklázadás leverésében.²²⁽²²⁾ Május 27-én már 578 internacionalista katona harcolt a szaratovi forradalmi ezredben.²³⁽²³⁾ Ekkor robbant ki a nagy fontosságú transzszibériai vasúton a csehszlovák hadtest lázadása, mely nagy megpróbáltatást jelentett a fiatal munkáshatalomnak és helyi szerveinek. Az internacionalisták, a bolsevikok fegyvert fogtak: „a németekből és magyarokból álló szaratovi nemzetközi vöröskatona-osztag elítélte gyűlésén a csehszlovákok fellépését és kijelentette, hajlandó a Szovjet hatalom védelmére kelni.”²⁴⁽²⁴⁾ Szaratovban a különböző nemzetiségű kommunista sejteket elméletileg és szervezetileg sikerült tartósan egyesíteni. Kialakultak a kapcsolatok a helyi bolsevikokkal is.

Kellner elvtárs (orosz nevén Alekszandr Szemjonovics Kellner) ekkor már felelős, választott pozíciókat visel. A szaratovi táborban élő kilenc nemzetiségű kommunista csoportjait összefogó végrehajtóbizottság tagja, majd a bizottság elnöke.²⁵⁽²⁵⁾ 1918. június 23-tól pedig Szaratov kormányzóság munkás –

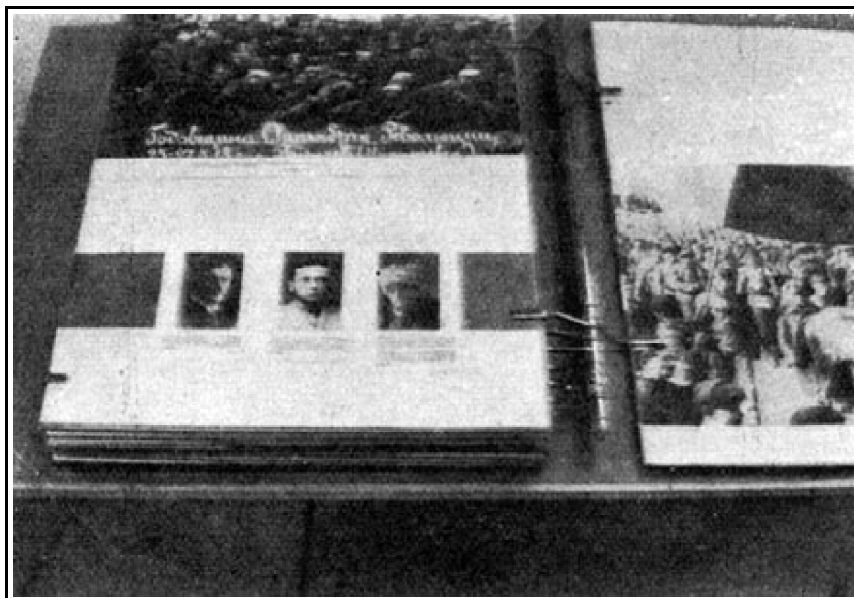
vöröskatona – paraszt küldöttek tanácsa végrehajtóbizottságának tagja, a tanács VI. kormányzósági egybehívásának (ülésének) elnökségi tagja.²⁶⁽²⁶⁾

A szaratovi Vörös Gárdából sokan kerültek a vörös lovasezredbe is, „melyben a 3. század kizárólag, a 2. és 6. túlnyomóan magyarokból állott. Tűzkeresztségük 1918 júniusában Krasznij Kut²⁷⁽²⁷⁾ körzetében Novouzenszk visszafoglalása volt a fehérektől” – írja Padlovics Gyula.²⁸⁽²⁸⁾

Egy fennmaradt igazolvány²⁹⁽²⁹⁾ szerint július 2-től augusztus 2-ig Kellner távol volt Szaratovtól, Gábor Mózeszt bízták meg helyettesítésével. Feltételezhető, hogy ekkor végezte el a központ által szervezett agitátor tanfolyamot, vagy agitációs körúton volt, mivel az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportjának 1918. szeptember 4-én írt jelentése szerint volt tanfolyamhallgató mint állandó munkatárs dolgozik Oroszország 12 városában, köztük Szaratovban.³⁰⁽³⁰⁾

1051918 nyarán a legkritikusabb pont a keleti front volt.³¹⁽³¹⁾ Itt az ellenforradalmat a helyi kulákság és a középparasztság egy része is támogatta. Az ellenforradalmár lázadók, lezárva a vasúti közlekedést, meggátolták a hadifoglyok leghőbb vágyának teljesülését, a hazájukba való visszatérést. Ez elkeseredést szült, ugyanakkor lendületet adott a forradalmi szervezőmunkához. A helyi szervek támogatására a moszkvai központ 12 képzett agitátort küldött a keleti arcvonalra.³²⁽³²⁾

A szaratovi kommunisták a táborban tömeggyűléseket, előadásokat szerveztek, pl. „az imperialista háború és a proletariátus feladatai”, „mi a szovjethatalom és milyen a felépítése” címmel. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt külföldi csoportjainak szövetsége Kellner Sándorral az élen 1918 augusztusában Szaratovban megszervezte a csehszlovák osztagot. (90 harccsal Renort parancsnoksága alatt), a német–magyar osztagot 112 fővel, a szerb osztagot 227 vörösgárdistával.³³⁽³³⁾ Ezekből az internacionalista egységekből erősítették meg az 1. sz. szaratovi internacionalista ezredet, mely a későbbiekben a IV. hadsereg Szamarai Hadosztályaiba került. Az internacionalista katonák ünnepélyes esküt tettek „a szocialista hadsereg katonája kötelességeinek teljesítésére.”³⁴⁽³⁴⁾



Magyar internacionalisták fényképei a Szovjetunió Fegyveres Erőinek Múzeumában, Moszkvában

106Az ezred állandóan bővült: kilenc nemzet fiaiból állt. 1918. október 10-én már 1200 harcost (gyalogos katonát) számlált. **35(35)** Fegyverzetük: 20 géppuska és 4 ágyú.

A szarlatovi internacionalista ezred októberben és novemberben kemény harcokat vívott Szizranyért és Szamaráért. Az internacionalisták közül sokan áldozták életüket az ellenforradalmi bandákkal vívott harcban. Ugyanakkor a hadifogoly magyar volt szervezett munkások, kommunisták éberrel figyelték a távolból a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tevékenységét, a magyar munkásmozgalom eseményeit. A bolsevizmus elmélete útmutatást adott: felismerték, hogy Magyarországon megérték a társadalom szocialista átalakításának feltételei. A „Szociális Forradalom” 1918. XI. 13-i számának vezércikke felhívás: Minden ember a magyar forradalmi frontra! A Szovjetunió Állami Forradalmi Múzeuma őrzi a szarlatovi kommunista párt magyar csoportjának röplapját: „a kommunisták vörös zászlaja alatt indulunk haza, hogy felszabadítsuk családunkat, gyermekeinket az évszázados rabság alól. Jelszavunk: Éljen a munkások és parasztok tanácsának hatalma az egész világon!” Kun Béla ekkor már az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága mellett működő Külföldi Csoportok Központi Föderációjának nagy tekintélyű elnöke. A lenini tanítások elterjesztésében, a hazatérő hadifoglyok előkészítésében **107**rendkívül sokat tettek az internacionalisták. Az 1918 októberi magyar polgári demokratikus forradalom megrengette a roskadozó burzsoáz rendszert, felrázta a néptömegeket. Ugyanakkor az új, szocialista rend győzelme még váratott magára Magyarországon.



A Szakszervezetek Háza Moszkvában. Az 1918. évi hadifogoly kongresszus színhelye. (Szita Szabolcs felvétele)

Igazi forradalmi politikára, forradalmi elmélettel felvértezett munkáspártra volt szükség. Az Oroszországban élő, volt szervezett magyar munkások között mind több híve volt annak a nézetnek, hogy

nem a szociáldemokrata párton belül kell otthon a forradalmi szocialistáknak szervezkedniük, hanem új pártot kell alapítani.

1918. X. 24-én a hadifogoly kommunisták Moszkvában, a Dresden szállóban értekezletet tartottak. 25-én kiáltványukat „Kommunisták Magyarországi Szövetsége” néven írták alá.³⁶⁽³⁶⁾ Egyhangúlag a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása mellett foglaltak állást, s november 4-én határozat született arról, hogy a Vörös Hadseregben harcolókon kívül minden magyar kommunista köteles a legrövidebb időn belül hazatérni, hogy erejét Magyarországon állítsa „a nemzetközi forradalom szolgálatába.”³⁷⁽³⁷⁾

Ennek szellemében 1918 végén a magyar kommunista csoport kb. 80 vezetője tért haza. Kellner Sándor Rabinovits Józseffel indult neki a kockázatos útnak. A fennmaradt, 1918. nov. 16-án keltezett utazási igazolvány³⁸⁽³⁸⁾ szerint Szmolenszk felé utaztak, majd valószínűleg illegális úton Ukrajnán és Lengyelországon keresztül érkeztek haza.

Hazaérkezésük napjáról ellentmondó adatokat találunk. Viszont tény, hogy Kellner Sándor 1918. november 24-én Budapesten részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakításában.³⁹⁽³⁹⁾ A volt szociáldemokrata hadifogoly hazájában, a lenini tanításokkal felvértezve újra harcba indult.

A magyar munkásmozgalom történetének, a forradalmi harcnak új szakasza kezdődött.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szita Szabolcs: Kellner Sándor, az internacionalista csapatok egyik szervezője / Néhány személyi adat a cikkben említett magyar internacionalisták forradalmi tevékenységéről (1914–1918)

Néhány személyi adat a cikkben említett magyar internacionalisták forradalmi tevékenységéről (1914–1918)

Gavró (Dembó) Lajos (1894–1941)

1912-től az MSZDP tagja. 1916-ban fogságba esik, majd a szaratovi és volszki táborban forradalmi agitációt végez. 1917-ben Szaratovban, 1918 tavaszán Asztrahányban internacionalista osztagokat szervez. A Gyenyikin és Petljura elleni harcokban kitűnik bátorságával. Később két ízben Vörös Zászló Renddel tüntetik ki.

Gábor (Judkovics) Mózes (1886–)

A Galilei-kör és az MSZDP tagja. 1916-tól orosz hadifogoly. Szaratovban 1917 végétől részt vesz a nemzetközi osztagok szervezésében, a külföldi kommunisták szaratovi csoportjának titkára. 1919-ben hazatér, a KMP tagja.

¹⁰⁸Jancsik Ferenc (1882–1946)

Szervezett vasmunkás. Hadifogságba esve, Skotovóban baloldali szocialista kört szervez, később a Vörös Gárdában szolgál, a magyar kommunista csoport egyik megalapítója. 1918 júliusában a moszkvai eszer lázadás leverésében résztvevő internacionalista zászlóalj parancsnoka. 1918 novemberében hazatér, a KMP Központi Bizottságának tagja.

Kun Béla (1886–1939)

1902-től az MSZDP tagja. 1915-ben fogságba kerül, a tomszki baloldali tiszti csoport vezetője lesz. 1918 januárjában kapcsolatba kerül Leninnel, majd az Oroszországi szocialista-kommunista hadifogoly szervezetek elismert vezetője. Részt vesz a szovjet hatalom fegyveres védelmében. 1918 novemberben hazatér, a KMP elnökévé választják.

Ligeti Károly (1890–1919)

1916-ban fogságba esik. 1917 őszétől az omszki tábor hadifogoly mozgalmának egyik vezéralakja. A „Forradalom” c. lapot szerkeszti, gyűjtő hangú verseket, felhívásokat ír. Fegyverrel harcol a cseh légionisták ellen. Sebesülten börtönbe kerül, ahol Kolcsak fehérgárdistái kivégzik.

Majthényi János (1889–)

1917-ben kapcsolódik a hadifogoly mozgalmába Kazanyban. 1918 áprilisban a hadifogoly kongresszus jegyzője. Majd Vántus Károllyal Moszkvában dolgozik. Permben és Asztrahányban agitál. 1919 januárban hazatér.

Müller Armand (1890–1967)

1912-től az MSZDP tagja. A csita-peszcsankai táborban az internacionalista szociáldemokrata kört szervezi, később a hadifogolyszervezet egyik vezetője. 1918 áprilistól a Bajkál tó környékén harcol.

Dr. Münnich Ferenc (1886–1967)

1915-ben cári fogságba esik, majd Tomszkba kerül. Széleskörű agitációt és szervezőmunkát végez. Az 1918-as év hadieseményei során parancsnoki intézkedéseivel tűnt ki. 1918 novemberben hazatér, a KMP alapító tagja.

Padlovics Gyula

Az első világháborúban fogságba esik, Szaratovban szervező és agitátor. 1918-ban belép a Vörös Hadseregbe, később a Csapajev hadosztály állományában harcoló 222. nemzetközi lövészezred magyar századparancsnoka.

Pór Ernő (1889–1943)

1907-től az MSZDP tagja. Orosz fogságba kerülve az Uralban szervez és agitál, majd kommunistaként a német intervenció ellen harcol. Részt vesz a moszkvai eszter lázadás leverésében. 1918 novemberében hazatér, a KMP Központi Bizottságának tagjává választják.

109 Rabinovits József (1884–1940)

1901-től az MSZDP tagja, szervezett aranyművessegéd. 1914-ben orosz fogságba esik, a csitai, tomszki és omszki hadifogoly táborokban széleskörű forradalmi tevékenységet fejt ki. 1918 novemberben hazatér, a KMP alapító tagja.

Szamuely Tibor (1890–1919)

1916-ban került cári fogságba, a hadifogoly táborokban újságírói tudását a forradalom javára

kamatoztatja. 1918 januárjában a moszkvai hadifogoly szervezethez csatlakozik, részt vesz a „Szociális Forradalom” szerkesztésében, az eszer lázadás leverésében. 1919 januárjában hazatér.

Varga Gyula, András (1890–1959)

1915 nyarán zászlóaljával együtt megadja magát az orosz csapatoknak, majd kapcsolatba kerül a kievi bolsevik pártszervezettel. 1917-től illegális forradalmi csoportosulásokat szervez, később nemzetközi alakulatok parancsnoka lesz. Részt vesz a Volga-menti ellenforradalmi lázadások felszámolásában.

Vántus Károly (1879–1927)

Szervezett ács, az MSZDP egyik vezetője. Cári fogságba kerülve, 1915-ben a skotovói hadifoglyok szervezetének létrehozásában vesz részt, 1918 áprilistól a „Szociális Forradalom” egyik szerkesztője, majd a moszkvai központi agitátorképző iskola előadója. 1918 novemberében hazatérve a KMP alapításának résztvevője, a Központi Bizottság tagja.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig

110 Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig

25 év telt el, amióta Sopron várost a dicsőséges szovjet hadsereg felszabadította a fasiszta járom alól. Ez idő alatt nagy változások történtek életünk minden vonatkozásában. Megváltozott társadalmunk, újjáalakult mezőgazdaságunk, mindezek pedig Sopron város és környékének szőlő- és bortermelésére is hatottak. A 25 éves évforduló tiszteletére vállalkoztunk arra – ha nem is teljes részletességgel –, hogy feldolgozzuk ennek a fontos termelési ágának negyedévszázados történetét.

A soproni szőlő- és bortermelés negyedévszázados történelmének lapjait visszaforgatva, felvetődött bennünk az a gondolat, hogy tulajdonképpen olyan eseményeket elevenítünk fel, amelyek ma már kevés embert érdekelnek, ezért kár minden szóért, amit leírunk, mert az a mai nemzedék érdeklődését úgysem köti le. Látva, hogy napjaink lázas sietsége és döntő fordulatai milyen gyorsan és hirtelenül törlik ki az emberek emlékezetéből azokat a mozzanatok, amelyek annak idején jelentőségteljesek voltak; hogy ma az emberek kevesebbet foglalkoznak a múlttal, mert túlságosan leköti idejüket a jelen, akkor megszólal bennünk a lelkiismeret, mert feleleveníti a múltat és gondos mérlegelésén keresztül rávilágít olyan körülményekre, amelyek már feledésbe merültek. Nemcsak a fiatal nemzedéknek érdemes városunk szőlő- és bortermelését érintő múltjával foglalkozni, hanem az idősebbeknek is, mert voltak ebben az időszakban olyan részletek, amelyekről az emberek csak nagyon hiányosan tájékozódtak. Úgy gondoljuk, ha most módunkban áll bevilágítani e jelentős események szövevényébe, ennek teljesítésével hasznos munkát végeztünk.

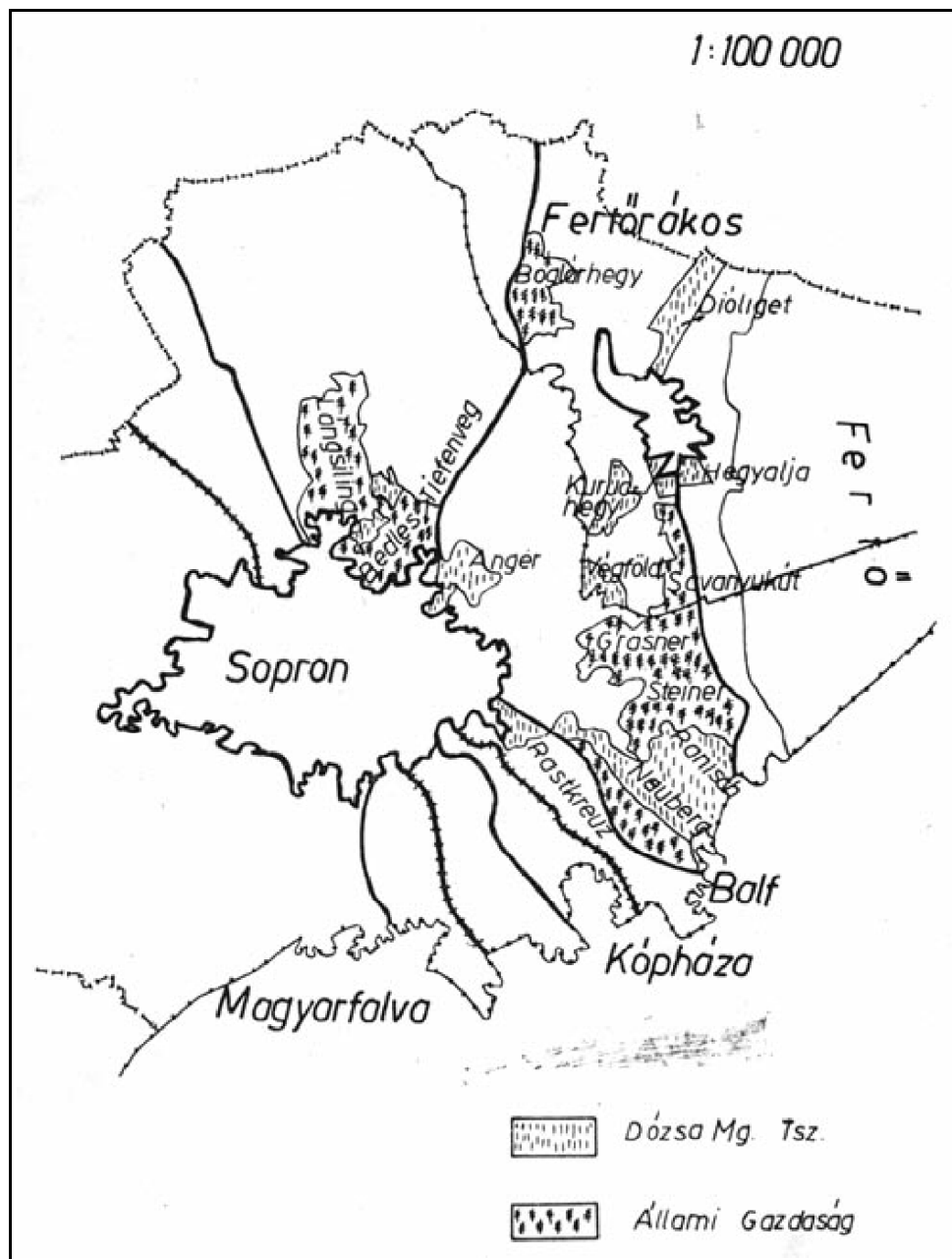
A SSz. különkiadásában, 1961-ben jelent meg Mühl Nándor „A soproni szőlészet története 1845–1945” című helytörténeti munkája, melyben leírja az akkori idők szőlőtermelőinek a termeléssel, a bor értékesítésével kapcsolatos évszázados küzdelmét. Részletesen foglalkozott a filoxeravész okozta károk miatti felújításokkal és rámutatott, hogy a szőlőtermelés és a bor értékesítése terén gyakran adódtak válságos időszakok, a gazdapolgárok azonban hozzáértésükkel, szorgalmukkal és kitartásukkal mindenkor átvészelték e nehézségeket. Felszabadulásunk időpontjával lezárult a szőlőművelés történelmének egy nagy

korszaka, amely után egy újabb, hasonlóan nehéz időszak vette kezdetét.

Ennek az újabb időszaknak a szőlőtermelést érintő kérdéseivel Székely Lajos „Sopron város mezőgazdaságának átalakulása” című, a SSz.-ben 1967-ben megjelent tanulmánya foglalkozott. A tanulmány részletes áttekintést nyújt a város egész mezőgazdaságának legújabb fejlődéséről, azonban nem tárgyalta mélyrehatóan a szőlő- és bortermelés minden kérdését.

Sopron város és közvetlen környéke kedvező fekvésénél, talaj-, éghajlati, gazdasági, és közgazdasági viszonyai miatt kedvező a szőlőtermelésre.

A „Soproni borvidék” a Fertő-melléki dombsoron terül el. Földtani tekintetben ezek a dombsorok lényegében megegyeznek a szomszédos Rozália és Lajta-hegység földtani viszonyaival. Geológiai felépítésüket tekintve részben vulkanikus eredetűek, részben üledékes kőzetek alakulásából jöttek létre. A legmélyebben fekvő kőzet a palás szerkezetű gneisz. Erre települtek a fiatalabb korú, üledékes kőzetek. Az üledékek legnagyobb része középmiocénkorú és sok bennük az elmárgásodott mészkő. Ezzel magyarázható a talajok aránylag 112magas mésztartalma. Helyenként homok- és agyagos dombok bukkannak ki. A borvidék talajának jellegzetességét a lajtamészkő képezi, amely Fertőrákosnál észlelhető legjobban.



111A Soproni Állami Gazdaság és a Dózsai MGTsz szőlőterületei az 1969. december 31-i állapot szerint.

A Dózsai termelőszövetkezet adatai az egyesülés utáni állapotot tartalmazzák, magában foglalják a korábbi Dózsai, a soproni Haladás és a fertőrákosi Ságvári termelőszövetkezet szőlőterületét

A borvidék magában foglalja Sopron város, Balf, Fertőrákos, Fertőboz, Kópháza és Magyorfalva község mintegy 2600 kh kiterjedésű, a kataszter szerint I–II. osztályba sorolt hegyi jellegű szőlőterületeit. Előkelő helyet foglal el hazánk történelmi borvidékeinek sorában és ezt az előkelőséget méltán kiérdemelte kiváló minőségű Kékfrankos vörös, Muscát Otonell – és a ma már csak hírből ismert „Weirer” (M. Lunel)

boraival, amelyeket a külföldiek „See – Weine” néven ismertek és hoztak forgalomba.

A legtöbb szőlő Sopron város határában található, amely a borvidék összes szőlőterületének 72,2%-át teszi ki. Jelentős a város körüli községek szőlőtermelése is, azok borai sokszor vetekszenek a város határában termelt borokkal.

A „Soproni borvidék” szőlőterületi adatai szektorok szerint 1969 végén:

Megnevezés	ÁG. kh	MTSz kh	Egyéni gazdaságok	Összesen kh	%-os megoszlásban
Sopron	723	438	370	1531	72,2
Balf	–	118	35	153	7,2
Fertőrákos	186	105	17	308	14,6
Fertőboz	–	40	8	48	2,3
Kópháza	–	–	34	34	1,6
Magyarfalva	–	28	18	46	2,1
Összesen:	909	729	482	2120	100.–

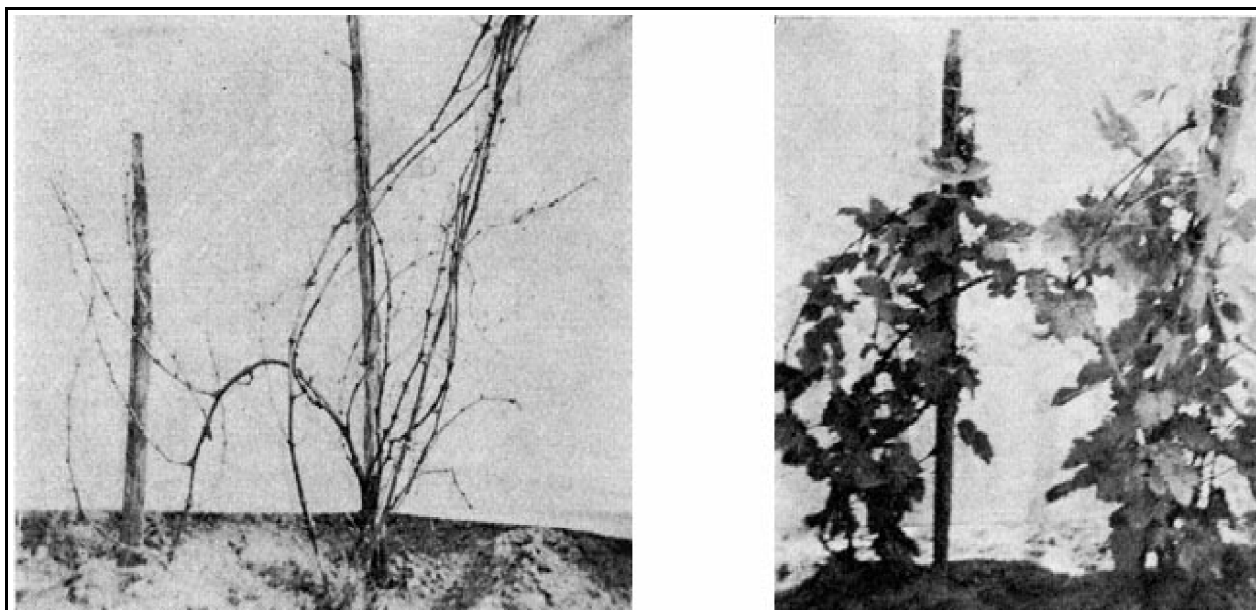
E helyen, részleteiben, csak a város szőlőtermelését érintő kérdésekkel foglalkozunk.

A második világháború alatt többször került szorult helyzetbe a soproni szőlőtermelő, mert a tetterős fiatalok hadviselése, a rézgálichány, a kedvezőtlen időjárás miatt nem tudták szőlőiket olyan gondozásban részesíteni, ahogyan azt békeidőben tehették. A felszabadulás időpontjában Sopron város szőlőterületei mégis aránylag jó állapotban maradtak, mert a gazdapolgárok az adódott nehézségek ellenére is szorgalmasan dolgoztak. A felszabadulás időpontjában – egy-két elhanyagolt szőlőt kivéve – csupán a tankcsapdák és futóárkok létesítésével kapcsolatban okozott károk tekinthetők jelentőseknek.

1945. április 1-én szabadult fel Sopron. Megindult az élet és lassan benépesült a szőlőhatár. Az időjárás kedvezően alakult, és így a nehéz körülmények között megművelt szőlőterületekről közepes termést takaríthattak be. A szüret a kedvező időjárás ellenére, a termés féltése miatt, már nagyon korán, augusztus végén megkezdődött.

1946 tavaszán a „Potsdami Konferencia” határozata értelmében, Sopronból mintegy 1500 németajkú családot kitelepítettek Németországba, és így 1131206 holdnyi szőlőterület tulajdonjoga az államkincstárra szállt. A kitelepítettek, valamint a kettős birtokosok volt földterületét részben az akkori Sopron megyéből telepített szegénysorsú mezőgazdasági dolgozók vették birtokukba. A Felvidékről áttelepített magyar anyanyelvű lakosokat hoztak a megüresedett porták egy részébe. A terület nagyobb hányadát a város vegyes foglalkozású polgárai kishaszonbérletbe vették. A községi Földigénylő Bizottság az évben 1400 darab 6–800 öles szőlőt adott kishaszonbérletbe.

A szőlőknek ilyen módon történt hasznosítása jórészt sikertelen maradt, mert a nem szőlőtermelő vidékről idetelepítettek a szőlőműveléshez nem értettek, a kishaszonbérletk pedig kizsarolták szőlőiket, mondván, hogy jövőre úgysem lesz az övék. Az, aki csak egy évre kaphatta meg szőlőterületét, igyekezett kihasználni. Erősen rámeteszt, két szál vesszőt hagyott meg a többtermés érdekében, a talaj erőt, a karót és a tőkehiányokat nem pótolta. Így pusztult szemlátomást a város szőlőkultúrája. Mindenki látta, hogy ha továbbra is ilyen rablógazdálkodás folyik, teljes pusztulás lesz az eredmény.



Hagyományos soproni művelési mód
(metszés előtt) (zöld állapotban)

Bizottságok alakultak, javasolták, hogy csak az kapjon szőlőt, aki azt két keze munkájával becsületesen meg is dolgozza. Sajnos, ez csak javaslat maradt. Kitavaszkodott és a szőlőkben alig folyt munka. A kormányzat igyekezett segítséget nyújtani, rézgálic–bor csereakciót szervezett, az akcióban azonban kevesen vettek részt. Termelési Bizottság is alakult a termelés normális mederbe terelése érdekében.

1946-ban a kedvező időjárás mellett ilyen kezelés mellett is elfogadható termést adtak a szőlők. Az akkori becslések szerint a termés 20–25 000 hl lehetett.

A bérlők megfelelő eszközökkel, hordó állománnyal és tárolótérrel nem rendelkeztek, és ezért felvetődött a közös szüret, feldolgozás és tárolás gondolata. Sajnos, nem valósulhatott meg, az emberek féltek a közösködéstől.

Elszaporodtak a mezei lopások. A mezőőrök tehetetlenek maradtak a visszaélőkkel szemben. Ugyanakkor akadtak lázítók és fenyegetőzők, akik az újgazdákat a kitelepítettek visszatérésével ijesztgették.

114A felszabadulás utáni évek aránylag száraz és meleg időjárása kedvezett a szőlőtermelésnek. Különösen jó bor termett 1947-ben. Az idősebb gazdák sem emlékeznek arra, hogy valaha is termett volna olyan jó minőség, mint ebben az évben. A megfelelő időben szüretelt mustok 22–24 cukorfokosak voltak. Nem volt ritka a 14 Mal. fokon felüli édes, testes fehér- és vörösbor. Ezek a borok felérték a legjobb magyarországi minőségű borvidékek borainak minőségével. Pontos feljegyzések nincsenek, de az akkori becslések szerint 25–30 ezer hl bor teremhetett.

1947-ben az akkori Szőlészeti és Borászati Kerületi Felügyelőség 5 hetes téli szőlősgazdaképző tanfolyamot tartott, amelyen az új gazdák szép számmal részt vettek.

Az 1948-as évjárat némileg alatta maradt az előző évinek, a peronoszpóra és lisztharmat kártétel miatt. Érdekes, hogy a felszabadulás utáni 4–5 esztendőben szőlőmoly és szőlőilonca alig jelentkezett, míg a

szőlőeszeleny komoly károkat okozott.

Ahogy múltak az évek, a szőlőtermelés nehézségei fokozódtak. A munkaerő megcsappant a város gyáriparának fejlődésével. Megkezdődtek az építkezések és a szőlőművelők a jobb és kényelmesebb megélhetés reményében az iparba szegődtek. 1948-ban megalakult a Szőlőtermelő Nemzeti Vállalat és ez volt az első lépés a szőlőtermelés szocializálódásához vezető úton. A vállalat 40 kh elszórt, földalapi tartalékszőlő kezelését vette át. A késői alakulás miatt a szőlőmunkálatok megkéstek, a metszést pl. június első napjaiban fejezték be. A vállalatot rövidesen átszervezték, és mint Gyümölcs-Szőlőtermelő Nemzeti Vállalat folytatta munkáját, nem sok sikerrel.

A szőlőkérdés az 1949. évi birtokrendezéssel oldódott meg. Megalakult a Soproni Szőlő Állami Gazdaság.

Felszerelése minimális volt. A városban megfelelő munkaerő nem akadt, és így a környék szabad munkaerejére támaszkodott. Balf, Kópháza és Fertőrákos dolgozói szakmunkásoknak számítottak, mert korábban is a szőlőkben dolgoztak, azonban a Sopron–Szombathely és Sopron–Kapuvár vasútvonal mentéről toborzott munkaerőnek a gazdaságban kellett megismernie a szőlőmunkálatokat. A betanítás nagy feladatot és hosszú időt vett igénybe. Mindaddig, míg a munkálatok menetét el nem sajátították, sok kárt szenvedett a szőlő, és ez meg is látszott a terméseredményekben.

A szőlőben foglalkoztatott dolgozók kezdetben napszámberben dolgoztak, de az így eltöltött munkaidejük után alig volt teljesítmény. A munka szerinti díjazás elvének megvalósítása követelte meg a teljesítménybérezést, a normára való áttérést. A dolgozók kezdetben idegenkedtek a normában való munkától, mert így ellenőrizhető volt teljesítményük. Később annyira megbarátkoztak a bérezés új formájával, hogy már csak normában voltak hajlandók dolgozni, mert így jobb lett a kereseti lehetőség. Az áttérés azonban negatív irányban is hatott. Az ellenőrzés hiánya, a munkát közvetlenül irányító brigádvezetők tapasztalatlansága nyomán a munka minősége a leggyengébben dolgozók minőségi munkavégzési szintjére csökkent.

Voltak a gazdaságban olyan időszakok, amikor a munkaerőhiányt nemhogy enyhítették volna, hanem a meglévőt is elvitték. Ez történt 1953 nyarán, amikor a Területi Igazgatóság június 14-én, minden szőlőben foglalkoztatott munkaerőt – még a kocsisokat is – a Márialigeti Állami Gazdaságba rendelte cukorrépa egyelésre. A dolgozók vonakodva indultak el és miután nem járhattak minden nap haza, és keresetük is csökkent, a következő napokban sem a [115](#)kirendelt munkahelyre, sem a gazdaságba nem mentek dolgozni. A szőlőmunkák elmaradtak, a talaj elgyomosodott, a peronoszpóra pusztított.

A változást az állami gazdaságban a vezetés megszilárdulása és egy olyan bérezési forma bevezetése hozta meg, amely nagymértékben növelte a szőlőben foglalkoztatott dolgozók anyagi érdekelttségét.

1953-tól az akkori nyomasztó gazdasági politika megváltozott, a munkadíjazás terén feloldódott a mezőgazdaságban uralkodott kötöttség. A gazdaság bevezette az ún. pénzrészes művelést. Ennek értelmében a dolgozó megkapta a norma szerinti teljesítménybért és minden terven felül termelt mázsa szőlő után 40,- Ft prémiumot. Ennek nyomán kevesebb lett a kiesett munkanapok száma, nem fordult elő olyan eset – mint korábban számtalanszor megtörtént –, hogy a dolgozók csapadékosabb idő esetén 2–3 napra hazamentek. A dolgozók megtalálták számításukat és a gazdaság is eredményesen zárta szőlőtermelését.



Magas kordon művelés (metszés előtt)

Az állami gazdaság megalakulásával párhuzamosan az új-birtokos gazdák haladó csoportja termelészövetkezetet alakított. 1948-ban a Brand-majorban alakult meg a város első termelészövetkezeti csoportja, a Partizán, ezt követte 1949-ben a Dózsa és a József Attila. 1952-ben a három gazdaság Dózsa Mezőgazdasági Termelészövetkezet néven egyesült, taglétszáma 200 fő volt.

1951 őszen a város régi szőlősgazdáiból megalakult a Haladás Termelészövetkezet, és pár év alatt országosan kiemelkedő termelési eredményeket ért el. A gyakorlott szőlőművelők munkája nyomán példászerűen művelt szőlőtáblák jelezték a szövetkezet területét.

1959-től a Dózsa szőlőtermelése is ugrásszerűen javul. A Dózsa kezdte a szélessorú telepítést, a Haladás csak később kapcsolódott az újszerű rekonstrukcióba.

116 Már az 50-es években tudott dolog volt, hogy az állami gazdaság és a tsz-ek szőlőterületei nem alkalmasak nagyüzemi termelésre. A szőlőművelés hagyományos módjának feleltek meg, mely csak ott alkalmazható, ahol a munkák végzéséhez megfelelő számú, hozzáértő munkaerő áll rendelkezésre.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A hagyományos soproni szőlőművelés

A hagyományos soproni szőlőművelés

A soproni szőlőkultúra igen régi keletű. Elképzelhető, hogy a honfoglaló magyarok virágzó szőlőkultúrát találtak, azt átvették és folytatták. Hosszú évszázadokon át alakult ki az a művelési mód, amelyet

több-kevesebb célszerűséggel ma is alkalmaznak.

A szőlőket Sopronban télire nem fedék. Ezt a Fertő tó kiegyenlítő hatása tette lehetővé. A szőlők talaját általában őszi felásták. Ezt a munkát újabban lófogattal, mankós kerekű eke segítségével végezték. A szervestrágyázást legtöbbször az őszi-tavaszi ásással kapcsolták össze. Fogatos művelés esetén a fedőeke által képzett barázdába történt a szerves trágyázás, káli- és foszfor műtrágyázás. Az őszi talajmunkával egyidejűleg alátemették a lehullott lombleveleket és ezzel megelőzték az állati és növényi kártevők elszaporodását. Az őszi talajmunkában részesített területek egész éven át könnyen munkálhatóak voltak és gyommentesek maradtak.

A tavaszi munkálatok a metszéssel kezdődtek. A termőszőlők metszéséhez hozzáértés kellett, mely magával vonta az egész évi munkák helyes kivitelezésének módját. A tőkefej egyik oldalán csercsapot és azon egy 12–14 szemes szálvesszőt képeztek ki, míg a tőke ellentétes oldalán egy négyszemes csapot hagytak a következő évi szálvessző kiképzésére. Biztosítékul hagytak még egy két szemes csapot is.

A szálvesszőt ív alakban hajlították le, a végét 8–10 cm mélyen a talajba szúrták, majd a fő- és vendégkaróhoz kötötték. A tőkék sortávolsága 70–90 cm, a tőtávolság 100–120 cm volt. Régebben a metszéssel egyidőben végezték el a harmatgyökerek eltávolítását is. A venyigét azonnal 50–60 cm-es darabokra törték és kékbe kötötték.

A metszés után a letaposott területet mélyen megkapálták. A következő 3–4 kapálást sekélyen végezték, az utolsó kapálásnál a tőkék alól a földet elhúzták, hogy a talajfelszín közelében lévő szőlőfürtöket a rothadástól megóvják.

A zöldmunkákat nagy körültekintéssel végezték, ez a munka fontos kiegészítője a sajátos metszési módnak. Amikor a hajtások elérték a 15–20 cm-t, az első kötözéssel egyidőben eltávolítottak minden többlől kihajtott sarjhajtást, majd különös gonddal kötözték azokat a hajtásokat, amelyekből a következő évben a szálvesszőt válogatták ki.

A kötözést két-háromszor megismételték és vele egyidőben végezték a karó fölé nőtt hajtások kurtítását, csonkozását.

A növényvédelem azonos az általánosan alkalmazott eljárással. Csapadékosabb időjárás esetén többször és töményebb oldattal permeteztek háti permetezőgépekkel.

A művelési mód mellett a termés nagyobb része a szálvesszőkön fejlődik. Az év összes munkáit úgy kell elvégezni, hogy a következő évi termést biztosító termőképletek kifejlődhessenek. Ezt csak kellő hozzáértéssel, a munkának időben és jó minőségben való végzésével lehet elérni.

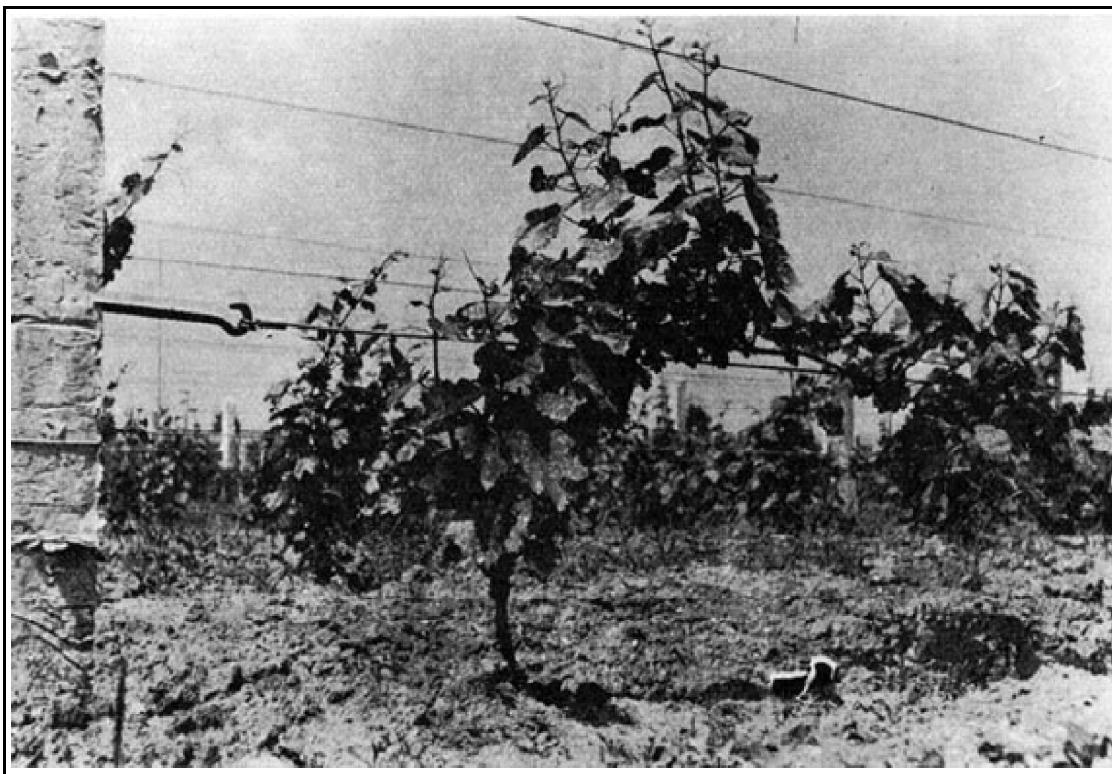
Sok kezdeményezés volt a hagyományos szőlőművelés egyszerűsítése érdekében. Ilyen a lófogatú ekék bevezetése, a szőlők között elszórt – ültetett vagy magról kelt – gyümölcsfák kivágása.

Az 1952. évben a Szőlészeti Kutató Intézet munkatársai elvégezték a borvidék szőlőmonográfiai felvételezését. Felmérték a szőlők akkori állapotát, kijelölték a szőlőtelepítésre alkalmas területeket. Meghatározták a telepítendő fajtaikat és hasznos utasításokat adtak a rekonstrukció végrehajtásához.

A szétszórt és előregedett szőlők áttelepítése az állami gazdaságban már 1951-ben megkezdődött, és 1953-ra 195 kh-t telepítettek. Egybevágó, hektáros 117 táblák alakultak ki 1,5 m-es sortávolsággal, amelyeken sorközjáró kis traktorok dolgozhattak és beton támlerendezéses huzalos kordonon a

hagyományos vagy az egy síkban képzett Gulyot művelési módhoz hasonló módon kívántak dolgozni.

Ennek a művelési módnak javított formája volt az az eljárás, amikor a szálvesszőt már nem fejbujtásszerűen hajtották le, hanem azt vízszintesen a legalsó tartóhuzalhoz erősítették. Így csapadékosabb időjárás esetén az azon képződött fürtök nem értek a földre és így kevésbé károsodtak. A kellő magasságban (50–60 cm) vízszintesen vezetett szálvesszők alatt a talajmunkák könnyebben végezhetők. Ésszerűsítést jelentett az is, hogy a leterhelt szálvesszők egy részét egykarú kordonként tovább nevelték.



Tőke, kordonos műveléssel. (Mentes Ottó felvétele)

Az elképzelés nem valósulhatott meg. A népgazdaság nem importálta a csak nyugati piacokon beszerezhető, kis traktorokat, és így a talajmunkát és permetezést nem lehetett gépesíteni. A hagyományos tenyészterület növekedésével a lombfelület is megnövekedett és miután a metszés és kötözés technikája alapjában véve a régi maradt, a munkaerőszükséglet nem csökkent.

Szőlőtermelőink két évtizeden át élénk érdeklődéssel kísérték a szomszédos Ausztriának és Csehszlovákiának a korszerű nagyüzemi szőlőtermelés kialakítása terén tett törekvéseit. Különösen figyelemreméltó volt a szélessoros, középmagas és magas kordonos művelési forma, amelyet először idegenkedve [118](#)fogadtak, de később, a Szőlészeti Kutató Intézet és az állami gazdaságok kutatási eredményei, az osztrák és csehszlovák tanulmányutak tapasztalatai alapján, arra a meggyőződésre jutottak, hogy Sopronban ez a művelési mód képezheti a szőlő korszerű művelésének alapját.

A tapasztalat szerint a magaskordonos művelés ott alakulhat ki, ahol a szőlőt télire nem fedik. Sopronban a szőlőt a múltban sem fedték, és ez az adottság lehetővé tette a magasművelés kockázat nélküli bevezetését.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Lángi Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A Lenz-Moser néven ismert szélessoros magasművelési mód

A Lenz-Moser néven ismert szélessoros magasművelési mód

A szélessorú szőlőtelepítés a géppel nehezen művelhető, (17–25%-os lejtő) területen 180×100 cm-es térállású alacsony, míg a gazdagabb talajú sík vagy enyhén lejtős (10–16%-os lejtő) terepen magas, 300×100–120 cm térállású.

A tőke két vízszintes karja 50–60, illetőleg 120–130 cm magasan helyezkedik el a föld felszíne felett. Támberendezésül oszlopos-huzalos támasz szolgál. Lényegében mindkét esetben a kordonkarokat egy vastagabb 4–6 mm-es huzal tartja, míg a termőképleteket, majd a hajtásokat 2–2,5 mm-es huzalpárok támasztják alá úgy, hogy azok egy része a huzalpárok közé igazítva vagy anélkül fölfelé szabadon nőhessen.

A szőlő liánszerű kúszó-futónövény, amely akkor érzi jól magát, ha szabadon nőhet. Ez a feltétel a magasművelés esetén biztosított. A sűrű ültetés és alacsonyművelés tulajdonképpen természetellenes. Magasművelés esetén kényelmesebb a metszés, a zöldmunkálatok és a szüret. A megfelelő magasságban szabadon nőtt lombzatot a levegő és napfény jobban éri, és ez a gombabetegségek elszaporodásának vet gátat. A növényvédelem is könnyebben végezhető, a szórófejek alulról fölfelé irányítva működtethetők. (Fonákpermetezés.)

A talajmunkák a szélessorban a szántóföldön is alkalmazott univerzál traktorokkal végezhetők. Könnyebb a szerves- és műtrágya behordása és bedolgozása, ugyanakkor a termés betakarítása közvetlenül a szállító tartályba gyűjtve történhet.

A hagyományos szőlő holdankénti 125–135 munkanap igényével szemben művelése 45–50 munkanappal megoldható. A művelési mód tulajdonképpen lehetővé teszi az iparszerű munkaszervezést, miután kisebb az eltérés a téli és nyári munkaerőszükséglet között.

A Soproni Dózsa Mtsz.-nél végzett vizsgálatok szerint a hagyományos szőlőtelepítés költsége 27 616,- Ft munkabér és 48 481,- Ft anyag. A szélessorú telepítés költsége 14 352,- Ft munkabér és 54 287,- Ft anyag. A művelési költségek ugyanebben a szövetkezetben hagyományos művelésnél 7209,- Ft munkabér és 1882,- Ft anyagköltség, a magaskordonnál 2632,- Ft munkabér és 1903,- Ft anyagköltség. Ezek a ténytények is bizonyítják a magasművelés gazdaságos voltát.

Vannak a művelési módnak hátrányai is. A cukorfok általában 0,5–1 fokkal alacsonyabb, a savfok pedig magasabb lehet. Ez, miután a must- és borárak a cukor, illetve maligánd fok arányában változik, jövedelemkiesést is okozhat.

A magasművelési szőlő hosszabb idő alatt fordul termőre, a tőkék kineveléséhez több időre van szükség. Ezek a hátrányok azonban elenyészőek előnyeivel szemben.

Sopron város és környékén az újszerű művelési módnak megvannak a követői. Az állami gazdaság és a termelőszövetkezetek példamutató eredményeket értek el, sőt az egyéni gazdálkodók között is akadtak követők. Szocialista üzemeinkben ma már elfogadott ez az újszerű művelési mód, az egyének között sokan

vannak, akik a hagyományos művelési mód mellett tartanak ki.

A szélessorú művelési mód elterjedését igazolja az alábbi néhány adat.

119 Az állami gazdaság és a termelőszövetkezetek kezelésében lévő szőlők az alkalmazott művelési mód szerint 1969 végén. (Sopron város és Fertőrákos)

	AG kh.	Dózsa Mtsz. kh.	Haladás Mtsz. kh.	Összesen
Összes szőlő	909	248	190	1347
Ebből szélessorú	909	104	69	1082
Szélessorú szőlőterület %-a	100	42	37	80

Az 1969. év végével a Dózsa, a Haladás és a fertőrákosi Ságvári termelőszövetkezet egyesült. Most már az állami gazdaság és egy nagy szövetkezet a Soproni Dózsa kezelésében van a soproni borvidék legnagyobb része. Az egyesülés lehetővé tette a szőlőtelepítés céljára legalkalmasabb területek rekonstrukcióját is. Az eddigi szövetkezeti telepítések elsősorban a meglévő szabad és sok esetben szőlőtelepítésre ki sem jelölt vagy kevésbé alkalmas területeken történtek. A tulajdonképpeni soproni borvidékhez tartozó szövetkezeti szőlők rekonstrukciója a jövő feladata.

Szöveg közti táblázatokban feldolgoztuk Sopron város éghajlati adatait és a soproni borvidék fajtankénti megoszlását.

Sopron város éghajlati adatai

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.
a) 1901–1950. évi adatok (átlag)											
Hőmérséklet	–1,1	0,4	5,0	9,9	14,9	18,8	20,1	19,2	15,5	9,9	4,4
Csapadék mm	36	36	41	54	73	77	94	94	69	58	55
Napfény-tartam óra ^{*(40)}	57	83	135	175	227	227	243	229	161	113	61
b) 1961–1967. évi (átlag)											
Hőmérséklet	–2,9	0,7	4,1	10,7	13,8	18,1	19,3	18,5	15,6	10,3	4,4
Csapadék mm	27	33	40	54	89	69	87	74	52	67	75
Napfény-tartam óra	56	82	122	168	194	209	206	208	175	122	347

120 A soproni borvidék szőlőterületének megoszlása szőlőfajták szerint 1965-ben

Szőlőfajta	ÁG. kh.	Tanácsi szektor	Összesen kh.
------------	---------	-----------------	--------------

Kadarka	5	2	7
Kékfrankos-Nagyburgundi	425	840	1255
Oporto	1	–	1
Egyéb vörösborfajták	–	16	16
<i>Vörösborfajták összesen</i>	431	858	1289
Furmint	–	1	1
Leányka	179	4	183
Mézesfehér	2	–	2
Olaszrizling	20	34	54
Ottonel muskotály	9	9	18
Rizlingszilváni	–	1	1
Egyéb fehér szőlőfajták	78	201	279
<i>Fehérborfajták összesen</i>	288	250	538
Összes borszőlő	719	1108	1827
Csemegeszőlő	–	26	26
Direkttermő	–	59	59
<i>Szőlőterület összesen</i>	719	1193	1912

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint

A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A Soproni Állami Gazdaság

A Soproni Állami Gazdaság

Sopronpusztán már 1947-től kezdődően működött állami gazdaság, ez azonban szántóföldi termeléssel és állattartással foglalkozott. 1949 végén alakult az állami tartalékkerületükön a Nyugatmajori és a Soproni Szőlő Állami Gazdaság. A három gazdaság 1950 végével egyesült, 1951. január 1-ével kerültek egységes kezelésbe a szőlőterületek. Ettől az időponttól kezdve a gazdaság fő termelési ága a szőlőtermelés.

A gazdaság a folyamatos birtokrendezések alkalmával mintegy 2000 különböző nagyságú szőlőparcellát kapott, amelynek nagysága átlagosan 400–600 n.-öl volt, de a legnagyobbak területe sem érte el a 2 kat. holdat. A szüksorú, gyümölcsfákkal teletűzdelt, kisüzemi művelésre telepített szőlőkben a gazdaság feladata arra szorítkozott, hogy valamilyen formában biztosítsa azok megművelését. Az ezzel kapcsolatos nehézségekről a történeti áttekintésben részletesen szoltunk.

Az átvett szőlők áttelepítése már 1951-ben megkezdődött. Ez évben 60, 1952-ben 60 és 1953-ban 75 kh szőlőt telepítettek 150×100-as kötésben. Ezek a telepítések csak részben hozták meg a várt eredményt a már ismertett 121 munkaerő és kistraktor hiány miatt. Egy részüket ki kellett irtani, más részüket a későbbiekben a gazdaság szélessortávú művelésre alakította át.

A nehézségek ellenére voltak köztük sikeres telepítések is. A Kohlenbergi dűlőben telepített szőlőről a telepítés utáni negyedik évben 41 mázsa átlagtermést takarítottak be, később azonban ezt a sikeresnek mondható telepítést is szélessorú művelésre kellett átalakítani, a talajmunkák és a vegyszeres védekezés gépesítésének érdekében.

Ez a szokásosnál szélesebb telepítési mód a város gazdái körében kedvezőtlen visszhangra talált. Azóta a gyakorlat és a külföldi tapasztalatok bebizonyították, hogy a 3 m-es sortávolság is keskeny, jobb lenne a 3,5 méter, mert ez esetben a nagyobb gépek is üzemeltethetők lennének a szőlőben.

A kezdeti telepítéseknél nem alakulhatott ki a telepítések kedvező fajtaaránya sem, mert olyan fajtát kellett telepíteni, amilyen oltványokat kapott a gazdaság. Így kerülhetett sor az Olaszrizling, a Medocnoir és az Oporto telepítésére is. Az eltelt idő alatt kialakult a legkedvezőbb fajtaarány. A telepítések 50%-a Kékfrankos, a többi magasművelésre alkalmas, koránérő, bőtermő fehér fajtából áll. Az utóbbi időben ezen a borvidéken eddig nem telepített Semillon blanc és Sovignon blanc fajtából is jelentős területet telepítettek. A kezdeti telepítések eredménytelenségének másik oka, hogy ezeket a volt szőlőterületek kellő pihentetése és alaptrágyázása nélkül hajtották végre. Nem volt meg a telepítési munkák irányításához szükséges szakembergárda sem. Ezeket a többmillió forintos értéket képviselő munkákat nem egy esetben rövid brigádvezetői tanfolyamon képzett dolgozók irányítására kellett bízni. Az 1955. évi kormányhatározat rendet teremtett ezen a téren, és az ezutáni telepítések már tervszerűbben folytak.

A korábban telepített 195 kh szőlőhöz az 1960–1965-ös években további 309 kat. holdat telepítettek. 1961-ben a sortávolság még 180 cm volt, később azonban kizárólag 3 méter sortávolságra telepítettek.

1965-ben vágták ki az utolsó kisüzemi parcellát. Felszámolták a szőlőt Brandmajor környékén is, mivel ezek a szőlők nem tartoztak a jellegzetes Fertői borvidékhez. Ezen a nehezebben művelhető területen valamivel gyengébb minőségű bor termett.

Ezzel, az egyébként elfogadható indoklással szemben volt olyan vélemény, hogy a szőlők kivágását elhamarkodták. Az aránylag még fiatal, jóállagú és bőven termő szőlőterületet esetleg a város lakói megművelték volna, hiszen a helyét azóta is szántóföldi művelésben használják. Az is igaz, hogy a gazdaság e szőlőterület helyett a korábban szőlőtermelésre nem használt fertőrákosi Golgota dűlőben majd ugyanannyi szőlőt telepített, és ez a hely minőségileg jobb termést adhat mint a brandmajori szőlő.

A szőlőtermelés mellett nagy feladatot jelentett a gazdaság számára a feldolgozás és a bortárolás feltételeinek biztosítása.

Kezdetben a feldolgozás részben a volt Állami Közpince préstermében és szabadtéren történt. Később megépült a fertői préház, majd a tűzérési laktanya egyik épületében létesült szőlőfeldolgozó. Az 1969-es évre készült el a gazdaság új, korszerű központi szőlőfeldolgozó üze me, amely a rendelkezésre álló korszerű technológia alkalmazásával rövid idő alatt biztosítja a szőlő feldolgozását.

Volt olyan időszak az 50-es években, amikor a hivatalos álláspont az volt, hogy a gazdaságnak csak a szőlő megtermelése a feladata, a feldolgozást és a [122](#)tárolást a forgalmi vállalatokra kell bízni. Ez a szemlélet késleltette a korszerű feldolgozó üzem építését.

A gazdaság már az 50-es évek elején 15 000 hl-es hordókapacitással rendelkezett, a 2000 hl-es tárolókapacitású központi pince mellett berendezte az ún. Rákóczi és Táncsics pincéket is.

A gazdaság borai már az 50-es évek elején keresettek voltak. A szüret után közvetlenül svájci, osztrák és

nyugatnémet cégek szállították a fojtott mustot, a minőségi vörösborokat pedig a MONINPEX Vállalat útján, jelentős felárral, értékesítették.

A jó minőségű borok iránt belföldön is nagy volt az érdeklődés. Az igény kielégítésére 1945-ben kezdte meg a gazdaság a borpalackozást először kisebb méretekben. Az új gazdaságirányítási rendszerre való áttérés hatására a gazdaság ezt a tevékenységét nagymértékben bővítette, és ma már borait az ország minden tájára, közvetlenül az értékesítő vállalatok részére szállítja.

A gazdaság eredményeiben nagy szerepe van annak, hogy ma már a szőlőtermelés munkáját megfelelően képzett szakemberek irányítják, akik a hazai és külföldi legjobb tapasztalatok birtokában jelentős termelési eredményeket érnek el.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A Soproni „Haladás” Mtsz

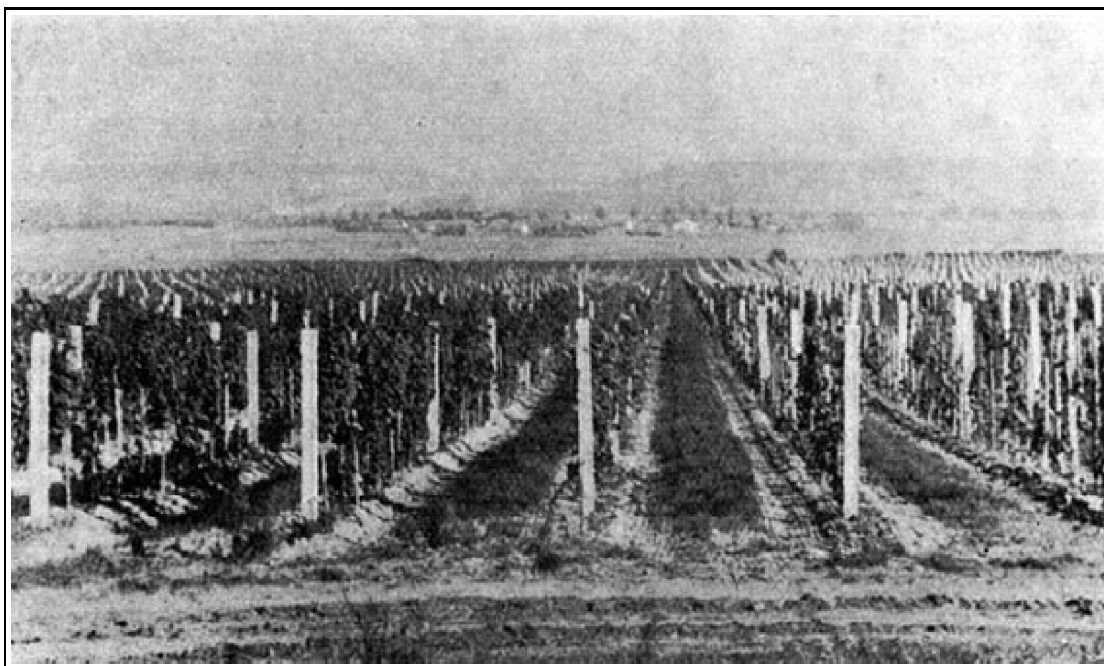
A Soproni „Haladás” Mtsz

A szövetkezet minden eredményét és kudarcát szemléltetően fejezi ki az alábbi táblázat:

Év	Termő szőlőterület kh	Átlagtermés q/kh	Taglétszám fő	Munkaegység értéke Ft	Egy főre eső átlagos me. száma
1952	33	26	35	92	147
1953	45	78	47	249	194
1954	64	68	60	153	273
1955	64	17	73	46	265
1956	64	38	82	80	317
1957	45	31	66	65	324
1958	47	65	65	91	338
1959	112	21	154	23	413
1960	128	26	156	41	375
1961	110	26	159	40	380
1962	105	30	142	40	342
1963	103	52	132	58	337
1964	97	67	102	58	405
1965	97	45	117	36	389
1966	73	28	114	30	369
1967	73	43	102	42	360
1968	77	39	96	42	343
1969	61	61	95	56	360

Az első három év ugrásszerű fejlődése országos hírűvé tette a szövetkezetet. A régi szőlősgazdák szakértő munkája nemcsak a szőlőtermelés eredményeiben jelentkezett, kiváló minőségű borukat is többszörösen díjazták országos [123](#)versenyeken, mezőgazdasági kiállításon. Ez a kezdeti szép indulás az 1955-ös viszonylagos rosszabb termés után visszaesett. Ennek oka részben abban is keresendő, hogy a fő súlyt

inkább a közös és háztáji bor értékesítésére, mint a termelésre fektették. Ez időben az ország különböző helyein 11 állandó jellegű borkimérést üzemeltettek. Az 1956-os ellenforradalmi események kapcsán a tagság egyharmada kilépett, a megkisebbedett szövetkezet több-kevesebb eredménnyel gazdálkodott.



Korszerű szőlőtelepítés. (Mentes Ottó felvétele)

1958-ig 25 kh új szőlőt telepítettek hagyományos módon a meglévő szőlők közötti – addig szántóként hasznosított – területeken és ezzel összefüggő szőlőtáblákat alakítottak ki. A lehetőségek megvoltak új, korszerű szőlőtelepek létesítésére is, azonban a szövetkezet a felajánlott kedvező telepítési lehetőségeket visszautasította, féltek a beruházási hitelfelvételtől. Közrejátszott ebben, hogy a kedvező terméseredményű induló évek, párosulva a rendkívül jövedelmező szabadpiaci értékesítés lehetőségeivel, országos szinten fogalomná tették a szövetkezet tagjainak munkáját és elért eredményét. A napisajtó, a szaklapok, a rádió gyakran foglalkozott az eredményekkel. Az ország minden részéről jött küldöttségek tanulmányozták a szövetkezet eredményes gazdálkodását. Ezek a körülmények olyan szemléletet alakítottak ki a tagság körében, hogy az általuk végzett sűrűsoros telepítés a szőlőgazdálkodás egyedüli megfelelő útja, és úgy nyilatkoztak, hogy ezeket az eredményeket a szélessorú telepítéseken nem lehet elérni. Az azóta eltelt idő bizonyította, hogy ez a szőlőművelési mód csak addig életképes, amíg elegendő régi módon dolgozó szőlősgazda műveli e területeket, az új nemzedék a korszerűbb formákhoz ragaszkodik.

1959-ig ún. befelé fordulás volt tapasztalható a szövetkezetben, nem szívesen vették, sőt meg is akadályozták, hogy új tagok lépjenek soraikba, féltették a szorgos munkával elért magasabb jövedelmet.

1241959-ben, amikor Sopron város dolgozó parasztjai a szocialista gazdálkodás útját választották, oldódott fel a befelé fordulás. A tagság háromszorosára emelkedett. A megnövekedett tagságú szövetkezet 1963–64-ben érte el jelentős szőlőtermését, ebben az időben kezdték a szélessorú, magasművelésű szőlőtelepítéseket. A Haladás elsősorban a Sopronban elterjedt fehér fajtákat ültette.

Ebben az időben jelent meg az a korlátozás, mely szerint a tsz. saját termésű borait csak akkor mérhette ki,

ha termésének 70%-át az államnál értékesítette. Ez az intézkedés erősen sújtotta a szövetkezetet, hiszen tagjainak jövedelme elsősorban a háztájiban termelt borok kedvező értékesítéséből származott. Az intézkedés hatására – az elsősorban a kedvező borértékesítésre számító tagok közül – sokan kiléptek. A korábbi 159 fős taglétszám 102 főre csökkent.

1965-ben készítette el a szövetkezet telepítési tervét, és a telepítéseket ennek értelmében hajtja végre. Az üzemi telepítéseken kívül nagy gondot fordít a háztáji szőlők felújítására is.

A soproni borvidék hírnevét a Kékfrankos alapozta meg. A szövetkezet korai azonban a jóminőségű Tramini, Leányka és Zöldvelteli nyomán váltak híressé. A fogyasztók igényeihez való ragaszkodás, a kedvezőbb értékesítési lehetőség miatt termel elsősorban fehér borfajtákat a szövetkezet.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A Soproni „Dózsa” Mtsz

A Soproni „Dózsa” Mtsz

Az 1950. évben alakult Dózsa Szövetkezet szőlőtermelési eredményei rendkívül alacsonyak voltak. Az elsősorban szántóföldi műveléshez értő tagok keveset törődtek a szőlőműveléssel, és ennek hatása jelentkezett az eredményekben. A nagy fordulat a szövetkezet életében 1959 tavasza.

Ekkor, a szocialista átszervezéssel szövetkezetbe tömörült gazdák az állami gazdaság egyik szőlőtermelő szakemberét kérték fel az elnöki teendők ellátására. Az elnök szívós szervező munkája nyomán a szövetkezet évről évre növelte termelését, és 1964-ben, az 1963. évi eredményei alapján elnyerte a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány vándorzászlaját.

1959-ben további két szövetkezet alakult a városban, a Kossuth és a Petőfi. Ezek a kis szövetkezetek később egyesültek a Dózsával. A Kossuth Tsz-ben keveset tudtak tenni a szőlőtermelés fejlesztése érdekében.

Az így megnövekedett termelőszövetkezet az 1962. évben elkészült szőlőrekonstrukciós terv alapján megkezdte szőlőtelepeinek felújítását.

A Dózsa Mtsz. szőlőterületi adatai és a termés alakulása

Év	Összes szőlő kh	Termő szőlő kh	Termő szőlő átlagtermése q/kh
1961	77	72	17
1962	70	62	28
1963	83	62	56
1964	150	120	34
1965	134	74	33
1966	166	98	20
1968	167	109	54
1969	169	119	50
	168	113	65

125A termelőszövetkezet a megtermelt szőlőnek nagyobb részét közvetlenül értékesítette a felvásárló vállalatnál. Miután a soproni borvidéken a Kékfrankos szőlőár a legkedvezőbb, elsősorban Kékfrankos szőlőt telepített.

A két soproni termelőszövetkezet az 1969. év végi egyesülése és a szintén soproni borvidékhez tartozó fertőrákosi szövetkezet csatlakozása nyomán Sopron városban egy erős szőlőtermelő profilú gazdaság alakult, amelynek minden lehetősége megvan, hogy a megkezdett rekonstrukciós munkát gyors ütemben befejezve, korszerűen termelő üzemmé fejlessze a szövetkezetet. Az egyesült szövetkezeteknek megvannak az anyagi lehetőségei és szakemberei a gyors telepítés és korszerű feldolgozás feltételeinek megteremtésére.



Soproni szüret

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / Az egyéni szőlőtermelők

Az egyéni szőlőtermelők

Az egyéni szőlőtermelők a város szőlőterületének közel negyedrészt birtokolják, az 1531 kh. szőlőterületből 370 kat. holdat. Megemlékeztünk róla, hogy Sopronban sokan, az iparban és egyéb területen dolgozók is foglalkoznak szőlőtermeléssel. Ez természetes, hiszen a szőlőtermelő családoknak egyes tagjai ipari munkakörben helyezkedtek el, s ha örökségként szőlőhöz jutottak, otthonról magukkal hozták a szőlőművelés szeretetét. Sokan kaptak szőlőt a földrendezések alkalmával.

Az egyéni szőlőtermelők hagyományos módon művelik szőlőjüket. A szőlők általában nagyon szépen műveltek. Sokan a szőlőművelést kedvtelésből végzik, és így érthető az a versengésszerű törekvés, hogy minél szebb, minél ápoltabb legyen szőlőjük.



Soproni egyéni bortermelő munkába indul

A szőlőtermelők számára jelentős jövedelemkiegészítésnek számít a szőlő- és borértékesítésből származó bevétel.

A szőlőtermelés eredményességét mutatja az alábbi adatfelvétel. Összegyűjtöttük egy pontos adminisztrációt vezető egyéni szőlőtermelő szőlőművelési ráfordításait és hozamát az 1967. évről. A vizsgált szőlőterület az Anger-dűlőben fekszik, területe 670 öl, a szőlőt 1932-ben telepítették, meglévő tőkeszáma 2300.

127A szőlőtermelő ráfordításai:

Felhasznált trágyamennyiség 120 q á 5,- Ft/q	600,- Ft
Trágyaszállítás fuvardíja	360,- Ft
Trágyaszállítás kézi munkadíja	180,- Ft
Talajelőkészítés trágyázással lókével 4 óra	120,- Ft
Trágyabedolgozás fogattal 3 óra	90,- Ft
Trágyabedolgozás kézi munkaereje 37 óra	300,- Ft
Kötözőszalma leszedés 10 óra	70,- Ft
Metszés 76 óra	608,- Ft
Venyigekötözés, kihordás 10 óra	70,- Ft
Szálvessző kikötés 10 óra	70,- Ft
Első kötözés 23 óra	161,- Ft
Második kötözés 33 óra	231,- Ft
Harmadik kötözés 23 óra	161,- Ft
Csonkázás, tetejezés 16 óra	102,- Ft
Őszöri kézi kapálás	1169,- Ft
20 kg 20,5%-os pétisó	350,- Ft
Műtrágya kiszórás, szállítás	40,- Ft
Kétszeri permetezés költsége	
vízszállítás	98,- Ft
7 kg Orthocid	476,- Ft
6 kg rézgálic	90,- Ft
8 kg DL-40 permetezőszer	358,- Ft
6 kg Thiovit	54,- Ft
permetezés kézi munkadíja 70 óra	700,- Ft
8 köteg zsúpszalma kötözéshez	260,- Ft
biztosítási díj	280,- Ft
föld- és jövedelemadó	800,- Ft
szüretelés 56 óra	448,- Ft
termés beszállítása a felvásárlóhoz	400,- Ft
Összesen:	8646,- Ft
A hozam 3300 kg Kékfrankos 18,2 cukorfokú szőlő elért árbevétel fajtafelárral	
és nagyüzemi felárral (6,70 Ft/kg + 15%), nagyüzemi felár 8,70 l/kg, összesen:	29 265,60 Ft
Elért bruttó jövedelem	20 619,60 Ft

A 670 n.-ölön elért eredmény rendkívül kedvező, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy a terméseredmény 80 q/kh átlagon felüli és a fajtafelár, valamint a nagyüzemi felár is jelentősen emelte az eredményességet. Mindenesetre az eredmény nem egyedülálló, a hagyományos szőlőművelés mellett kedvező évjáratban sok termelő ért el 100 q körüli holdankénti termést.

Az egyéni termelők jelentős hányada a megtermelt szőlőt közvetlenül értékesíti a felvásárló vállalatnál.

Az egyéni termelők használatában alig van 30 évesnél fiatalabb szőlő. A felszabadulás utáni esztendőkből még a meglévő szőlő megműveléséhez sem volt elegendő munkaerő. Az utóbbi esztendőkből, a termelési

biztonság növekedésével megkezdődött a régi szőlők áttelepítése, sőt egy-két haladó gazda szélessorú szőlőt telepített. Sajnos, a telepítők száma viszonylag alacsony. Sopron város szőlőtermelésének fellendítéséhez hozzátartozna az egyéni kezelésben lévő szőlők áttelepítése is.

128Az állami gazdaság, a termelészövetkezetek az új korszerű telepek kialakításához jelentős támogatást kapnak. A jelenlegi érvényes támogatási rendszer szerint a támogatás mértéke a bekerülési költség 50%-a. Az egyéni szőlőtermelők telepítési támogatást nem kapnak. E téren csak akkor remélhető gyorsabb előrehaladás, ha az egyéni szőlőtermelők vagy egy részük valamilyen egyszerűbb társulásba tömörülne.

A 60-as évek elején volt az egyéni szőlőművelők között ilyen törekvés. A Petőfi termelészövetkezeti csoport is hasonló szándékkal létesült, azonban akkor az volt a hivatalos álláspont, hogy ezt a kérdést a mezőgazdasági termelészövetkezeteknek kell megoldaniuk. Az egyéb területeken dolgozók nem léphettek tagként a szövetkezetekbe, és így a kérdés megoldatlan maradt. Az áttelepítés megoldása népgazdasági szinten is hasznot jelentene, hiszen az egyéni termelők állami beruházások és esetleges csökkentett állami támogatás mellett ugyanolyan értékű árut képesek előállítani, mint a szocialista üzemek. A kérdés megoldását napirendre kell tűzni, az egyéni kezelésben lévő szőlők rekonstrukciója nélkül nem lehet teljes a soproni borvidék rekonstrukciója.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A szőlészeti és borászati intézmények helyzete

A szőlészeti és borászati intézmények helyzete

A felszabadulás időpontjáig Sopronban Szőlészeti Szakiskola működött. Az iskola megszűnése nehéz helyzetet teremtett akkor, amikor a régi szőlőművelők helyébe mezőgazdasági vidékről telepített telepesek vették át a szőlőterület művelésének jelentős részét. A város szakemberei ebben az időben időt, fáradságot nem kímélve oktatták, tanították az újjáéledő szőlőművelésre. Mégis sokáig érezhető volt annak hiánya, hogy az új generáció tagjai közül egyáltalán nem voltak szőlőművelésre megfelelően felkészített fiatalok. A 60-as évek eleje hozott megoldást, amikor a kormányzat intézkedése nyomán Sopronban Szőlő- és Gyümölcs Szakmunkásképző Iskola létesült.

A Soproni Lippai János Szakiskola korszerű eszközökkel felszerelve, megfelelő oktatókkal tanítja évről évre az e pályára jelentkező fiatalokat. Munkájuk eredménye máris érezhető, hiszen az állami gazdaságban és a környékbeli termelészövetkezetekben dolgoznak az iskolában végzett szakmunkás fiatalok.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Láng Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A volt Állami Közpince

A volt Állami Közpince

Az állami gazdaság megalakulásáig az Állami Közpince volt az az intézmény, amely a legtöbb tanácsot adta a szőlőtermelőknek a szőlő művelésére és elsősorban a szőlő feldolgozására. Amikor a felszabadulás után a volt Szőlészeti és Borászati Szakiskola megindításának lehetőségeit vizsgálták, határozták el, hogy a volt Soproni Bortermelők Pinceszövetkezetének Ady Endre u. 31. szám alatti elhagyott, romos pincéjét a soproni bortermelés előmozdítása céljából a szőlőtermés feldolgozása, a borok tárolása, szakszerű kezelésének biztosítása érdekében állami közpincévé alakítják. A pince szakképzett vezetőjétől sok termelő

kapott értékes tanácsokat és sokan, akik szőlőjüket az állami közpincében dolgoztatták fel, megfelelően kezelt, jóminőségű borhoz juthattak. Az állami gazdaság kezelésébe került.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Lángi Alfréd és Pettenkofer László: A soproni szőlőtermelés a felszabadulástól napjainkig / A szőlőtermelés helyzete társadalmi szektorok szerint / A Badacsonyvidéki Borforgalmi Vállalat Soproni Pincészete

A Badacsonyvidéki Borforgalmi Vállalat Soproni Pincészete

Sopronban gyakorlat volt, hogy a szőlőtermelők termésüknek jelentős részét cefre formájában értékesítették. A városban korábban jelentős számú kereskedő foglalkozott a cefre felvásárlásával.

129A felszabadulás utáni években sok nehézséget jelentett a termelők számára, hogy a megtermelt szőlőt nem tudták értékesíteni. Az állami gazdaság létrejöttével egyidőben létesült a Badacsonyvidéki Borforgalmi Vállalat Soproni Pincészete. Az első telephelye a Pfandler-féle Szeder utcai pince. Az igény tette szükségessé a vállalat kapacitásának bővítését, ezért 1950-ben az Uszoda utcában új telepet létesítettek. 1951-ben vette át a vállalat a Kossuth Lajos utcai volt Kláber-féle romos telepet és azt még abban az esztendőben üzembe helyezte. A vállalat telepeinek kapacitása 10 000 hl-re emelkedett. Később a Kossuth utcai telep nagyarányú korszerűsítése után az Uszoda utcai telepet a Haladás szövetkezetnek adták át.

Időközben korszerűsítették a feldolgozó technológiát és a vörösbor erjesztéshez korszerű erjesztő tornyokat építettek. A telep kapacitása nagymértékben megnövekedett, azonban a szőlőátvétel rövid ideje miatt az átvétel még ma is nehézkes. Gyakori látvány szüret idején a Kossuth Lajos utcában álló kocsik hosszú sora, amint a cefreátvételre várnak.

A felszabadulás óta eltelt 25 esztendő alatt nagy változások történtek a soproni borvidéken. A Soproni Állami Gazdaság befejezte a szőlőtelepek rekonstrukcióját és korszerűsítését, a termelőszövetkezetek pedig szőlőterületük (40%-án végeztek ezzel a munkával. A termelőszövetkezetek egyesülése minden bizonnyal meggyorsítja ezt a rendkívül fontos munkát. A magántermelők körében is egyre gyakrabban találkozunk olyanokkal, akik megértve az idők szavát, új módon telepítik szőlőjüket, ezzel jelentős munkaerőáfordítási megtakarítást érnek el.

Bízást mondhatjuk, hogy a soproni szőlővidéken befejezéshez közeledik az a hatalmas méretű munka, ami a filoxeravész utáni időszakhoz hasonlóan, amikor oltványszőlőkkel kellett áttelepíteni a szőlőterületeket, a következő évtizedekre meghatározza a soproni borvidék termelését.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kárpáti Endre: Sopron és a megye egészségügyi viszonyai 1945-ben II. rész

****130**Kárpáti Endre: Sopron és a megye egészségügyi viszonyai 1945-ben
II. rész**

A vármegye lakosságának száma a háborús veszteségek, a születések csökkenése, a deportálások és az 1945. évi magas halálozási arányok miatt csökkent. Pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, minthogy

1945-ben a központi statisztikai adatszolgáltatás szünetelt. Így csupán a tisztiorvosi jelentések sokszor ellentmondó, itt-ott hiányos adataira szorítkozhatunk. Ezek, ha nem is pontosak minden esetben, mégis hasznosak és tájékoztató jellegűek.

Magyarországon a születések arányszáma ezer lakosra számítva 19 ezrelék körül ingadozott. Az 1940–44-es évek átlagában ez az arány nem volt sokkal alacsonyabb, mint a 30-as évek második felében. A II. világháború idején – az ismert okoknál fogva – nem következett be olyan születéscsökkenés, mint az I. világháború alatt.

Az élveszületések 100 lakosra eső arányszámai (1920–42)

Év	Sopron megyében	Országosan	Sopronban
1920	33,0 ezer.	31,4 ezer.	26,0 ezer.
1921	34,3	31,8	23,9
1922	32,7	30,8	22,7
1923	32,6	29,2	22,7
1924	29,8	26,9	20,1
1925	30,0	28,4	20,8
1926	29,7	27,4	20,8
1927	27,6	25,9	19,6
1928	28,0	26,4	19,1
1929	26,4	25,1	18,4
1930	26,5	25,4	19,3
1931	24,5	23,7	18,1
1932	24,5	23,4	18,4
1933	22,8	21,9	15,1
1934	22,7	21,8	14,8
1935	21,6	21,1	14,0
1936	21,6	20,3	13,4
1937	21,6	20,0	15,5
1938	22,0	19,9	15,9
1939	21,2	19,4	14,4
1940	Nincs adat		
1941	19,5	19,0	13,9
1942	20,7	19,9	16,3 ²⁶⁽⁴¹⁾

¹³¹A fenti táblázatból kitűnik, hogy a vármegye élveszületési aránya a két világháború közötti időben végig magasabb, mint az országos élveszületési arányszám. Viszont Sopron város élveszületési arányszáma lényegesen alacsonyabb az országos átlagnál és a 40-éves elején alig magasabb a Budapesti születési arányszámnál. Sajnos, a II. világháború alatti adatokat nem áll módunkban összehasonlítani, de az 1945. évi adatok, ha kissé pontatlanul is, rendelkezésünkre állnak:

Az élveszületések száma Sopron vármegye járásaiban 1954-ben

(1000 lakos után)

Kapuvári járás	22,1 ezrelék
Soproni járás	18,7 ezrelék
Csornai járás	19,9 ezrelék
Csepregi járás	24,3 ezrelék
Sopron város	18,5 ezrelék

az utóbbi 11 hónap adatai alapján számítva.²⁷⁽⁴²⁾

Mint a fenti adatok igazolják, 1945-ben a születések számában lényegében nincs visszaesés. Sőt a csepregi járás születési arányszáma a 30-as évek első éveinek viszonylag magas átlagát is eléri, Sopron születési arányszáma még jelentősen emelkedett is. Ezek az arányszámok feltehetően magasabbak az országosnál. Ez abból is kitűnik, hogy az adatszolgáltatás megindulása évében, 1946 első negyedében az élveszületési országos arányszám: 16,4 ezrelék.

A halálozási arányszám az előző évekhez képest országosan is romlott, de nem olyan mértékben, mint az várható volt. A születések és halálozások különbözete országos viszonylatban is passzív volt 1945-ben, vagyis a halálozások száma meghaladta a születéseket.

Sopron megye népesedési mérlege is passzív volt 1945-ben. A lakosság számának legnagyobb arányú csökkenése Sopronban következett be. 1945 januártól novemberig a lakosság fogyása 864 fő. A decemberi adat hiányzik. Az egyik forrás szerint Sopron lakossága 1945-ben 907 fővel csökkent. Ezek a számok nem foglalják magukba a deportálásban elhaltakat. Sopron után a csornai járás mutatja a legmagasabb halálozási arányt, ahol 1000 lakosra 24,8 ezrelék halálozás jut, a kapuvári járásban 21,9, a csepregi járásban 19,9 ezrelék.

A halálozási arányszám országos viszonylatban 1941–43 között 13,7 ezrelék. 1944-től azonban a polgári halálozások számának növekedésével 17,4 ezrelékre emelkedett. Sopron halálozási arányszáma 1920–42 között a magyar városok közül a legalacsonyabb. 1932-től 1942-ig a halálozási arányszám egy évben sem emelkedik 14 ezrelék fölé, sőt több éven keresztül 11 ezrelék alá süllyed. Sopron megye halálozási arányszáma is jobb a két világháború közötti időben – a 30-as évek néhány évétől eltekintve –, mint az országos átlag.²⁸⁽⁴³⁾ Az alábbiakban Budapest és Sopron 1930–1942 közötti halálozási arányszámait állítjuk párhuzamba.

¹³²1000 lakosra jutó halálozás:

Év	Budapest	Sopron
----	----------	--------

1930	15,3 ezrelék	13,3 ezrelék
1931	16,3 ezrelék	13,0 ezrelék
1932	16,9 ezrelék	13,8 ezrelék
1933	14,9 ezrelék	11,9 ezrelék
1934	13,9 ezrelék	11,8 ezrelék
1935	14,5 ezrelék	13,2 ezrelék
1936	14,0 ezrelék	11,9 ezrelék
1937	14,6 ezrelék	11,7 ezrelék
1938	14,2 ezrelék	11,6 ezrelék
1939	14,2 ezrelék	10,6 ezrelék
1940	nincs adat	
1941	12,0 ezrelék	10,6 ezrelék
1942	13,3 ezrelék	10,7 ezrelék ²⁹⁽⁴⁴⁾

A továbbiakban Budapest és Sopron halálozási arányszámait az 1945 első 11 hónapjára vonatkoztatva hasonlítjuk össze:

	Budapest	Sopron
Január	163,7 ezrelék	20,7 ezrelék
Február	107,0 ezrelék	37,4 ezrelék
Március	69,7 ezrelék	85,4 ezrelék
Április	43,4 ezrelék	60,7 ezrelék
Május	35,9 ezrelék	58,5 ezrelék
Június	34,7 ezrelék	60,3 ezrelék
Július	32,0 ezrelék	59,2 ezrelék
Augusztus	20,9 ezrelék	21,1 ezrelék
Szeptember	16,4 ezrelék	26,3 ezrelék
Október	17,6 ezrelék	23,0 ezrelék
November	17,7 ezrelék	13,1 ezrelék

A fenti táblázatok rendkívül magas értékeket mutatnak. Budapesten és Sopronban is a legmagasabb arányszámok a háborús cselekmények következményei. A későbbiek folyamán a magas halálozási arány már nem a háború közvetlen következménye, hanem annak közvetett hatása.

A halálozások korcsoportok szerinti összehasonlítását adatok hiányában nem áll módunkban közölni, viszont a legveszélyeztetettebb korcsoportnak, az **133**1 éven aluliaknak halálozásáról már megyei és járási viszonylatban is rendelkezünk adatokkal.

A megye és Sopron csecsemőhalálózása a felszabadulás előtti évtizedekben, országosan is a legalacsonyabbak közé tartozott. Különösen áll ez Sopron városára. Sopron kivételes helyzete összefüggött az alacsony születésszámmal, az egészségügyi kultúra magas színvonalával, másrészt a Soproni Anya- és Csecsemővédő Szövetség több évtizedes gondos és körültekintő munkájával.

A következő táblázatban összehasonlítjuk Sopron város 1925–1938 közötti csecsemőhalálózását az

országos átlaggal.

100 élveszülettre jutó 1 éven aluli halálozás (%-ban)

Év	Sopron	Országosan
1925	9,3%	16,4%
1926	9,4%	16,6%
1927	9,1%	18,5%
1928	6,6%	17,7%
1929	10,4%	17,9%
1930	5,4%	15,2%
1931	6,8%	16,2%
1932	10,6%	18,4%
1933	6,5%	13,6%
1934	4,8%	14,8%
1935	9,8%	15,2%
1936	3,6%	13,9%
1937	6,6%	13,4%
1938	7,5%	13,1% 31(45)

Ha 3 éves átlagokat veszünk, a soproni mérleg akkor is igen kedvező.

Év	Sopron	Országosan
1925–29	9,0%	17,0%
1930–34	6,0%	15,0%
1935–40	7,0%	13,0% ! (1935–38)

Természetes, hogy a jól szervezett és irányított védőnői munkának is része volt abban, hogy nemcsak Sopronban, de főleg a Sopron környéki falvakban is lényegesen alacsonyabb volt a csecsemőhalálozás aránya az országos átlagnál. Az 1940-es évben a Sopron környéki falvak csecsemőhalálozási átlaga 8,5% volt.

[134](#) Ha a csecsemőhalálozás Sopron megyei átlagait hozzuk párhuzamba az országos átlagokkal az 1920–44-es években, a megyei arányszámok ebben az esetben is, egy év (1933) kivételével, kedvezőbbek az országosnál. A megye járásai közül e szempontból a kapuvári járás eredményei voltak a leggyengébbek.

A II. világháború alatti években a csecsemőhalandóság nem romlott az előző évekhez képest. Ez a megállapítás, még az 1944. évre is vonatkozik, természetesen a háború pusztításaitól megkímélt országrészekre gondolunk. Az 1945. évben viszont a csecsemőhalandóság ugrásszerűen emelkedik, sok helyütt az egy évszázaddal korábbi színvonalra esett vissza. Ahogy a halálozási gyakoriság 1945-ben a városokban, nagyobb településeken a legmagasabb, ehhez hasonlóan a csecsemőhalálozás is ezeken a helyeken a legnagyobb. Mint ismeretes, nyugodt békeidőben ez éppen fordítva érvényesült. A városi népesség életkörülményeinek fokozottabb romlásával állott ez összefüggésben. Budapesten 1946 első negyedének csecsemőhalandósága 14,9%, viszont a tízezernél kevesebb lélekszámú községekben

12,9%. [32\(46\)](#)

Hasonló a helyzet Sopron és a megye viszonylatában is:

**1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kárpáti Endre: Sopron és a megye egészségügyi viszonyai
1945-ben II. rész / Sopron város csecsemőhalandóságának alakulása 1945-ben**

Sopron város csecsemőhalandóságának alakulása 1945-ben

Hónap	Születések száma	1 éven aluli halálozások száma	%
Január	71	8	11,3%
Február	95	9	9,5%
Március	77	20	26,0%
Április	61	18	29,5%
Május	50	12	24,0%
Június	35	20	57,1%
Július	63	28	44,4%
Augusztus	59	14	23,3%
Szeptember	50	8	16,0%
Október	44	8	18,2%
November	52	8	15,4%
December	Hiányoznak az adatok!		

Ha a fenti táblázat csecsemőhalálzásának számsorait áttekintjük, szembetűnik, hogy az év első három hónapjában a születések száma lényegesen magasabb – havonta átlag 81 szülés –, mint a későbbi hónapokban. Áprilistól júliusig 51,2, augusztustól novemberig 52,2 a születések átlaga. Ennek oka a városi lakosság számában bekövetkezett igen nagy csökkenés. A város törzslakossága 1945 első negyedében 42 000–43 000 (nem számítva a menekültekkel összetorlódott lakosságot, mely a 80 000-et is meghaladta); áprilistól az év végéig viszont Sopron lakossága 27–29 000 között mozog.

135A másik feltűnő a csecsemőhalálzásokkal kapcsolatban az, hogy június és július hónapokban a soproni csecsemőhalandóság szinte valószínűtlenül magas arányokat mutat. E kétségtelen torzulást az okozza, hogy a halálozások bejelentése néha egy-két hónapot is késett. Így a június és júliusi kiugróan magas csecsemőhalálzás számaiban az áprilisi és májusi csecsemőhalottakat kell keresnünk. Ha tehát az 1945. évet három részre osztjuk és átlagban vizsgáljuk a soproni csecsemőhalálzás arányszámain, realisabb képet nyerünk:

Sopron csecsemőhalandósága 1945-ben

1945. I–III. hónapok átlagában:	15,6%
IV–VII. hónapok átlagában:	38,8%
VIII–XI. hónapok átlagában:	18,2%

E három periódus első és harmadik csoportja egymáshoz közelítő értéket mutat, a középső viszont igen magas. Budapest csecsemőhalandósága is majdnem a sopronival azonos arányú június és július

hónapokban (39,8 és 37,2%). E súlyos csecsemőhalálozás oka a nagymérvű bélhurut, ami a tehéntej hiányával és minőségének megromlásával függ össze. A mesterségesen táplált csecsemők tejellátása normális viszonyok között is problémát jelentett. A megyei tisztifőorvos a főispánnak küldött jelentésében is olvashatunk e problémáról: „Csecsemők nyári bélhurutja is meglehetősen nagy számban fordult elő és több esetben halált okozott. Igen fontos volna a csecsemők és kisdedek tejellátása, amely még egyelőre a kezdet kezdetén van”.³³⁽⁴⁷⁾ A júliusi súlyos helyzetre a halálokok statisztikája is utal: a bejegyzések között 24 bélhurut és 6 veleszületett gyengeség megjelölésű halálokot találunk.

Az 1945. év csecsemőhalandóságának átlaga Sopronban 25,0%. Ez olyan magas arány, amit csak az 1915-ös kanyaróév közelített meg (23,9%).³⁴⁽⁴⁸⁾ Az 1944. évi csecsemőhalálozás viszont 9,6% volt. Nemcsak a csecsemőhalálozás emelkedett többszörösére az 1944. évihez képest, de jelentősen megnőtt pl. az 1–6 évesek halálozási aránya is. 1944-ben Sopronban ennek a korcsoportnak halálozási aránya 2,7% volt, 1945-ben pedig 6,2%-ra emelkedett.³⁵⁽⁴⁹⁾

A megye csecsemőhalálozási adatait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy itt is visszaesés van az előző évekhez képest, de mégis lényegesen alacsonyabbak a csecsemőhalálozási arányszámok, az egy soproni járás kivételével. A legkedvezőbb eredményt a csepregi járásban találjuk, ahol 1945-ben 100 élveszülettre csupán 9,8%-os csecsemőhalálozás jut.

136A megye fontosabb népmozgalmi adatai 1945-ben

Járas	Lakosság száma	Élveszül.		Halálozások		1 éven alul		Term. szap.
		száma	‰	száma	‰	száma	‰	
Csepregi	24 723	602	24,3	494	19,9	59	9,8	+108
Kapuvári	48 349	1069	22,1	1059	21,9	147	14,6	+10
Csornai	40 809	811	19,9	1013	24,8	139	17,1	–202
Soproni	28 075	527	18,7	Nincs adat			28,8	?
Sopron	42 500	591	14,0	1498	35,6	145	24,5	–907
	27 500							
	28–29 000							

A Sopronra vonatkozó adatok némi eltérést mutatnak az eddig közöltektől. Részint azért, mert nem 11 hónap, hanem az egész év adatait adják. Az ezrelék számításnál Sopron eredeti lakosságát veszi alapul, ami a kiszámított értékeket torzítja. (Sopron itt közölt adatait l. SÁL Tisztifőorvosi iratok. Szám nélkül).

A táblázaton szembetűnőek az 1 éven aluliak halálozási arányának szélsőségei. Egyrészt a 9,8%-os csecsemőhalandósági arányszámmal rendelkező csepregi járás és az 1945 előtt legkedvezőbb eredményeket felmutató soproni járás jelenlegi 28,8%-a között. A megye amúgyis magas csecsemőhalandóságát még növelte a menekültek elhalt csecsemőinek száma is, amire a kapuvári tisztiorvosnak az 1945. évről adott jelentése is kitér.³⁸⁽⁵⁰⁾ Ez kisebb-nagyobb mértékben a megye mindegyik járására vonatkozik.

Külön kell tárgyalnunk a soproni járás 1945. évi csecsemőhalandóságának alakulását. Ezen belül is a német lakosságú egészségvédelmi körök csecsemőhalandóságáról adnak döbbenetes képet a jelentések. Ha a rendelkezésünkre álló megyei tisztifőorvosi jelentések egyes hónapokról összeállított anyagában lapozunk és július, augusztus és szeptember hónapok csecsemőhalálozási adatait átnézzük, a következő képet

nyerjük:

	Élveszületések száma	1 éven aluli	%-ban
	a megye 3 járásában együtt halálozás		
Július	150	22	14,6%
A soproni járásban	37	17	45,9%
Augusztus	176	49	27,8%
A soproni járásban	53	39	73,6%
Szeptember	202	52	25,7%
A soproni járásban	32	26	81,2%

137 Ugyanezen járáson belül szintén megtalálhatók a szélsőségek. A lövői egészségvédelmi kör községeinek csecsemőhalálozási arányszáma 1945-ben 11,9%, a nagycenki egészségvédelmi körben 11,0%, a nagylozsiban 12,1%. [39\(51\)](#)

Ha a 3 német lakosságú egészségvédelmi kör teljes évi eredményét állítjuk össze, az említettnél ugyan kedvezőbb, de még mindig rendkívül magas csecsemőhalálozási arányokat találunk.

	ágfalvi kör	balfi kör	fertőrákosi kör
Élveszületés	96	48	80
1 éven aluli halálozás	42	21	42
%-ban	43,8%	43,7%	52,5%

Ha az ágfalvi egészségvédelmi körön belül magának Ágfalvának csecsemőhalálozását vizsgáljuk, akkor a következő eredményt találjuk: a községben az 1945. év folyamán 31 gyermek született, ezekből 1 éves koruk előtt meghalt 22, vagyis a csecsemőknek 70,9%-a. [40\(52\)](#)

A járási tisztiorvos, aki ezt a drámát nyomon követi, összeállítja a soproni járás csecsemőhalálozásának számsorát 1900-tól:

A soproni járás csecsemőhalálozásának adatai

(1000 élveszülöttre eső 1 éven aluli halálozás)			
	%-ban		%-ban
1900	22,7	1937	5,4
1910	16,2	1938	7,1
1920	18,1	1939	5,8
1930	9,5	1940	5,9
1931	11,3	1941	5,2
1932	7,3	1942	5,6
1933	5,5	1943	5,2
1934	6,4	1944	6,1
1935	8,4	1945	28,8 41(53)
1936	5,0		

A soproni járásban történetekre a minisztérium is felfigyel. A megyei tisztifőorvos a népjóléti miniszternek küldött jelentésében a következő indoklást adja: „A jobbára német nemzetiségű lakosság politikai magatartása következtében rendkívül nehéz családi, anyagi és szociális körülmények közé került. Igen sok család a hadműveletek következtében, vagy politikai okokból elhagyta otthonát. Lelki és anyagi letörtségükben, a kitelepítés kilátásaival, sok esetben **138** még a kötelező gondosságot is elmulasztják a csecsemőgondozás terén. Gyógyszernek, tápszernek, tejnek beszerzésére lehetőségük alig van. A lakásviszonyok sok községben az összeköltöztetés és lakáshiány folytán nagy mértékben hanyatlottak.”⁴²⁽⁵⁴⁾

A fertőző megbetegedésekről, csak részben lehet tájékozódni. Elsősorban azért, mert az akkori viszonyok között a bejelentésre kötelezett fertőző megbetegedéseknek csupán egy részét jelentették be, másrészt két járás, a csepregi és soproni nem küldött összefoglaló jelentést. Harmadsorban pedig az adatok pontatlanságának az az oka, hogy a vármegye területén ideiglenesen tartózkodókat is feltüntetik a megbetegedettek között, halálozási adataikat viszont nem közlik.

A vármegye területén előforduló fertőző megbetegedések száma 1945-ben (az említett két járás kivételével) 2381, a halálozási arány: 177. Az előző évben 400 fertőző megbetegedés fordult elő a vármegyében 94 halálozással. Az itt feltüntetett megbetegedések halálozása egy jelentős része a tbc-re vonatkozik. A kiütéses tifuszban megbetegedettek száma e csonka jelentés szerint is 1573, mely 43 esetben okozott halálozást. A Sopron környéki légerekben a jelentés 1224 kiütéses tifuszos megbetegedést tüntet fel, de elhalálozást egyet sem.

Bár a fertőző megbetegedések száma 1945-ben 1944-hez képest erősen emelkedett, az egyes fellobbanó járványgócok mégsem váltak kiterjedt járvánnyá. Ez elsősorban az igen nehéz viszonyok között dolgozó egészségügyi személyzet lelkiismeretes elhárító munkáján és a társadalmi szervekkel végzett közös erőfeszítésen múlt.

A tavaszi járvány offenzívájának sikeres elhárítása után, 1945 nyarán és őszén a hadifogságból hazatérők tízezrei léptek a vármegye területére, sokszor betegségtől elcsigázva. Meg kellett szervezni fogadásukat, biztosítani kellett néhány napra élelmezésüket, gondosan át kellett vizsgálni őket tetvesség és fertőző betegség szempontjából. A fertőző betegségben szenvedők vagy arra gyanúsak talált személyek megfelelő elhelyezéséről, esetleg kórházba szállításáról kellett gondoskodni. Csupán augusztus hónapban 11 923 hazatérő civilt és hadifoglyot vizsgáltak át.⁴³⁽⁵⁵⁾

De meg kellett küzdeni a nemibetegségek támadásával is. 1945 májusában kezdte meg működését az újonnan megszervezett soproni Nemibeteg gondozó. A nemibetegségek elleni küzdelembe bekapcsolták az egészségvédelmi szolgálatokat és a hatósági orvosokat. A szükséges gyógyszereket a Nemibeteg gondozó és a tisztifőorvosi hivatal biztosította. Kiterjedt vizsgálat alá vetették a veszélyeztetett foglalkozásúakat, rendszeresen vizsgálták az óvodás- és iskoláskorúakat hereditér lues szempontjából. A Zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatok munkakörét venereás tanácsokkal bővítették ki.

A felszabadulás évében a megye orvosai és egészségügyi személyzete igen nehéz körülmények között, sokszor a minimális gyógyszert is nélkülözve, hiányos felszereléssel, a kórházak dolgozói mostoha viszonyok között munkálkodtak az új élet alapjainak lerakásán, a dolgozó ember egészségének védelmén. Az újjáépítés eredményei hamarosan az egészségügy terén is mutatkoztak. 1946-ban Sopronban a csecsemőhalálozás az 1945. évnek 1/3-ára csökkent már 70%-al kevesebb soproni hal meg 1946-ban, mint

az előző évben, több az életben maradt gyermekek száma és lényegesen kevesebben estek áldozatul a tuberkulózisnak. A fejlődésnek ez az iránya a megyében is.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Hiller István: Adatok a soproni egyetem utolsó negyedszázados történetéből

139 Hiller István: Adatok a soproni egyetem utolsó negyedszázados történetéből

A felszabadulás előtti hónapok nemcsak városunknak, hanem egyetemünknek is egyik legviharosabb és nagy áldozatokat követelő, megpróbáltatásokkal teli, hosszú időszakát jelentették. A soproni egyetem akkoriban szervezetileg a Budapesti Műszaki Egyetemhez tartozott, pontosabban a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karaként működött. A háború már az 1943/44. tanévben is egyre több olyan rendelkezés kiadását vonta maga után, amelyek igen hátrányosan hatottak az egyetemi oktatás menetére. Így pl. 1944. április 14-én a Budapesten székelő rektor utasítja a dékánt, hogy az 1943/44. tanév második félévének előadásait 1944. április 13-án fejeztesse be. Kivételt csak a negyedik évfolyam hallgatói képeztek, akik az előadásokat május 17-ig hallgathatták. A tanév lezárásával kapcsolatos összes teendők lebonyolítását (vizsgákat, szigorlatokat, stb.) a kora délelőtti órákra (8–11-ig) vagy délután (14 és 19 óra között) rendelték el. A IV. évfolyamon is csak ezekben az órákban lehetett előadásokat tartani. A vidékiek bejövételének megkönnyítése érdekében egy-egy hallgató vizsgáit sűríteni kellett. A hallgatóságot hirdetményben szólították fel, hogy a gyakori légitámadások miatt csak halaszthatatlan ügyeik elintézése végett tartózkodjanak az egyetem épületeiben. Az intézkedések végrehajtása az egyetem dolgozóira is fokozott munkát rótt, az ügymenet zavartalansága érdekében a szabadságok kiadását is felfüggesztették. A rektor rendelkezett arról is, hogy amennyiben az írásbeli vizsgálatot légiriadó vagy más elháríthatatlan esemény félbeszakítja, az írásbeli dolgozatot az addig elvégzett munka alapján kell – a körülmények méltányos figyelembevételével – elbírálni. A jelöltek megvizsgálásában arra kellett törekedni, hogy végzett tanulmányaikról általánosabb kérdések kapcsán is számot tudjanak adni és „hogy a méltányosság szempontjai a vizsgálat komolyságához fűződő közérdekkel kellőképpen összeegyeztethetők legyenek”.¹⁽⁵⁶⁾

1944. április 22-én a rektor arról értesíti a tanszékeket, hogy nagyobb arányú katonai és munkaszolgálati behívásokra lehet számítani, és ez esetben a tanszékek esetleg segéderő nélkül maradnak. Meg fogja kísérelni, hogy a tanszéki segédszemélyzetből és az altisztekből munkaszolgálatra behívottak közül legalább egy segédtanerőt és egy altisztet polgári munkahelyére, azaz a tanszékre osszanak be szolgálattételre.²⁽⁵⁷⁾

Sopron polgármestere 1944. július 21-én arról értesítette a Szent Imre Kollégiumot (az egyetemi hallgatók kollégiuma volt), hogy a pénzügyminisztérium egyes főosztályai a beosztott tisztviselők családtagjaival és alkalmazottaival 1944. július 27-én Sopronba költöznek, és a kollégiumot a hivatalok és családtagok elhelyezése céljából lefoglalja. A véghatározat ezenkívül még 11 objektum igénybevételét is tartalmazza. A hivatalok elhelyezésére a polgármester igénybe **140**vette az akkori Felkelő utcai evangélikus teológusok épületét és az evangélikus líceum diákotthonát (ma Hunyadi utcai általános iskola). Az egyetem ebben a helyzetben az 1944/45. tanévben a kollégiumot nem tudta volna megnyitni, ezért kérte a rektornál a határozat azonnali visszavonásának kieszöklését. Később sikerült az épület felét mentesíteni.³⁽⁵⁸⁾

1944. szeptember 5-én kelt véghatározatával a polgármester az egyetem lövőházát is igénybe veszi és

átadja a honvédség részére.⁴⁽⁵⁹⁾

Ilyen előzmények után a rektori tanács mégis úgy dönt, hogy az 1944/45. tanévet szeptember 18-án megkezdik. Bizonytalansággal, félelemmel és aggodalommal teli tanév kezdődik. A háború veszélyei és borzalmai pedig egyre közelebből fenyegetnek. November 4-én kelt határozattal a város igénybe veszi az egyetem kémiai épületének alagsori folyosóját és két helyiségét az 1. számú légoltalmi alkörzet elhelyezésére. Elrendelik az összes belső ablakok leszedését. Kettős ablakot sehol nem volt szabad fenntartani, mert a „nyomasztó üveghiány miatt légítámadás okozta károk nem biztosíthatók”. Jelentős táviratváltásra került sor 1944. november 11-én. Az egyetem ezen a napon 15 óra 50 perckor a soproni állomásparancsnokságtól kapott táviratban azt az utasítást kapja, hogy a műegyetem budapesti fakultásainak esetleges soproni áttelepítésével kapcsolatban sürgősen jelentse, hogy a soproni karon mennyi férőhely áll rendelkezésre személyek, laboratóriumok és raktárak céljaira és azt, hogy általában milyen lehetőségekkel lehet az áttelepítéssel kapcsolatban számolni. A soproni válaszban az állt, hogy ha az áttelepítés megtörténik, Sopronban órarend módosítást kell végrehajtani, a személyek elhelyezéséről azonban Sopron városának kell gondoskodnia.

Egyre gyakoribb, hogy a városi lakáshivatal a hallgatók bérelt szobáira is igényt tart, ami növeli a nyugtalanságot a hallgatóság körében. Az aggodalmat és a növekvő bizonytalanság általános érzését sem a nyilasok gyűlései (melyekre az egyetemi ifjúságot is meghívták), sem az nem csökkentette, hogy az Országos Elhelyezési Kormánybiztos 1944 decemberében közölte a dékánnal: nincs tudomása arról, hogy a németek az egyetem épületeit igénybe akarnák venni. Hozzájárulása nélkül – írta – sem a honvédség, sem a németek az épületeket igénybe nem vehetik. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy az épületekben az oktatás a megszokott kerékvágásban folytatódhat, csupán azt, hogy a kormánybiztos az épületbe nem katonákat, hanem más hivatalokat kívánt elhelyezni. Így pl. december 5-én értesítést kap a kar, hogy ide költöztetik a műegyetem gazdasági hivatalának egy részét. Kéri, hogy a soproni kirendeltséget úgy egészítsék ki, hogy szükség esetén az egész egyetem gazdasági igazgatásának ellátására alkalmas legyen. Ugyanezen a napon a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium arról értesíti a rektoron keresztül a soproni dékánt, hogy a közeljövőben a Németországban működő magyar egyetemi „rövidített tanfolyamok végzett szigorlóit” a német–magyar egyezmény szerint magyar területen, Sopronban fogják doktorrá avatni. Felhívja ezért a rektort, hogy az avatások teendőinek és a Műegyetem kormányzásának ellátása céljából állandóan Sopronban székeljen. Ezzel gyakorlatilag az egész egyetem székhelye Sopron lett. A rendelkezés arról is szól, hogy amennyiben a rektor a soproni székhelyet elhagyni kényszerülne, németországi székhelyét ki fogják jelölni. „A németbirodalom ¹⁴¹határának kényszerű átlépése esetén csak a legszükségesebb létszámban lehet majd tisztviselőt német területre vinni. A Sopronba való utazás időpontját később fogom közölni.” Szó szerint ezzel fejeződik be a rendelkezés.⁵⁽⁶⁰⁾

1944. december 15-én a város közigazgatási katonai parancsnoka átiratot intéz az egyetemhez, amelyben kilátásba helyezi annak Németországba való áttelepítését és felhívja felszerelésének előkészítésére. Ilyen körülmények között enyhe vigasz az olyan „kedvezmény”, hogy a hallgatók december 26-ától kezdve csak vásár- és ünnepnapokon kötelesek munkaszolgálatot teljesíteni. A hiányzókkal szemben a katonai hatóság jár el – jelezte a hirdetmény.



Az egykori honvéd főreáliskola (a későbbi Egyetem) főépülete

A professzori kar minden tagja a Németországba való telepítés ellen volt, ez azonban egyénileg abban az időben nem jelentett sokat. Erőt csak a határozottság, az egység és ennek dokumentálása jelenthetett. És ez csakhamar meg is mutatkozott.

1944. december 22-én 17 órakor a Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kar tanácsa rendkívüli kari ülésre ült össze, hogy megtárgyalja a Németországba való kitelepítés ügyét. Az ülésen részt vett az egyetem rektor magnificusza is. Nagyon sok függött ennek az ülésnek a kimenetelétől. A professzori kar nehéz feladat előtt állt. Állást kellett foglalnia, határozott igennel vagy nemmel kellett felelnie, vigyáznia kellett hazaszeretéből, bátorságból és ellenállásból a kíméletlen erőszakkal szemben. A hiteles jegyzőkönyv szerint az elnök (Sébor János) néhány bevezető szó után az ügyet tárgyalásra bocsátja, „a Mindenhatóhoz intézett [142](#)azzal a kéréssel, hogy Karunknak ne kelljen elmennie Sopronból. Mindegyikünkben él az a remény, hogy hazánk felszabadul és munkánkat egy boldogabb és szebb Magyarországon folytathatjuk.”⁶⁽⁶¹⁾ A hadihelyzet ismeretében és a két mondat ilyen sorrendjében nem lehet kétséges, hogy az elnök milyen felszabadulásról beszélt. Ezt egyébként az ülés ismertetésre kerülő lefolyása is teljesen egyértelműen tisztázza. Az elnök szavai után a kar egyik közismerten baloldali érzelmű professzora azt javasolta, hogy adjon ki az ülés ugyanolyan rezolúciót, mint a budapesti karok. A műegyetem közgyűlése ugyanis december 6-án egyhangú nyilatkozatot tett és juttatott el a kormányhoz, amelyben többek között a következőket hangoztatta: A műegyetem tanári kara a kitelepítéssel kapcsolatban az eljövendő magyar élet védelmében szót kíván emelni. Gondos megfontolás után a tanári kar kénytelen megállapítani, hogy az idegen helyen, idegen környezetben tartandó gyorsított tanfolyamok nem alkalmasak arra, hogy a hallgatóságnak megfelelő kiképzést nyújtsanak és a kívánt eredményt produkálhassák. Az eredmény igen kétes értékű lenne, nem állna arányban azzal a pótolhatatlan veszteséggel, amely a magyar szellemiséget az

egyetem szétszakításával, féltve őrzött értékeinek külföldre szállításával érné, kitéve embert és anyagot a szállítás rendkívüli veszélyeinek. A diplomatikusan megfogalmazás lehetővé tette, hogy a memorandumban az is helyet kapjon, hogy a tanári kar lelkiismerete és a magyar jövőbe vetett rendíthetetlen hite parancsolja a tervezett intézkedés hatálytalanítását. Miután a rektor ismertette a fenti tartalmú memorandumot, az elnök szavazásra tette fel a kérdést, hogy a kar csatlakozik-e a memorandumhoz vagy sem. 17 óra 55 perckor azonban „nagyriadó” kezdődött; emiatt az ülés 23-án 17 órakor folytatódott. A titkos szavazáson a leadott 18 szavazat közül 18 igen volt, a kar tehát egyhangúlag csatlakozott a budapesti tanári kar memorandumához.

December 29-én a „Totális Mozgósítás és Harcbavetés Minisztériuma” átiratban igényli 3–4 hétre a hallgatóság részvételét a teljesen értelmetlen, ún. erődtítési munkálatokhoz Sopron környékén. Január 11-én a soproni kar viszont azt kéri a VKM-től, hogy ne járuljon hozzá a hallgatóság igénybevételéhez, mert „a rövidített tanfolyamokra beiratkozott hallgatóinknak a fenti célra való igénybevétele, az amúgy is rövid időre megállapított előadások megtartását lehetetlenné teszi”.⁷⁽⁶²⁾

December 30-án az uralmon lévő nyilas kormányzat más irányból szorgalmazza a kitelepedést, finomabb eszközöket alkalmaz. Nem utasít, hanem közli, hogy a „német hatóságok előzékenysége folytán lehetőség nyílik arra, hogy a hadművelleti helyzetre való tekintettel magyar állampolgárok ideiglenesen a Német Birodalom területére települjenek át.”⁸⁽⁶³⁾

Miközben a kar a legkülönbözőbb módon kifejezi ellenszenvét a németekkel és nyilasokkal szemben (pl. az Erdőműveléstani Tanszék ismételten tiltakozik a katonai állomásparancsnokságnál, mert magyar és német egyenruhát viselő katonaszemélyek, tisztek is a tanulmányi vadászterületen engedély nélkül vadásznak), ezek elhatározott ténynek tartják a kar kitelepítését. Erre utal az a távirat is, amelyet a kar január 6-án kapott és amely a következőképpen hangzik:

¹⁴³Telegramm Nr. 20 vom 6.1.

Auf Drahtbericht Nr. 2 vom 2.1.

„Unterbringung von Studenten und Lehrkörper Ödenburg in Vorbereitung. Erbitte umgehend Drahtbericht über Anzahl Lehrkörpers und Familienangehörige getrennt nach Studienrichtung, da Unterbringung an einem Platz nicht möglich. Studienorte Freiberg und Tharand liegen nicht beieinander; *zentraler* gemeinsamer Lehr- und Verwaltungskörper somit trotzdem möglich.”⁹⁽⁶⁴⁾

A kar vezetőinek helytállása, hűsége Sopronhoz, az országhoz való szeretete és ragaszkodása meghiúsította a kitelepítési terveket, a professzori kar és a hallgatóság itthon maradt. A prodekan 1945. április 30-án jelenthette az Ideiglenes Kormány vallás- és közoktatásügyi miniszterének, hogy a harcok és a romeltakarítási munkák befejezte után, április 26-án a megszakított előadásokat és gyakorlatokat újra megkezdtek. A kollokviumok, utóvizsgák és a szigorlatok megszakítás nélkül folytak az egész idő alatt. A kar tanárai, segédtanerei, tisztviselői és alkalmazottjai – a katonai szolgálatra kisszámú behívott kivételével – a harcok kezdetéig ellátták munkakörüket, majd azok megszűnte után szolgálatételre jelentkeztek. A kar épületeiben és felszerelésében a többszörös légítámadások, a harcok és az épületnek részben hadikórházzá történt átalakítása során mintegy 20–30%-os kár keletkezett. A prodekan végül kéri a minisztert, hogy jelölje meg annak módját, hogy miképpen veheti fel a kar a rendszeres kapcsolatot miniszterével és az egyetem budapesti központjával.¹⁰⁽⁶⁵⁾

Április 30-án a prodekan hirdetményben értesíti a hallgatóságot, hogy a május 1-i ünnepeken az

egyetem testületileg részt vesz. Május 19-én pedig a következő levelet intézik Turik őrnagyhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetőjéhez:

„Turik Urnak

őrnagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetőjének

Sopron

Van szerencsém tisztelettel közölni, hogy a m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó és Erdőmérnöki Kara 1945. évi május hó 16. és 17-én tartott IV. rendes ülésén hozott egyhangú határozatával őrnagy Urnak Karunkkal szemben tanusított szíves előzékenységeért, támogatásáért és önzetlen baráti munkájáért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

Amidőn ezt őrnagy Urnak szíves tudomására hozom, nem mulaszthatom el, hogy a magam részéről külön is tapasztalt szíves jóindulatáért a Karunk érdekeinek támogatásáért a saját leghálásabb köszönetemet ki ne fejezzem, ama tiszteletteljes kérésem kapcsán, hogy bennünket nagybecsü támogatásában a jövőben is részesíteni méltóztassék.

Sopron, 1945. évi május hó 19.

Sébor János
prodékán”¹¹⁽⁶⁶⁾

Turik őrnagy közszeretnek örvendett az egyetemen, nem utolsósorban azért, mert nagyra értékelte az egyetemen folyó munkát és őszintén becsülte a tudomány művelőit. Egy irattári feljegyzés is ezt támasztja alá.

¹⁴⁴A város felszabadulása után halaszthatatlanul szükség volt a közmunka bevezetésére, hiszen ez az élet megindulásának alapvető feltétele volt. 1945. május 7-én reggel 7 órakor az egyetem több munkaköteles korú alkalmazottja és hallgatója a városháza udvarán várta munkára való beosztását. Az egyik csoport, amely egyetemi tanárokból, hallgatókból és más egyetemi alkalmazottakból állt, azt a feladatot kapta, hogy jelentkezék a Templom utca 2. számú házban, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság székhelyén. Odaérve, Turik őrnagy – a tolmács útján – elmagyarázta, hogy az Esterházy uradalmak irattárát kell átrakni. A mintegy két órás munka elvégzésével a csoport további munkát kért. Turik érdeklődött, hogy kik azok, akik a munkát végzik. Mikor a tolmács közölte, hogy főleg egyetemi tanárok és hallgatók, nagyon felháborodott, hogy ilyen munka elvégzésére a tolmács egyetemi tanárokat hozott, és nagyon elmarasztalta őt. Az őrnagy ezután magához kérte a csoportban lévő öt egyetemi tanárt. Közölte velük, hogy a további munkákban nem vehetnek részt, felírta nevüket, állásukat, tudományterületeket, majd az iránt érdeklődött, hogyan kerültek ebbe a csoportba. A tanárok erre előadták, hogy a munkaszolgálati rendelkezés értelmében minden 16–50 éves férfi – a felmentettek kivételével – köteles közmunkán részt venni. A további kérdésekre elmondták, hogy bár az egyetem helyiségeiben kórház működik, az oktatás folyik. Ismertették heti beosztásukat, amely szerint az összes előadásokat és gyakorlatokat öt napra zsúfolták össze, hogy hétfőn eleget tehessenek közmunka kötelezettségüknek. Bár a működő hivatalok vezetői, így a tanszékvezető tanárok is mentesítést élveznek, a város ezt a mentesítést megtagadta tőlük, azzal a megokolással, hogy az egyetem nem működik. A feljegyzés a következőkkel zárul: „...az őrnagy ur néhány nem éppen hízogó megjegyzést tett az egyetemi tanárok Sopronban való bánásáról – megjegyezvén, hogy kulturbotrány őket olyan féle munkára fogni, mint aminő a közmunkaszolgálat is –, hangoztatta, hogy Oroszországban az

ilyesmi nem fordulhat elő, majd kérés nélkül ígéretet tett, hogy mentesítésünk érdekében a polgármesternél eljár”. Ezt telefonon azonnal meg is kísérelte, az azonban éppen ülésezett, ezért úgy határozott, hogy majd az ülés után beszél vele. Megígérte: szorgalmazni fogja az egyetemi helyiségek kórházi célra való igénybevételének lerövidítését. Turik ezután hazaküldte a professzorokat, akik a baráti beszélgetés végén búcsúzóul még megköszönték az őrnagynak a magyar kultúra iránti jóindulatát.¹²⁽⁶⁷⁾

Az a kari ülés, amely Turik őrnagynak köszönetet szavazott önzetlen baráti támogatásáért, megemlékezett Sébor János prodékánról is, „aki emberfeletti munkával, töretlen erővel és magánéletének úgyszólván teljes feláldozásával a lefolyt nehéz időkben vállalta a kar vezetését, bölcs tapintattal többször mérsékelte az akkori felettes hatóságok részéről tervezett legszélsőségesebb intézkedéseket (itt elsősorban a nyilas kormányzattal szemben kifejtett bátor fellépésére kell gondolnunk, amellyel sikerült megakadályoznia az egyetem kitelepítését, anélkül, hogy erőszakos cselekményekre került volna sor) és biztosította a kar működését, sikerrel intézte el a hadihelyzet változásával szinte napról-napra felvetődő kényes ügyeket.”¹³⁽⁶⁸⁾

¹⁴⁵Hazánk felszabadulása olyan perspektívákat nyitott egyetemünk fejlődésében, amilyent addig közel két évszázados történelme még soha nem kínált. Ma, egy negyed évszázad távlatából meg lehet állapítani, hogy élt is ezzel a lehetőséggel.



Az Egyetem főépülete a felszabadulás előtt

146 Annak ellenére, hogy a felszabadulás után hamarosan felvetődik az egyetem átszervezésének szükségessége és az útkeresés, a helyes szervezeti formák kialakításának munkálatai is nagy energiát kötnek le, ez az időszak eredményeiben, eseményeiben és az eszmei-politikai fejlődésben páratlanul gazdag és előre mutató. A következőkben néhány jellemző adattal, ténnyel szeretnénk ezt bizonyítani.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 4050/1945 M. E. számú rendelete szerint a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának erdőmérnöki osztálya kiválik az egyetem szervezetéből és az 1945/46. tanévtől kezdődően a Földművelésügyi Minisztérium főhatósága alatt folytatja működését. Ezt a nagy horderejű intézkedést a kar behatóan megvitatta és július 4-én megtartott ülésén azt az egyhangú határozatot hozta, hogy a kar egységének fenntartása és annak a műegyetem

szervezetében való meghagyása érdekében megfelelő előterjesztéseket tesz. Nyilván e felterjesztések eredménye, hogy a különválásra nem kerül egyelőre sor. Az átszervezést azonban az illetékesek szükségesnek és célszerűnek tartották, s ezt 1949-ben végérvényesen el is rendelték. A szakok azóta különváltak fejlődnek és gyarapodnak. 1959-től kezdve helyileg is külön, Miskolcon és Sopronban. A soproni évtizedek azonban nem múltak el nyomtalanul, a szakok barátsága ma is él, és nemcsak az egyéni kapcsolatokban, hanem közös ügyeinkben is.

Már a felszabadulást követő első években rohamos fejlődésnek indul az erdészeti tudomány, ennek megfelelően 1952-ben az Erdőmérnöki Kar kiválik az Agrártudományi Egyetem szervezetéből – ebben a szervezetben működött 1950-től – és önállósul. Szocialista rendszerünk megszilárdulásával és fejlődésével párhuzamosan az önálló Erdőmérnöki Főiskolán is jelentős eredmények születnek a tudományok művelésében, az oktatásban, a tanszékek létszám- és keretemelésében, a tananyag bővülésében, a dialektikus materializmus alaptételeinek megismertetésében és nem utolsósorban a hallgatók létszámának emelkedésében.

1949-től 1954-ig két tagozaton: erdőgazdasági és erdőmérnöki tagozaton folyt az oktatás, majd ezeknek megszüntetése után a képzés ismét általános lett. Kormányzatunk a legmagasabb országos kitüntetésekkel (Kossuth-díjakkal is) adta tanújelét oktatóink megbecsülésének.

Az egyenes vonalban felfelé ívelő fejlődést, sajnos, az ellenforradalmi események megtörték. Az ellenforradalom okozta károk helyrehozásához egyetemünk már 1956. november 5-én hozzákezdett. Nagy jelentőségű tény, hogy egyetemünk az országban az elsők között kezdte meg oktató-nevelő munkáját. Az 1957/58. tanévtől a hallgatók kiképzési ideje kilenc félévről 10 félévre emelkedett. Így biztosítani lehetett a diplomaterv alapos elkészítését.

Ugyancsak az 1957/58. tanévben kezdődött meg az önálló faipari mérnökképzés is, valamint a harmadik év elvégzése után kötelező egyhónapos nyári üzemi gyakorlat. Az 1952/53. tanévtől bevezetett levelező oktatást 1957-ben a faipari szakon is bevezették. Az őszi intézet 1958. szeptember 3–6-áig méltó keretek között ünnepelte meg Sopronban az Erdészeti Tanintézet megalapításának 150. évfordulóját. A jubileum évében 18 tanszék szolgálta az erdő- és faipari mérnökképzést.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1962. évi 22. számú törvényerejű rendelete alapján 1962. szeptember 1-től az addig műszaki egyetemi rangú Erdőmérnöki Főiskola mint *Erdészeti és Faipari Egyetem* működik. Keretébe két kar tartozik: az *Erdőmérnöki Kar* és a *Faipari Mérnöki Kar*.

147 Az intézmény egyetemmé válásáig rendkívül sok változást hajtott végre kebelében. Felszámolta az ellenforradalom okozta anyagi károkat, leküzdötte az eszmei-politikai zűrzavart. Eszmeileg egységes, politikailag és szakmailag magasan képzett oktatói kart kovácsolt ki. Ennek biztosítása után került sor az oktatási reform célkitűzéseinek kidolgozására és alkalmazására. Ma már világosan és kézzelfoghatóan érzékelhető annak nagy jelentősége, hogy városunkban olyan egyetem székel, amely egyedüli az országban. A sok százezer forint értékű társadalmi munka mellett értékben ki sem fejezhető a szakemberek munkája. A tanszékek közvetlen segítése a város és megye üzemeinek, vállalatainak, termelőszövetkezeteinek és az országos szervezeteknek azt mutatja, hogy az egyetem kapcsolata a gyakorlattal és szocialista társadalmunk minden rétegével szoros és helyes irányú. Az egyetemen készült és készül különböző építési, városfejlesztési tervek stb. nagy értéket és hasznos segítséget jelentenek városunk számára. Nem véletlen, hanem az egyetem segítségének köszönhető, hogy az ország városai közül Sopron áll az első helyen a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének munkájában. A MTESZ tageszervezetek élén

az egyetem oktatói állnak. Az egyetem, a város, a megye, a Tanulmányi Állami Erdőgazdaság, sőt országos szervek együttműködésének, de az egyetemi ifjúság példamutatásának eredménye is a Bors László Ifjúsági Ház felépítése, amely a maga nemében az ország első egyetemi kultúrházaként épült fel.



Az Egyetem főépülete napjainkban

Az elmúlt évtized nagy eredményei között kell felsorolnunk az egyetem korszerűsítését; az épületek tatarozását, modernizálását, korszerű munkahelyek kialakítását, a tanszéknek a legkorszerűbb eszközökkel való felszerelését, központi fotolaboratórium, izotóplaboratórium, automata telefonközpont létesítését, gépkocsipark, utak, központi fűtés, egyetemi lakóházak építését, a botanikus [148](#)kert átalakítását, új területek bekapcsolását, új tanszékek alapítását stb.; egyszóval az egyetem felszerelésének biztosítását. Mindez a város hírért és rangját is emeli.

A közelmúlt fejlesztései között kell megemlítenünk a jegyzetsokszorosító részleg nagymérvű fejlődését. Gyakorlatilag ez a részleg a nyomda feladatait látja el. Az itt készülő jegyzetek, periodikák és más kiadványok a jegyzetsokszorosító kitűnő munkáját dicsérik, a nyomdatermékek nemcsak a város területén, hanem az ország más részein is méltó elismerést szereztek.

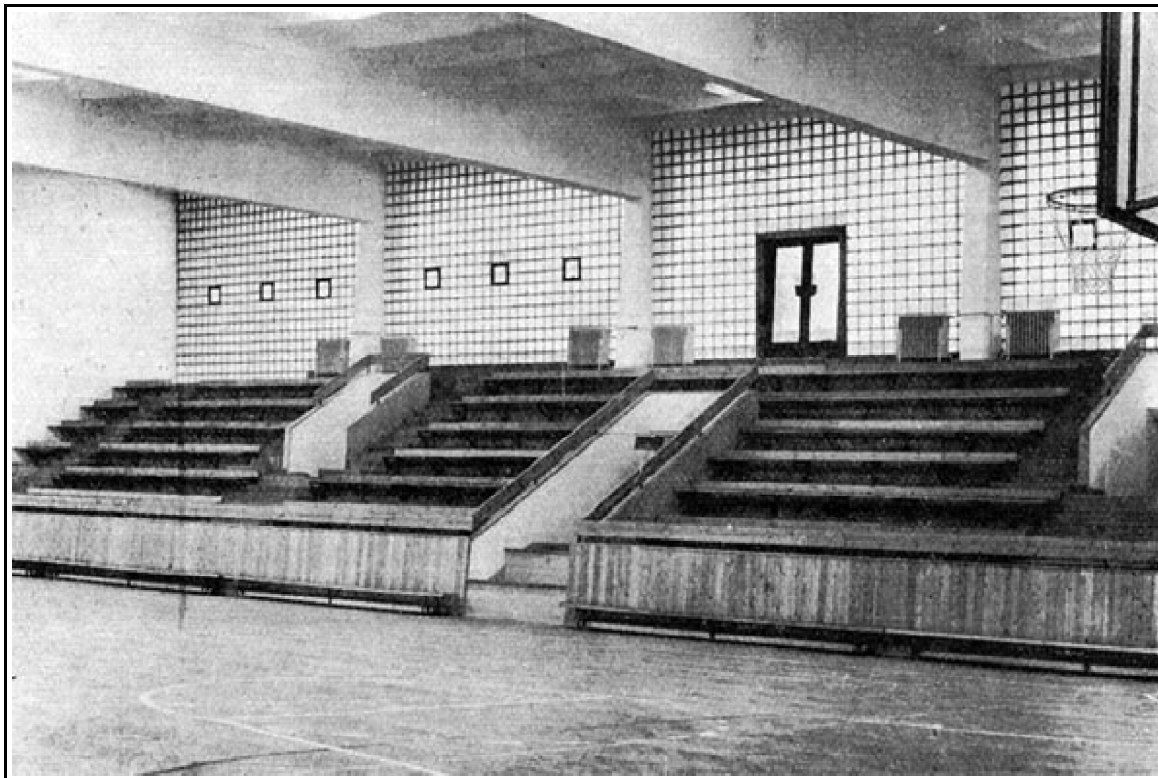
Változatlanul tervszerűen folyik az egyetem jó felszereltségének biztosítása. Megkezdődtek és részben befejeződtek egy vadászati és kultúrtörténeti gyűjtemény létesítésének munkálatai, a jegyzetsokszorosító részleg új, korszerű munkahelyet kapott és célszerűen egybeolvadt a könyvkötő műhellyel. További oktatói lakások épültek, amelyek átadásával az egyetem legégetőbb lakásgondjai oldódtak meg, de a város lakásgondjai is enyhültek ezzel. Felépült a korszerű sportcsarnok, amely nemcsak az egyetem igényeit elégíti ki, hanem a város fiatalságának sportolási lehetőségeit is szélesíti. Korszerű és minden vizsgálat elvégzésére szükséges orvosi rendelő, fogászati rendelő épült, amely a városi rendelőintézet zsúfoltságát is enyhíti. A virágzás teljében lévő egyetem rangja és tekintélye is nőtt. A soproni egyetemre nemcsak az

országban, hanem világszerte felfigyeltek. Ezt bizonyítja többek között az a számos külföldi szakfolyóiratban megjelent cikk, tanulmány, ismertetés, amely vele foglalkozik. Külföldi kapcsolatai még sohasem voltak ilyen szerteágazóak. Jellemző adatként említjük meg, hogy 1967-ben az Erdőmérnöki Karhoz tartozó 15 tanszék közül 3 kivételével minden tanszék oktatói részesültek külföldi kiküldetésben. A karról összesen 20 oktató 31 ízben járt külföldön. 1967-ben sikerült kialakítani a kapcsolatokat a Szovjetunió hasonló jellegű felsőoktatási intézményeivel, sor került a drezdai Műszaki Egyetem tharandti Erdőmérnöki Kara és a soproni Erdőmérnöki Kar közötti együttműködési szerződés aláírására, tovább erősödtek és mélyültek a korábbi kapcsolatok a zólyomi és varsói társintézményekkel. A Faipari Mérnöki Kar külföldi kapcsolatainak fejlesztését elősegítette az a Sopronban megtartott 1967. évi faipari felsőoktatási konferencia, amelyet a kar a külföldi hasonló profilú intézmények oktatóinak bevonásával a Faipari Tudományos Egyesülettel közösen rendezett meg. A Faipari Mérnöki Kar rendszeres és gyümölcsöző kapcsolatot tart fenn a zólyomi, varsói, szófiai, drezdai, leningrádi és brassói társintézménnyel. Jellemző adatként kívánjuk megemlíteni, hogy 1967-ben az egyetem oktatóinak és a könyvtár tudományos dolgozóinak tollából 101 szakkönyv, egyetemi jegyzet, illetve szakcikk jelent meg és 84 belföldi tudományos előadás hangzott el.

Az oktatás állandó kapcsolatban van a tudományok fejlődésével és a gyakorlattal. Ezt bizonyítja az is, hogy új tantárgyak oktatása kezdődött meg (pl. Erdészeti növénynevelés, Elektronika alapjai stb.), és hogy a korszerű gyakorlati oktatás számára nagy jelentőségű erdészeti géptani műhelyt szerveztek. Az egyetemen folyó oktató- és kutatómunka egyik legnagyobb bázisa a Központi Könyvtár. A mintegy 120 000 kötetes Központi Könyvtárban megteremtődtek a korszerű tájékoztatási és dokumentációs szolgálattal működő könyvtár folyamatos kiépítésének feltételei.

A tájékoztató szolgálat jelentős mértékben fejlődött. Városunk és egyetemünk rangját, tekintélyét nagyban emelik azok a rendezvények, amelyek országos, sőt nem egy esetben nemzetközi szintűek. Számuk örömdetesen és állandóan növekszik.

149Igen jelentős az a tevékenység, amelyet az oktatók külső megbízásként és szaktanácsadásként végeznek. 20 oktató az MTA 17 bizottságának, 6 oktató 3 tudományos tanácsnak, 13 oktató, ill. tudományos dolgozó 8 szerkesztő bizottságnak tagja, ezenkívül 42 egyéb tudományos egyesületben 54 oktató, ill. tudományos dolgozó tölt be vezető vagy jelentős pozíciót. Az egyetem tudományos kiadványai igényesek, magas szintűek és tetszetős kivitelűek. A világ 474 intézményében hirdetik a magyar erdészeti és faipari tudományok magas színvonalát.



Az Egyetem új sportcsarnoka

Rendszeressé válik a mérnök-továbbképzés, amely biztosítja a gyakorlatban tevékenykedő mérnökök felkészültségének a tudomány állásának megfelelő szinten tartását.

Sopron nagyon korán felismerte, hogy rendkívül nagy jelentősége van annak, ha falai között egyetem székel. Az egyetem jellege természetesen meghatározza annak, hogy milyen kisugárzása van a város életére. Egy tudományegyetem, illetve humán jellegű főiskola természetesen elsősorban a város irodalmi, művészeti, zenei és részben képzőművészeti életére van termékeny hatással. A műszaki, természettudományi, biológiai irányzatú egyetem kisugárzása semmivel sem kisebb a város életére, azonban alapvetően más irányú. Városunkban a kétkarú egyetem hallgatósága elsősorban a természettudományi, biológiai és műszaki jellegű rendezvények iránt érdeklődik. Azok a rendezvények, amelyek a TIT, MTESZ taggyesületei, az ifjúsági szervezetek és más szervezetek keretén belül kerülnek megrendezésre, az egyetem oktatóinak és hallgatóinak részvétele vagy éppen kezdeményezése és lebonyolítása nélkül elképzelhetetlenek. Ilyen vonatkozásban nem kétséges, hogy az Erdészeti és Faipari Egyetem kisugárzó [150](#)hatása a város életére rendkívül nagy jelentőségű. A tudományos ismeretterjesztés, a műszaki, biológiai és általában tudományos szemlélet elterjesztése és megfelelő módon való propagálása ma kulturális életünknek, sajnos, még mindig nem eléggé felismert, de nagy fontosságú része. Akik ilyen tevékenységet fejtenek ki, ugyanúgy kulturális munkát végeznek, mint azok, akik a kulturális nevelés más területén dolgoznak.

Ha csak azt a kulturális tevékenységet vizsgáljuk, amit ma *általában* nevezünk kulturális tevékenységnek, megállapítható, hogy az egyetem jellegénél, valamint hallgatói és oktatói számánál fogva sem lebecsülendő munkát végez. Nem törekedhetünk itt teljességre, de az elmúlt évtized néhány kiemelkedőbb

rendezvényének megemléztetését állításunk igazolására érdemesnek tartjuk.

A KISZ Központi Bizottsága megbízásából az Egyetemi KISZ Bizottság rendezte meg 1960–61 és 1962-ben az egyetemi kulturális szemlék területi bemutatóit. Egy-egy évben több mint 2000 diák sereglett össze Sopronban, hogy öntevékeny és magas színvonalú kultúrmunkájáról számot adjon. Az egyetemi tánczenekar csak az 1959–1962-ig terjedő években 49 alkalommal szerepelt térítésmentesen a város üzemében, gyáraiban, intézményeiben és iskoláiban. Az egyetem Központi Könyvtára – a Művelődési Tanácssal közösen – öt alkalommal rendezett irodalmi estet, neves fővárosi előadóművészekkel. Ezeket az elmúlt időszakban sok száz városi vendég is látogatta. Az elmúlt évtizedben a könyvtár hat alkalommal tartott könyvismertető estet és négy esetben szerepeltette Sopronban a budapesti Egyetemi Színház együttesét. Egyetemi dolgozók rendezték meg 1962-ben az egyetemi KISZ vezetők országos tanfolyamát városunkban. Az elmúlt években az egyetemi hallgatóság pompás valétakarneválokat rendezett a városban, felújítva ezzel a régi szép hagyományokat, de sikeresen szerepelt a soproni szüreti felvonulásokon is. Az egyetem kezdeményezte 1959-ben a szabadegyetem közművelődési előadássorozatát, amelyet azóta a TIT nagy sikerrel bonyolít. Az egyetem és a TIT felújította és közösen szervezi most már évek óta a Soproni Nyári Egyetemet. Ennek keretében sok száz külföldi ismerkedik meg városunkkal és egyetemünkkel. Jellemző a város és egyetemünk jó kapcsolatára, hogy a Bors László Művelődési Házban (egyetemi KISZ ház) fennállása óta közel háromszáz városi rendezvény is volt. (iskolák, klubok, intézmények, üzemek, ünnepségi hangversenyek stb.) A Soproni Egyetemi Színház a város közönsége számára is rendszeresen tart előadásokat. A kultúr csoport csaknem minden nagy városi ünnepségen szerepel. Az oktatók és dolgozók közül többen voltak már megbízott felelősei, szónokai, rendezői és szervezői nagy városi ünnepségeknek. A KISZ Központi Bizottsága megbízásából az egyetemi KISZ szervezet rendezte meg a II. Nemzetközi Erdész Diáksemináriumot Sopronban.

Az egyetem képviselteti magát a vezető városi szervezetben és a városi szervezet vezetői is állandó kapcsolatot tartanak az egyetemmel, képviselik annak érdekeit, támogatják munkáját és számos kezdeményezéssel segítik elő fejlődését.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nagy Alpár: Húszéves a soproni „Liszt Ferenc” pedagógus énekkar (A kórus vázlatos története)

151 Nagy Alpár: Húszéves a soproni „Liszt Ferenc” pedagógus énekkar (A kórus vázlatos története)

*„Mi tehát a teendő? Mennél nagyobb tömegeket közvetlen érintkezésbe hozni igazi, értékes zenével. Mi ennek ma a legjárhatóbb útja? A karéneklés.”
(Kodály Zoltán)*

A kóruséneklés a legtermészetesebb zenélési mód. Örömei, célkitűzései, egyéni és közösségi eredményei sok-sok fiataalt, felnőttet vezetnek a hangversenytermek zenéjének hallgatásához, megértéséhez. Műveltséget, fejlettebb zenei ízlést, magasrendű művészet iránti érdeklődést, lelket gyönyörködtető szórakozást merítenek abból a csodálatos forrásból, aminek neve: énekkar!

Hazánk kórusainak kitűnő, új szelleme gazdag hagyományokból táplálkozik: az európai klasszikus vokális művészetből és a magyarság zenei kincseiből. Kodály Zoltán „Éneklő Magyarország” népünk zenei nevelésének egyik alapkérdése lett és marad a jövőben is.

Karművészetünk országszerte hosszú, göröngyös utat járt be az 1840-es évek első magyar énekeitől napjainkig. A reformkor nagyszerű küzdelmeiben helyet kapott a magyar nyelvű karéneklés; Mosonyi Mihály, Erkel Ferenc, Liszt Ferenc zenei tevékenysége fontos része a nemzet öntudatra ébresztésének.¹⁽⁶⁹⁾ Később a népies műdal széleskörű elterjedésekor magyarul nótázgató énektársaságok, éneklő csoportok, dalkörök alakulnak. A múlt század közepén már tudunk a budai férfi-társaságról, győri, pécsi, miskolci, kőszegi dalárdákról.

Sopronban az első dalegylet 1844. május 16-án mutatkozott be. Előbb is voltak szép, de merész, néha nyaktörő zenei „vállalkozások”. A Férfidalkör (Männergesangs Verein) 1848-ban létesült 20–24 taggal; fellépéseiről hiányos adatok maradtak.

1859-ben kelt életre a Dalfüzér (Liederkranz). Műsorának alig egynegyede magyar vagy magyar szövegű alkotás. (Pl. Káka tövén költ a ruca, Árvalányhaj, Mariskám, Beteg lány, Sárga csikó, Piros bugyelláris dalai.)

„Az első 25 év, azaz 1884-ig bezáróan a legmagasabb régiókig csak egyszer vitte fel a kórust, amikor ti. 1869 március 27-én Beethoven Fideliójának rabkarát adták elő.”²⁽⁷⁰⁾

A nyugati végeken fekvő város zenei életét sem kerüli el a magyarosodási folyamat, amely eleinte lassú ütemű. 1875 decemberében énekel először az Oedenburger Männergesangsverein, mindent németül. Hála az erősödő nemzeti törekvéseknek, az együttes 1876-ban a Soproni Férfidalkör nevet veszi föl, később – 1881-ben – pedig a Magyar Férfidalkör elnevezést. Mindez Kapi Gyula érdeme.³⁽⁷¹⁾ A magyar nyelvű éneklésnek derék harcosa, ösztönzője volt Kapi Gyula mellett Deszkásy Boldizsár.⁴⁽⁷²⁾ Jegyezzük meg az ő nevét is!

¹⁵²A Gazdapolgárok dalárdáját (1886) a Zeneegyesület (1829-ben alakult!) vegyeskara követte 1889-ben. A soproni nyomdászok is hallatnak magukról; kórusukban helyet kapnak a vasárugyár, a sörgyár énekelni szerető dolgozói (1895). 1909-ben szervezte újjá a Testvériség munkásdalárdát Weinharra Tivadar, s a két világháború között pozitív szerepet játszottak műsorpolitikájukkal. Az Iparosdalárda (1916), valamint a Kárpáti Sándor szervezte énekkar nem volt hosszú életű.

Az 1945 óta eltelt negyedszázadban Sopronban néhány új, egészséges összetételű és szellemű énekkar lépett a sok felbomlott kórus helyébe. Leghamarabb a Zeneegyesület vegyeskara szerepelt nyilvánosság előtt; szórványos szereplései 1955-ben véget értek. Napjainkban életerős a Kisipari Szövetkezetek „Testvériség” Énekkara. Török Béla 1965 végén szervezte az Ady Endre Művelődési Ház Kamarakórusát, amely kezdeti komoly eredmények után jelenleg erősen csökkent teljesítő képességgel önmagának él.

A felszabadulás után Sopron háború okozta sebeit gyógyíttatta. Az élet elemi feltételeinek megteremtése volt a legelső tennivaló. Egy-két esztendő elteltével azonban a sokszáz éves zenei hagyomány sürgette a város zene- és daloskultúrájának felélesztését. Lelkesedés, jövőbe vetett hit jellemezte a kezdeti ösztönös megmozdulásokat. Öntevékeny csoportok egész sora alakult, és akadtak szép számban lelkes pedagógusok, akik rögtönzészzerű énekes összeállításokat szervezett formában kívánták rendszeressé tenni. E próbálkozásokat tett követte. A párt és a tanügyi hatóság minden segítséget megadott a szervezéshez. Ötven-hatvan pedagógus vállalta a heti 2×2 órás elfoglaltságot és vele együtt a szerepléseket, gondokat,

örömeiket, immáron egységesen. Mindez 1948 szeptemberében történt.

Az énekkar szakmai vezetését a fiatal Sopron megyei ének-szakfelügyelő, *Kovács Sándor* vállalta társadalmi munkában. Bemutatkozó hangversenyüket a „Liszt Ferenc” Művelődési Ház nagytermében adták 1949. november 1-én. A műsorban madrigálok, Halmos László művei, tömegdalok; szerepeltek. Később néhány vidéki szereplésen, városi ünnepeken, gyűléseken s több társadalmi akcióban látjuk-halljuk az énekkart. Sok – ma már fölöslegesnek tűnő – „szereplésre” is kivezényelték az együttest, pl. a háztartási alkalmazottak báljára! Egyre erősebb irányítás alá került mind külső, mind belső tevékenysége. Szektás nézetű zsűrizés, kötelező műsorpolitika ... végül kényszerpihenőhöz, széthulláshoz vezetett.

1956 nyarán *Törzsök Béla* fáradságot nem ismerve hozzáfogott az énekkar felélesztéséhez. Tevékenységét siker koronázta: a Pedagógus Énekkar felébredt Csipkerózsika-álmából. Tényleges munka csak 1957 októberében kezdődött, s már december 11-én szerepeltek Kodály „Öregek”, Bárdos „Régi táncdal” című alkotásaival. 1958. június 7-én önálló kórushangversenyt adtak Palestrina, Lassus, Gastoldi, Bach, Gade, Mendelssohn, Csajkovszkij, Bárdos, Kodály műveiből. 1959 tavaszán műsorukat Clemens non Papa, Marenzio, Haydn, Aljabjev, Gárdonyi Zoltán, Tardos Béla, Cser Gusztáv kompozícióival egészítették ki. A karnagy javaslatára az együttes Liszt Ferenc nevét vette föl. Helyi szerepléseken kívül szombathelyi, siófoki, fertői fellépések színesítették a kórus életét. 1959. szeptember 20-án Fertődön énekelték Haydn: Évszakok című oratóriumát a fertői Haydn Kórusal közösen, fényes protokoll hangversenyen. ¹⁵³Ezt követően Győrött, Budapesten, majd újra Fertődön szólalt meg a klasszikus remekmű, és a kritikusok nem fukarkodtak a szép szavakkal. ⁵⁽⁷³⁾

1960-ban Felszabadulási Dalostalálkozó, önálló hangverseny tarkította a kórus programját. Komoly erőfeszítések voltak ezek, amelyeket később fáradság váltott fel. Ráadásul elmaradt a pozsonyi szereplés, szívpanaszai miatt a karnagy is benyújtotta lemondását, megcsappant a kórus létszáma, ereje, munkakedve...

1961–1962 őszeig „átmeneti állapot” következett. A nagy szárnyalásokat bensőséges házi hangversenyek, tájjellegű fellépések váltották, kisebb helyi ténykedések tartották felszínen az énekkart.

Horváth Valériáé volt az érdem, amiért ideig-óráig összefogta az énekesek színe-javát. Erejéből új művek betanítására is futotta. 1962 júniusától újra vezető nélkül maradt az énekkar. A lelkesedés, az éneklés tiszta öröme, az erkölcsi felelősség azonban a derekabbjait jóban-rosszban összetartotta.

Somlai András, a fertői Haydn Kórus egykori vezetője a kórus élére nem ideális állapotok közepette került 1962 késő őszen. A rendszeres próbák atmoszférájának megteremtése, tartalommal megtöltése sok türelmet, emberséget, olykor fortélyosságot követelt. Szívós munka eredményeként 1963. március 30-án egész estét betöltő műsorral kedveskedtek közönségüknek, ahol Friderici, Dowland egy-egy műve is szerepelt. Nemsokára Brahms „Bűvös éj”, Bárdos „Az nem lehet” című kompozícióit is bemutatják az Országos Centenárium Dalostalálkozón, a soproni Ünnepi Heteken. 1964-ben 15 éves jubileumát ülte a kórus. Ebből az alkalomból Sopronban rendezték a Pedagógus Énekkarok Fesztiválját 12 vendégkórus meghívásával. A jubileumi díszhangversenyen a nyitó- és zárószámokat énekelte az együttes; Hassler, Brahms, Bárdos, Haydn művei, Kodály „Kállai kettőse” szerepelt a programban. Magas erkölcsi elismerésként „Szocialista kultúráért” jelvénnel tüntették ki a „Liszt Ferenc” Pedagógus Énekkart, valamint Höfle Józsefet, a kórus egyik aktív alapító tagját. ⁶⁽⁷⁴⁾ Kevés idő eltelte után Pápán, Szombathelyen lépett közönség elé az énekkar. Fertődön az I. Országos Énekkari Minősítésen „ezüstkoszorú” fokozatot szerzett még ebben az évben. Társadalmi, politikai jellegű ünnepeken éppen

úgy ott látjuk a kórust, mint nagyobb lélegzetű művészi rendezvényeken, annak bizonyosságaként, hogy munkájában egyforma rangot biztosított mindegyik zenei területnek. Így van napjainkban is.

1965-ben jelentős esemény a „városok versenye”. Sopron–Veszprém között folyt a „küzdelem” március 7-én, ahol énekkari vonatkozásban is összemérte tudását a két város. Énekkarunk a televízió technikai hibái ellenére a maximálisat nyújtotta. Április 4-én központi díszhangversenyen énekelik Beethoven IX. szimfóniájának zárótételét. Június 19–21-ig az ausztriai Judenburgban szerepeltek és felléptek Bécsújhelyen.⁷⁽⁷⁵⁾ Idehaza az Ünnepi Hetekben újra felhangzik a IX. szimfónia a Petőfi Színházban.

1541966-ban kezdődött a kórus életének ötödik fejezete: itt kapcsolódtam be a jóhírű együttes dolgaiba, részese lettem hétköznapijainak, osztoztam sikereiben, bepillantottam múltjába, egyre jobban befolyásolhattam jövőjét művészeti vonatkozásokban. A kezdeti kettős vezetésnek voltak előnyös oldalai, árnyékos területei. A dualizmus pozitívását hangversenyeink bizonyították. Szombathelyi szereplés, önálló soproni hangverseny következett, ahol kiemelkedtek Donati, Lassus, Schumann, Petrovics művei, valamint Kodály „Szép könyörgés”-e. Június 4–5-én került sor Sopron–Judenburg dalostalálkozására. A II. Országos Énekkari Minősítésen előbbre léptünk: „aranykoszorú” fokozatot érdemeltünk a „Hajnal” és a „Szép könyörgés” kimagasló énekléséért. Az 1966-os Ünnepi Hetekben szintén dalolt együttesünk.

Ekkor vettem át mint egyedüli karnagy a „Liszt Ferenc” Pedagógus Énekkar művészeti, szakmai irányítását. Mint mindegyik „örségváltás”, a mostani is átmeneti nehézségeket okozott. Elsősorban a kórus létszámában. Többen elmaradtak a próbákról elfoglaltságukra, betegségeikre hivatkozván vagy egyszerűen bejelentés nélkül.

Sikerült sorainkat rendezni, erőnket egyesíteni. Az 1967-es év kimagasló eredményeket hozott. Ifjúsági hangversenyt adtunk, a Magyar Rádió próbafelvételén énekeltünk a Kóruspódium sorozat részére, megnyitottuk a soproni Éneklő Ifjúság seregszemléjét, sikerrel tolmácsoltuk új műsorszámainkat Pécssett, a III. Országos Pedagógus Kórusfesztiválon, mindezek után véghez vittük a legnagyobb „fegyvertényt”: a soproni Ünnepi Hetekben bemutattuk Händel „Judás Makkabeus” című oratóriumát. A siker minden eddigit felülmúlt, csak az Évszakok előadásához lehetett hasonlítani.⁸⁽⁷⁶⁾

Nyári pihenő után Győrött, a szakszervezeti kórusok megyei fesztiválján léptünk dobogóra először. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója tiszteletére rendezett hangversenyen az eszmei-politikai tartalomhoz méltó műsort állítottunk össze Sulyok, Kocsár, Ribári és Nagy Alpár műveiből.⁹⁽⁷⁷⁾

Az 1968-as esztendő szintén bőséges volt: február 3-án önálló hangversenyt adtunk, április 18-án ifjúsági sorozatban léptünk fel „Századunk magyar művészete” címmel, új magyar művek sorozatával, május 4-én Kodály-művekkel köszöntöttük az Éneklő Ifjúságot, május 18-án a III. Országos Énekkari Minősítésen elnyertük másodszer az „aranykoszorú” fokozatot Zangius, Monteverdi, Dávid Gyula, Kodály Zoltán, Nagy Alpár egy-egy énekkari számával. Június 9–16-ig az NDK-ban Görlitz város fogadott bennünket szeretettel, igaz barátsággal. Fogadásukat 1969. október 9–12-ig viszonzottuk. A Kisalföld és a Pedagógusok Lapja tájékoztatta közönségét külföldi szereplésünkről.¹⁰⁽⁷⁸⁾ A görlitzi sajtó és a német (NDK) televízió szintén növelte jóhírünket.¹¹⁽⁷⁹⁾

Július 4-én az ünnepi Hetekben Haydn: Teremtés című oratóriumát énekeltük a Szent Mihály templomban a Judás Makkabeushoz mérhető színvonalon, *Klaus Zoephel* drezdai karmester vezényletével. Partnerünk a soproni „Liszt Ferenc” Szimfonikus Zenekar volt.¹²⁽⁸⁰⁾ A Soproni Ünnepi Hetek Intéző Bizottsága zárójelentésében nagy elismeréssel írt produkciónkról:

155 „A Liszt Ferenc Pedagógus Kórus a tavaszi zsúfolt programja mellett is sikerrel, általános elismeréssel oldotta meg feladatát.”¹³⁽⁸¹⁾

Ősszel barokk hangversenyen működtünk közre (október 20), majd részt vettünk a KPM megalakulásának 50. évfordulóján rendezett ünnepi ülésen (november 20.), egy hét múlva újra előadtuk a Judás Makkabeust filharmóniai bérletsorozatban. December 16-án „Éneklő reneszánsz” előadásunkat mutattuk be ifjúsági ismeretterjesztő hangversenyen.

A 20 éves jubileum esztendeje (1969) egybeesett a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50., irodalmi vonatkozásban pedig Ady Endre halálának 50. évfordulójával. Természetes, hogy énekkarunk első tevékenysége 1969-ben ezekhez kapcsolódott. Megismételtük később „Éneklő reneszánsz” című műsorunkat, sikerrel daloltunk Kőszegen május 18-án, majd az Ünnepi Heteken a Teremtést másodszor is bemutattuk.¹⁴⁽⁸²⁾ Gluck „Orpheus”-át bravúros gyorsasággal tanultuk meg és énekeltük zenekarral, szólistákkal koncertszerűen július 4-én.

Októberben Görlitz (NDK) nyolcvan énekes pedagógusát fogadtuk, december 13-án alapító-jubiláló kórustagok találkozájára került sor a Pedagógus Kultúrotthonban. Jubileumi díszhangversenyünket szándékosan 1970-ben, hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére rendezzük a Liszt Ferenc Művelődési Házban. Műsorunk nagyobb része soproni bemutató lesz, főként magyar szerzők műveiből.

Ha áttekintjük a 20 esztendő sikereit, kudarcait, akkor azt mondhatjuk: érdemes volt sokszor küzdeni a kórus létéért, sokat dolgozni minden apró eredményért, érdemes lesz tovább munkálkodni, ameddig erőnkől futja.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Gyulay Zoltán: Az utolsó alkimista műhely és az első elemátalakítás Sopronban

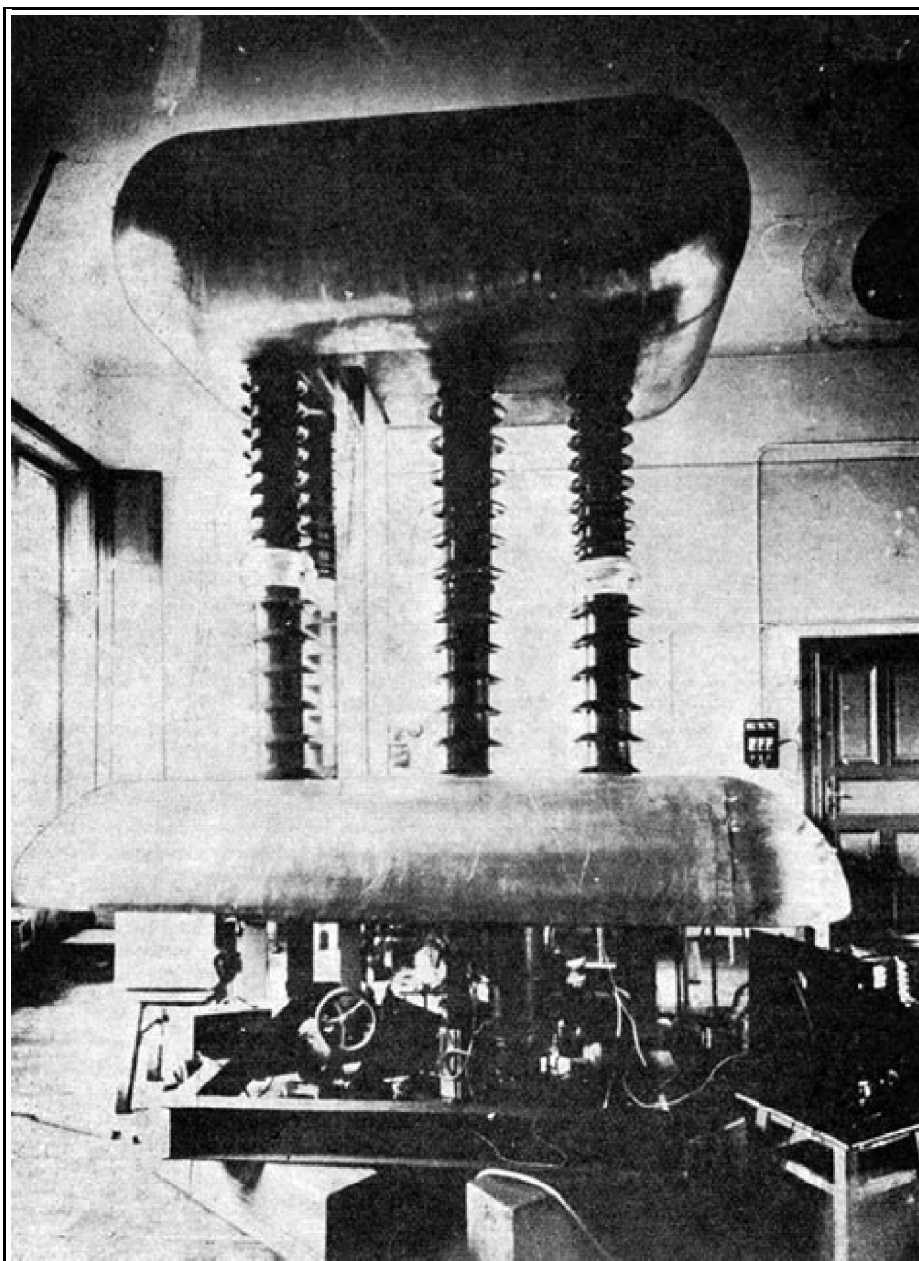
156 Gyulay Zoltán: Az utolsó alkimista műhely és az első elemátalakítás Sopronban

Szathmáry Lászlónak a magyarországi alkimistákról írt művében¹⁽⁸³⁾ azt olvassuk, hogy a XVII. században virágzott az aranycsinálás Bécsben, ami nem volt hatástalan a környékre: Pozsony, Sopron, Szentgyörgy mind egy-egy központja volt az aranycsinálóknak. Művében azonban Sopronról közelebbit nem közöl.²⁽⁸⁴⁾

Az alkimista tevékenység a XVIII. század második felében, egyidejűleg a természettudományok fejlődésének meggyorsulásával, megélénkült. Ebből a korból, a feltehetően utolsó soproni alkimista műhelyről az osztrák–magyar monarchia bányászati okmánygyűjteményében találunk adatot.³⁽⁸⁵⁾ Eszerint a bécsi udvari kamara 1768. április 18-án kelt leiratával a Selmezbányán székelő kir. alsómagyarországi főkamaragrófnak megküldi Mária Teréziának 1768. március 26-án a kir. magyar helytartótanácsból intézett rendeletét, amelyben az uralkodó – egy soproni esetre hivatkozva – az ércek és fémek titkos olvasztását megtiltja. A latin nyelvű, cikornyás fogalmazású uralkodói rendelet magyar fordításban így hangzik:⁴⁽⁸⁶⁾

„Eljutott hozzánk szereteteknek és hűségteknek alázatos megnyilatkozása a gróf Szluha György házában Sopronban felállított kémiai műhelyről és a benne bizonyos báró Romsay de Fuchs vezetése mellett

megkezdett munkálatról. Hozzá volt csatolva az előbb említett Sopron városnak ez ügyben írt levele, melyet az említett Romsay műveleteinek megindításáról az elmúlt február hó 22-én ide küldött. Szereteteknek és hűségteknek e levélben kifejezett megnyilatkozását arról, hogy a közjó érdekében az említett báró Romsayt és társait és minden más hasonló szándékú embert a műhely felállításától és az említett célra szolgáló műveletektől Sopron város vezetősége szándékának a jóváhagyása mellett eltiltjátok, kegyesen helyeseljük, mert ezek a lakosokra különféle nyereszkesedés céljából terheket rónak, sőt őket igen gyakran tilalmas dolgokba keverik. Sőt az idegen pénzeknek és más fémes tárgyaknak egyedül a pénzverdék számára fenntartott olvasztása és szétválasztása (magánosok általi gyakorlásának) megakadályozására és a családok ebből származó, már sok szomorú példával igazolt pusztulásának megelőzésére, az ásványoknak, érceknek és félérceknek magánosok általi olvasztását, szétválasztását, csurgatását a törvény erejével egyetemesen eltiltjuk, azzal, hogy azoknak a kivételével, akiknek hivatásuknál és mesterségüknekél fogva kémiai műveletekkel kell foglalkozniuk, senki másnak nem szabad ilyen műveleteket végezni, csakis a bányászati ügyekkel foglalkozó császári vagy császári királyi udvari kamaránk írásbeli engedélyével, melyet a helyi hatóságoknak a szükséges törvényesítés céljából mindig be kell mutatni. Ha pedig valaki bizonyos kitűzött határidő után is ezen tilalomnak ellenszegül, ha külföldi vagy nem nemes 158személy, akkor a műveleteknél használt eszközök és anyag elkobzásán és a büntetőház felállítására fordításán kívül még személyében is börtönbe kerül úgy, hogy esetenkénti jelentés alapján a bűn minősége szerint büntessék vagy az országból száműzzék. Ha pedig (ezek) az ország nemesei vagy mágnások lettek volna, ezekre való tekintettel kegyesen határozzuk, hogy őket másképpen büntessék, ha az egyedül a közjót szolgáló kegyes királyi rendelkezéseinkkel szembeszállnának.



157 Van de Graaff-generátor a Soproni Műszaki Egyetemi Karok Elektrotechnikai tanszékén 1951-ben. Diebold Károly felvétele

Tudják meg tehát szeretett híveim, hogy említett kegyes döntésünk nyomban az egész Magyarországra nézve hatályba lép. Az említett Sopron város elöljárósága pedig az adott esetben hasonlóképpen kegyes döntésünk szerint intézkedjék.”

Eddig a királyi rendelet. Sopron város e rendeletben említett levelének fogalmazványa⁵⁽⁸⁷⁾ magyar fordításban így hangzik:

„Főméltóságú Herceg, Királyi Helytartó!

Magas Magyar Királyi Helytartótanács!

Kegyes, jóságos, igen tisztelt Uraim!

Miután a kegyelmes ikladi Szluha György a belvárosban fekvő bizonyos házat jogos tulajdonává tette, úgy történt, hogy abban a házban laboratórium létesült, nem tudni, a chrysorrhoea⁶⁽⁸⁸⁾ Sopronba történő behozatala és készítése, vagy fémnek arannyá változtatása, vagy szeszgyártás, vagy kémiai folyadékok készítése céljából-e, vagy bármely más célból, és az említett célokra segítőtársul báró Ramzay de Fuchs-ot, másik segítőtársul bizonyos Horák nevű orvosdoktor alkalmazott, az Isten tudja miféle eredetű munkára. És mivel ebből a tervezett, előkészületben lévő s a jövőben valamilyen célt és elvet szolgáló működésből könnyen tűzveszedelem származhatik, a városi magisztrátus kötelességének ismerve a közbiztonságról való gondoskodást, kiment a helyszínre, hogy a saját szemével lássa a szerkezetet és magát a laboratóriumot is. Úgy találta, hogy bár ezek a természetes lángok ellen teljes biztonságot ígérnek, de nincsenek úgy megszerkesztve, hogy akár a lepárló üvegek robbanása esetén, pedig ezeket bőséges számban láttuk ott, akár egyéb szerencsétlenség esetén, amilyenek ilyen műveleteknél könnyen előfordulhatnak és nagy erővel lépnek fel, tűzveszély szempontjából a városnak teljes biztonságot ígérnének. Annál kevésbé, mert az említett gyárnak és laboratóriumnak az igazgatója, báró Ramzay, mikor megkérdeztük, hogy miféle műveleteket szándékozik ott végezni, nekünk ezt megvallani, minket erről felvilágosítani vonakodott. Aggodalmunkat ez növelte. Ez arra indított minket, hogy az említett bárót a magas udvari kamara ezirányú döntéséig, a magának és főnökének, az említett kegyelmes Szluha grófnak ezen műveletek végzésére megszerzendő engedélyéig, minden ilyenfajta művelet végzésétől mindaddig eltiltottuk, míg a felszólított kamarai vagy más hivatal az engedélyt meg nem adja.

Ezek előrebocsátásával alázatosan és szerényen jelentjük királyi fenségednek és a magyar királyi helytartótanácsnak, hogy ha az említett gróf ezen irányban királyi fenségedhez és a magas tanácshoz felfolyamodással élne, a megelőzőleg benyújtott hivatalos tiltakozásunk, ha mingyárt ő közbenjárt is, érvényben maradjon. Alázatosan bízunk abban, hogy királyi fenséged és a magas királyi helytartótanács hivatalos tiltakozásunkat a közbiztonság felforgatása ellen atyailag helyeselni fogja és jóváhagyja. Egyben alázatosan kérjük királyi fenségedet és a magas királyi helytartótanácsot, hogy a közbiztonság veszélyeztetése és a könnyen előfordulható tűzvész és rendkívüli csapás megelőzése érdekében ez ügyben a tanácsnál, a kamaránál és a kancelláriánál atyai gondoskodással méltóztassék elrendelni, hogy az említett vállalkozók, aranycsinálók, kémikusok, szeszfőzők műveleteikkel, melyeket kevésbé meggondoltan és óvatosan a városban terveznek, menjenek ki a falakon kívüli, kerti ¹⁵⁹részbe, ahol a kegyelmes Szluha grófnak is van a városon kívül épülete. Ezzel a belváros minden tűzveszélytől megszabadulna. Egyebekben teljes hódolattal maradunk királyi fenségednek és a magas magyar királyi helytartótanácsnak

Sopron, 1768. február 5.

legalázatosabb szolgálói

N. N. polgármester, bíró

és Sopron szabad királyi város
tanácsa.

NB. Ugyanilyen szöveggel írtak a magas pozsonyi kamarának, március 2-án pedig a magas magyar királyi udvari kancelláriának.”

A város e levelére először a pozsonyi udvari kancelláriától kap egy 1768. február 18-án kelt különös választ, mely szerint bár a városnak a tűzveszélyt illetően igaza van és az alkimia gyakorlata sem megengedhető, sőt mindenütt megszüntetendő, de nehogy a várost megrovás érje – feltehetően a rangjukra való tekintettel –, „az előbb említett alkímistákat munkájukban semmiképp ne zavarják.”⁷⁽⁸⁹⁾

Az uralkodónak a bevezetőben idézett 1768. március 26-i döntését ez ügyben, az alkímistáknak munkájuktól eltiltását, a helytartótanács április 7-én kelt levelével közli a várossal⁸⁽⁹⁰⁾, mellékelve a hatóságokhoz intézett nyomtatott körrendeletet is.

A város a rendelet végrehajtását április 23-án kelt latin nyelvű levelében a következőképp jelenti a helytartótanácsnak:⁹⁽⁹¹⁾

„Fenséges királyi helytartó Herceg! Magas magyar királyi helytartó tanács, kegyes, kedvelt, igen tisztelt Uraim!

Mély hódolattal vettük királyi fenségednek és a magyar királyi helytartótanácsnak folyó év április 7-én hozzánk intézett döntését a gróf Szluha György házában bizonyos Ramzay de Fuchs által felállított kémiai műhely ügyében. Mi ennek végrehajtása céljából a másolatát Szluha gróffal közöltük és egyben a házában Ramzay bárót minden művelettől hivatalosan eltiltottuk. Egyébként magát a gróft a helytartótanácsi rendelkezés értelmében igazolásra szólítottuk fel s a gróf a kölcsönös levélváltás alkalmával kijelentette, hogy a felállított műhelyben az előkészített, megkezdett és részben már megvalósított műveletek nem valami kémiai tevékenység, ásványok vagy ércek olvasztása, elválasztása, csurgatása, hanem egyedül a legtisztább máz előállítására való műveletek, amit a németek lakknak hívnak, amely az agyagedények rendkívül finom színezéséhez szükséges. Ezt a vallomást, miszerint az említett műveletek a királyi parancsban eltiltott és büntetendő műveletekkel semmiféle vonatkozásban nincsenek, az ügyet az ő részéről is a magyar királyi helytartótanácsnak jelentetni kívánja. Ezeket királyi fenségednek és a magas magyar királyi helytartótanácsnak jelentve, alázatos hódolattal még előterjesztjük, hogy mikor a fentebb említett királyi döntést az elénk meghívott Ramzay báróval közöltük, kitűnt, hogy egy bécsi hitelezőnek 500 ft. tiszta követelése van vele szemben, melyet háromszoros kötelezvény támogat. És az adósnak semmiféle állandó tartózkodási helye nincs. Továbbá az adós a törvénykönyv 3. részének 28. cikkelye miatti félelmében menekült ide, nehogy az említett hitelező az ő igazságos követeléséhez jusson, amelynek megszerzésére ő már az előző 1766. évben a magas ausztriai kormány előtt eljárt s az adós Ramzaynak a bebörtönzését elérte. Amint értesültünk, Ramzay ez elől csunyán megszökött s ezt maga az adós Ramzay sem tudta tagadni. ¹⁶⁰Az ítéletet kijátszotta. Pedig nem is a közös börtönbe került, hanem csak a biztonságiba, tisztes őrizetbe, amíg kellő és törvényes módon nem igazolja, hogy a valóságos adósságot a hitelezőnek a követelésére a magas ausztriai kormány, vagy inkább a bécsi udvari kamara rendelkezése szerint a bányánál ki nem fizeti, melyet az adós vallomása szerint Szepesben birtokol. Mindezt királyi fenségednek és a magas magyar királyi helytartótanácsnak alázatosan jelentjük s magas pártfogásában bizakodva teljes hódolattal maradunk királyi fenségednek és a magas királyi helytartótanácsnak alázatos szolgálói

Sopron, 1768. április 23-án

Sopron szabad királyi város
polgármestere, bírása és tanácsa.”

Ennyit nyújtanak a források. A nemesfémek magánosok által történő finomítását a nemesfém-monopólium bevezetésével egyidejűleg már Károly Róbert eltiltotta és azt a fémjelzéssel együtt a kamarai üzem számára

tartotta fenn. A tilalom azóta fennállt, csak kijátszása miatt időnként felújították. A magán finomítóüzemek eltiltása már az 1335. évi kamarai szerződés szövegéből következtethető.

A soproni ügy főszereplője ikladi gróf Szluha György altábornagy annak a volt kuruc Szluha Ferencnek, egykor Rákóczi bizalmasának, 1722-ben már nádori protonotáriusnak volt a fia, aki az 1772. június 27-én megnyílt országgyűlésen azt javasolta, hogy a királynak önként ajánlják fel a nőági örökösödést és contra vim externam az uniót. Ebből lett a pragmatica sanctio. Györgyöt, aki atyja után már báró, 1743-ban emelték grófi rangra. 1752-ben lett tábornok. Felesége Sinzendorf Rozália. Thirring Gusztáv szerint¹⁰⁽⁹²⁾ gróf Szluha altábornagy a Ferenc József tér – ma Tanácsok tere – 5. sz. alatt álló egykori megyeháza, ma járási tanács épülete helyén állt két ház egyikének, a Templom utca felé eső 574. helyrajzi számú, ún. Ainfalt-háznak volt 1766-ban a résztulajdonosa, ebben lehetett a laboratóriuma. A laboratóriumot 1768-ban tiltották be, 1774-ben a háznak már nem is résztulajdonosa. György fia, Alajos, 1774-ben a Szt. György utca 22. sz. házat bírta. Romsay (Rozmay, Ramzay) báróról és Horák doktorról nincs adat.

Hogy a soproni ügy szereplői aranycsinálók voltak-e, a forrásokból csak sejthető. Hogy kerámiai festék előállítására lett volna a céljuk, kevésbé valószínű. Abban az időben két fajansz üzem volt hazánkban: Holicson, (ezt Lotharingiai Ferenc alapította 1743-ban) és Tatán, (ez Esterházy-alapítás 1758-ból). Mindkét üzemnek nyilván megvolt a saját, féltve őrzött festék-receptje.

Viszont bőséges adatok vannak arról, hogy a XVIII. század második felében a magyar főuraknak kedvenc mestersége volt a „titkos művészet”, az aranycsinálás. Szathmáry szerint ez nagy népszerűségnek örvendett a magasrangú katonák közt is. Az alkimia melegágyai a szabadkőműves páholyok voltak, ezek közt is a rózsakeresztes ágazatúak. Szemben Mária Teréziával, aki ellenséges érülettel viseltetett e mozgalom iránt, magas pártfogók is voltak, előbb a férje, Ferenc császár, majd a veje, Albert tescheni herceg, 1765-től magyarországi helytartó. Valószínűnek tűnik, hogy Szluha György is e főúri divatnak hódolt, talán az ércbányatulajdonosként „szakértő” Romsay hatására. Ennek a szenvedélynek a felvidéki ércbányavidékeken igen mélyek voltak a gyökerei: a rézbányák rézszulfáttartamú bányavizeiből a beléjük helyezett vastárgyakra kicsapódó rezet évszázadokon át a fémek átalakulása, a transzmutáció kézzelfogható ¹⁶¹bizonyítékának tartották. Ezen még későbbi utazók is meglepődtek.¹¹⁽⁹³⁾

Az alkimia megítélésében ma már kevésbé térnek el a vélemények: a kémiához az alkimián – Liebig szerint a középkor kémiáján – át vezetett az út. Már Francis Bacon azt írta, hogy az alkimia ahhoz az emberhez hasonlítható, aki halálos ágyán azt mondta fiainak, hogy aranyat ástott el kertjében. Fiai az aranyat ugyan nem találták meg, de a földet megforgatva bőségesen termővé tették. Az alkímisták hittek a fémek átalakíthatóságában, mivel nem látták az okát annak, miért lennének a fémek kivételek, mikor a világon minden változik – és mert erősen kívánták a fémeket arannyá változtatni. A XIX. század vegyészei nem hittek az ilyen változások lehetőségeiben.

Századunké annak a felfedezésnek a dicsősége, hogy az atomok nem azok, amelyeknek nevük szerint lenniük kellene, hanem atommagból és az ezt körülvevő elektronfelhőből állanak, hogy az atommagot a félelmetes nukleáris erő páncélként szorítja össze, és hogy ebben a mikrokozmoszban az Einstein megjósolta kozmikus energia rejlik. Hogy e páncél felnyitása miként történt, azt lenyűgözően írja le nagy felfedezője, Rutherford utolsó könyvében, melynek az „Új alkimia” címet adta. A tudomány felnyitotta a mikrokozmosz kapuját, azt a kaput, ami kapuja lehet az emberiség boldog életének, de kapuja lehet a halálnak is.

A véletlenek találkozása, hogy hazánkban éppen *Sopronban történt az első mesterséges elemátalakítás.*

Sopronban, ahol utoljára kellett fellépni a transzmutáció hívő, az alkimisták ellen. Az első mesterséges maghasítás 1951. december 23-án hajnali 3 óra 30-kor történt a soproni Műszaki Egyetemi Karok Elektrotechnikai tanszékén. Jelen voltak Simonyi Károly tanszékvezető professzor, Karlovits József adjunktus, Erő János és Schmidt György aspiránsok. Az előkészítő munkákban részt vett Lux András tanársegéd, Linka Erzsébet laboráns és Horváth István tudományos főmunkatárs. Van de Graaff rendszerű nagyfeszültségű elektrosztatikus generátorban felgyorsított protonokkal (hidrogén ionokkal) bombáztak vékony lithium réteget. A lithium mag proton felvétellel két hélium magra (mesterséges alfa sugarak) esik szét, amelyek igen nagy sebességgel szétrepülnek. A generátort Horváth István készítette, a nagyfeszültségű egyenirányítót pedig Karlovits József és Schmidt György. Az ionforrás előállítására Erő János, a vákuum technika Lux András munkája volt.

Simonyi Károlyt „a fizikai kutatás szempontjából nagy jelentőségű nagyfeszültségű gyorsító berendezésért” 1952-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

És hogy az alkimisták álma valóban megvalósult, íme a bizonyíték: titokzatos fémjük, a higany egyik izotópja az arany egyik izotópjává átalakítható.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Garád Róbert: Soproni házak, gondok, felújítások

162 Garád Róbert: Soproni házak, gondok, felújítások

Városunk itt élő és közlekedő embere nap-nap után beleütközik a helyreállítási, bontási, városátalakítási munkákba. Nem kell bizonyítanunk, hogy a soproni műemlékek feltárásának, helyreállításának folyamata gazdagítja azokat a szép eredményeket, amelyek múltja immár túllépte az emberöltőket. Itt hivatkozhatunk Vidák Öse tanárra, aki már 1847-ben jól megalapozott beadvánnyal fordult a Magyar Tudományos Akadémiához és leírta a város középkori emlékeit. Ez az írás akta maradt az intézmény levéltárában, azonban az 1847-ben Sopronban tartott Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlésén Töpler Károly orvos és Vidák Öse tanár egy-egy magvas előadásban ismertették a soproni műemlékeket. Így az előadások alapján több száz belföldi és külföldi kutató vihette szerteszéjjel városunk műemlékeinek hírét. A Bach-korszak kevés pozitívuma közé tartozott a műemlék-védelem. Ausztria e tekintetben messze előbbre volt, mint hazánk. A Zentralkommissionnak magas szintű lapjában (Mitteilungen der Zentralkommission) ismertetésre kerültek Sopron és a környék középkori templomai, sőt már a lámpásos keresztek is. Ugyancsak restaurálási munkálatok is folytak. Így abban az időben dolgoztak a lébényi templomon is.

Jellemző, hogy főleg a középkori emlékek egyoldalú dédelgetése folyt, és ez a szemlélet uralkodott az általános művészet-pártolás területén is. A barokkra a szokásos jelző így hangzott: „Ízetlen.” Így magyarázhatók a század második felében történt rombolások, melyek közül a legfájdalmasabb városunkban a régi városháza lebontása, de pótolhatatlan veszteséget jelentett a Szent Mihály templom barokk oltárainak széthordása is.

Az I. világháborúban a sok nyugtalan és bizonytalan évek súlya alatt megváltozott az emberi gondolkodás és a századvégi romantikus hozzáállás számos kísérő jelensége. A művészeti világban ezt a barokk emlékek felfedezése követte.

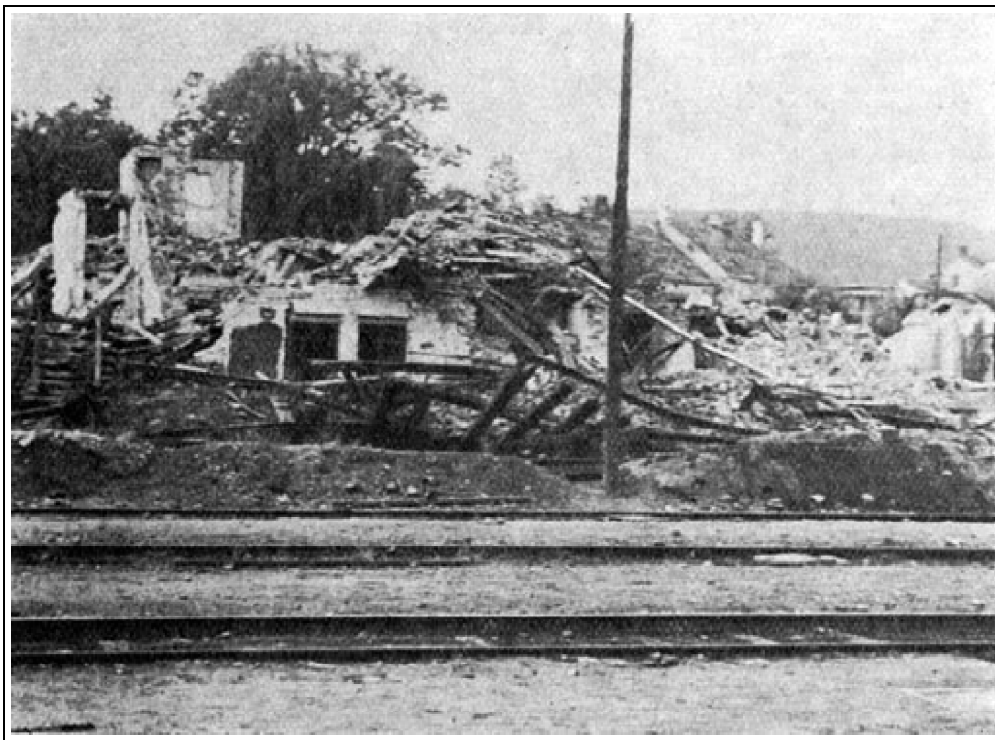
Ebben az időben bontakozik ki Sopronban az újabb műemlékvédelem. 1915-ben, még a háború éveitől megjelent Mihályi Ernő tanár Sopron renaissance és barokk stílusban épült házai című füzetét, és közel 30,

addig teljesen figyelmen kívül hagyott házra hivatkozva leírta a temérdek szobrot, díszítményt. Mint tanár módjában volt hatni a fiatalokra, rajtuk keresztül a szülőkre. Az ilyen előkészítés után – és ha figyelembe vesszük azt, hogy Mihályi korában elenyészően kevés adat állott a kutatás rendelkezésére – nem csodálkozhatunk azon, hogy abban az időben még a kora-barokkot nem választották el a renaissancétól.

A kiadott munka azonban határozott fordulatot adott a Sopronról alkotott nézeteknek és maradandóan ebben a mondatban kristályosodott ki a Sopronnal kapcsolatos műemléki szemlélet: Sopron barokk város.

A két világháború közt elsősorban a Magyar Művészet gazdag soproni száma hozta – Mihályi mellett – a fiatal Csatai Endre országos érdeklődést keltett tanulmányait (1928). Később Nyilas-Kolb Jenő Heimler Károllyal írta a Soproni Képeskönyvet (1932), és ezt a munkát a Szép Sopron követte. Műszakilag rendkívül fontos munkát jelentett a Felső Építőipari Főiskola diákjaival ¹⁶³felvett rajzok gyűjteményes kiadása. Követte mindezt Heimler Károly dísműve, mely összefoglalta a belvárosi műemlékeket és vitathatatlanul teljessé tette ezt a művet az a fénykép-gyűjtemény, melyet Diebold Károly művészi igénnyel állított össze.

Ez utóbbi könyvben sok energia mutatkozott meg, azonban a kollektív együttműködés még több sikert eredményezhetett volna. Az összefogó tevékenység hiánya jelentkezett akkor is, amikor az 1930-as években Csatai Endre elhatározta, hogy a belváros és az azt körülvevő övezet minden házának külső történetét is összeállítja egy művészeti topográfia számára. Ezért éveken át kiírta a telekkönyvből (1734-től napjainkig) az illetékes háztulajdonosokat és a lakókat, majd sorra vette 1734-től a háztulajdonosok végrendeleteit, végül a házakra vonatkozó adás-vételi szerződéseket.



A Déli Állomás környéke (1945)

Ebben az időben Csatai Endre Kismartonban volt múzeumvezető és kevés szabad idejét is erre a kutatásra

fordította. Pontosan ez idő tájt a soproni helytörténet nagyneveű veteránja, Thirring Gusztáv is tervbe vette a város várfalain belül lévő házak telekkönyvi feldolgozását. Sajnos azonban nem évről évre, mint Csatkai Endre, hanem csak 10 évenként és csak a tulajdonosok feltüntetésével. Így e rendkívül fontos munka hiányossá vált, mert a tulajdonosok változását a 10 éves ciklus nem tudta követni, hiszen 10 éven belül néha több tulajdonos is volt. Egyidőben tehát két nagyon fontos munka folyt, de nem azonos módon. Az egyik a város jelentős részét dolgozta fel, a lehető legjobb szempontok szerint, a másik az összes házakat, de hiányosan. Milyen jó lett volna a ma gyakran alkalmazott koordinációs lehetőségekkel élni!

164 1945 után az országosan központi kérdéssé vált műemlékvédelem éppen itt, városunkban érte el a legszebb eredményeket. Az időközben mind nagyobb mértéket öltött műemlékvédelemnek országosan és helyileg is szüksége van dokumentációs anyagra. Így fordult a figyelem a gazdag városi levéltár felé, amelyben joggal lehetett számítani megfelelő anyagokra.

A Soproni Ingatlankezelő Vállalat illetékesei – mellőzve a bürokratikus kereteket – a soproni levéltár vezetőjével közös dokumentációs programot szerveztek, mely immár több mint 3 éve szolgálja a soproni házak, tervrajzok, építési-engedélyek, statikai számítások stb. felhasználásának, ellenőrzésének ügyét. Hogy milyen értékesen segíti ez a közös munka a soproni rekonstrukciós terv végrehajtását, azt az az egy tény is bizonyítja, hogy amikor ez év tavaszán majdnem lebontásra javasolt Május 1. téri általános iskolát felülvizsgálták, akkor a rendelkezésre álló levéltári dokumentációs anyag alapján lehetett ez a nagy fontosságú épületet a tanulóifjúság és a szülők részére megmenteni. A rendelkezésre álló statikai számítások és részletes tervrajzok ugyanis igazolták az épület további használhatóságát.



Somfalvi úti romok (1945)

A gazdag levéltári dokumentációs anyag feldolgozása most a soproni házak felújítási programját is

szolgálja. Előre feldolgozható, ellenőrizhető az épületek alapozása, szerkezeti adottságai, az építési-engedélyekkel kapcsolatos korhű megjegyzések és előírások minden részlete. A nagy soproni felújítási munkafolyamatban most már a levéltári szakemberek munkájára is támaszkodhatunk. E beszámolónkban megkezdjük az eddigi kutatások összefoglaló ismertetését. A további eredmények alapján ezt helytörténeti szempontból még ki fogjuk egészíteni.

165 Az eddig átnézett és kicédulázott iratanyag az 1787-től 1902-ig vonatkozó sorozatban szerepel:

Fasc.	I.	Ecclesiastica	20 csomó
	II.	Religionaria	7 csomó
	III.	Contributionalia	120 csomóból 62 kész
	IV.	Commissariatica	144 csomó
	V.	Publico-Politica	150 csomó
	VI.	Negotia Sanitatis	34 csomó
	VII.	Pupillaria	31 csomó
	VIII.	Fundacionalia Saecularia	228 csomó
	IX.	Litteralia	15 csomó
	X.	Commercialia	33 csomó
	XI.	Publica et privata	48 csomó
	XII.	Urbarialia	35 csomó

Az ebből az anyagból gyűjtött tervrajzokat külön feltüntették és rendezték.

A levéltári kutatók a megbízás alapján a hivatalos teendők ellátása mellett most már tervszerűen figyelembe veszik a járulékosan jelentkező tervrajzokat és a műemlékvédelemmel kapcsolatos anyagokat.

Ez évben a XXIV. levéltári sorozat feltárása folyik és részleteiben az alábbi iratsorozatok munkája fejeződött be:

III.	Contributionalia	58 csomó
V.	Publico-Politica	76 csomó
IX.	Litteralia	8 csomó
XIII.	Conscriptionalia	2 csomó
XV.	Protocolla Electae Communitatis S.	23 csomó
XIX.	Intabulationes et Fassiones	208 csomó
XX.	Testamenta Codicilli	56 csomó
XXI.	Limitations Objecta	44 csomó
XXIX.	Regesta vinearum Custodum et Promontoriorum	2 csomó
XXV.	Regalia et Allodialia	633 csomó
XXX.	Házassági anyakönyvi ügyek	6 csomó
XIV.	Judicialia	(folyamatban)
XVIII.	Acta diaetalia	18 csomó
XXII.	Decimalia	45 csomó
XVII.	Criminalia	13 csomó
XXIII.	Metalia	51 csomó
XXVI.	Negotia Impopulationis et Emigrationis	103 csomó
XXVIII.	Caducitates et Jus Detractus	7 csomó
XXIII.	Acta Sedis dominalis et Protocolla	22 csomó

166Sopron város polgármesteri iratanyagából 1919-től 1939-ig folynak a rendszerező kutatások.

Ugyancsak kezdetét vette az 1787–1949. években keletkezett ún. „Különcsomók” feldolgozása, amelyek a nagyobb építkezések iratait foglalják magukban. Ezek között szerepelnek a Városháza, a laktanyák, a szállodák, a kórházak stb. iratai is.

Ezen a helyen mondunk köszönetet mindazoknak, akik megértésükkel és támogatásukkal lehetővé tették e nagyjelentőségű munka megszervezését. Városunk története, valamint a napjainkban folyó helyreállítási munkák tömege szükségessé teszi, hogy minden rendelkezésre álló tudományos előkészítés folyamatosabbá és értékesebbé tegye a mindannyiunkat érdeklő helyreállítási munkálatokat.



Vasúti felüljáró a Győri úton (1946)

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Lovas Gyula: Autóbuszok Sopron utcáin II. rész

167 Lovas Gyula: Autóbuszok Sopron utcáin II. rész

A tavasz beköszöntével, az utak felszáradásával egyelőre csak két hónapi próbaidőre ismét megindították a süttőri járatokat, de valahogy mindig meghosszabbították a próbaidő végét. Egyre alakították a menetdíjat: korábban a GySEV gyorsmotorvonatjának menetdíját vették díjszámítási alapul, 1930 januárjára már a személyvonat II. osztályának viteldíja lett az alap. A vidéki járatokra is bevezették a bérletjegyeket. Bizonyára nem sokan lehettek a bérletjegyesek, hiszen egy sopron–hegykői havi bérlet ára 60,- P, egy sopron–széplaki ára pedig 70 P volt.

A postabuszok legjövedelmezőbb járatai a tómalmi meg a balfi járatok voltak. A balfi járatok komoly versenytársai lettek a GySEV-nek, hiszen közvetlenül a fürdőhöz járt az autóbusz, így az utast megkímélte a vasúti megálló és a fürdő közötti kapaszkodótól. Sokan vonattal utaztak, mert lefelé az út kényelmesebb volt, s a városba vissza busszal. A két közlekedési eszköz közötti verseny egyre élesedett. A GySEV azért, hogy visszahódítsa utasait az autóbusztól, kedvezményes oda-vissza, sőt fürdőjeggyel is kombinált vasúti jegyet vezetett be Sopron és Balf-fürdő között.

A gépjárművek sok előnyével szemben a GySEV nem vehette fel a versenyt. Sokasodtak is a gépjárművek az utcákon. 1930 tavaszán már 123 autót és 114 motorkerékpárt tartottak Sopronban nyilván. Egy 1929.

évi nyilvántartás – a válság ellenére is – 27 taxit szerepeltet. A Royal kávéház előtti standon már nem is fértek el a taxik, a Széchenyi térig nyúlott a parkolók sora.

Közben feltűntek a kirándulókat hozó osztrák autóbuszok is. 1930 nyarán híre járt, hogy hamarosan Béccsel és Budapesttel is megindítják az autóbuszjáratokat. A hírek azonban csak a fele valósult meg, a bécsi Barry-féle autóbuszvállalat engedélyt kapott a Sopron–Bécs közötti autóbuszjáratok megindítására. Eredetileg ugyan valóban Sopronon keresztül Budapestig akart közlekedni autóbuszaival, azonban a Sopron–Győr közötti országút olyan állapotban volt, hogy azon autóbusszal közlekedni nem lehetett. Több más országúttal együtt a győri országút kiépítésére is kiírták 1929-ben a pályázatot, azonban a munkát nem kezdték meg. Pedig azoktól a környék munkanélküli tömegei munkaalkalmat vártak, azaz legalább ideiglenes kenyeret. Erre célzott az útépitésekre vonatkozó egyik 1929-ben megjelent rendelet is:

„A mai gazdasági helyzet és a nyomasztó munkanélküliség elsőrendű feladatává teszi minden munkaadónak, hogy a jelentkező munkalehetőségeket soron kívül kivitelre juttassa és a kézierő felhasználását kedvező elbánásban részesítse, még abban az esetben is, ha a munkának gépi erővel való végrehajtása látszólag anyagi előnyt jelentene. Ennél fogva intézkedjék, hogy a végrehajtásra kerülő makadám utépítéseknél a fedanyag a helyszínen kömüranyagban szállíttassék és a helyszínen kézierővel törjék az előírt szemmagyságra. Az eljárási mód lehetővé teszi, hogy útkilométerenként további 2–300 napszám alkalmaztassék, ami mint munkaalkalom a mai viszonyok között nem mellőzhető.”

A válság elhúzódott, a lakosság nagy tömegeinek anyagi helyzete semmit sem javult, az autóbuszok utaslétszámát minden próbálkozás ellenére sem sikerült ¹⁶⁸növelni. Így 1931. november 14-én a posta a soproni helyi és a vidéki járatokat is megszüntette. A város a kereskedelmi minisztertől még félévi kegyelmet kért az autóbuszüzemre, azonban a kérést elutasították, hiszen semmi sem ígérte az üzemköltségek csökkenését és az utaslétszám emelkedését.

A város tehát ismét autóbuszjáratok nélkül maradt. Úgy látszik, hogy a város belső forgalma mégis életlehetőséget ígért egy okosan és megfontoltan szervezett vállalatnak, mert hamarosan jelentkeztek vállalkozók a helyi közlekedés lebonyolítására. Sopron egyre inkább üdülőváros lett. A Lövérékben valóban új város kezdett kiépülni, nyáron egyre több nyaraló jött városunkba. A városban tehát szükség volt valamilyen, a helyi járatokat lebonyolító autóbuszvállalatra. Ezért is ígérte meg a városvezetés, hogy mindazokat a kedvezményeket, amelyeket a posta autóbuszüzeme élvezett, egy új vállalatnak is biztosítja. Így hamarosan három komoly jelentkező is akadt: a győri Star-féle Autóbusz Rt, a GySEV szervezés alatt állt üzemével és az ezüstbárkának nevezett autóbuszairól már ismert Breuer József. Breuer mögött most egy budapesti pénzcsoporthoz állt, amely hat kocsival vállalkozott volna a forgalom lebonyolítására. Azonban az első kettő mögött ajánlatával lemaradt. A GySEV már 1931 decemberében próbajáratokat indított a városban, egyidejűleg megindította a posta kezelésében állandóan deficitessé váltó vonalon a járatait. A kocsik Sopron GySEV p. u. – Ikvahíd – Evangélikus temető–Balf-fürdő–Fertőboz–Hidegség–Fertőhomok–Hegykő–Fertőszéplak–Eszterháza–Süttör vonalon közlekedtek, akárcsak a posta autóbuszai. A GySEV azonban nem adott külön kalauzt a kocsikra, a jegyárúsítást a gépkocsivezető végezte, ezzel az önköltséget máris csökkenthette.

A GySEV első autóbusza 18 ülő- és 6 állóhellyel épített Rába-Fiat volt, második kocsiját pedig egyelőre az Ausztriában már korábban megindított autóbuszüzemüktől vezényelték Magyarországra; ez Saurer gyártmányú kocsik voltak. A vasúti autóbuszüzem létrehozása ekkor igen sikeres vállalkozásnak bizonyult. Ugyanis ezzel kikapcsolta a lehetséges versenyt a többi autóbuszvállalatokkal. Kedvezőbb díjtételeket is alkalmazhatott, hiszen a vasút utasa lett az utas az autóbuszon is. Utaslétszámát azzal is növelhette, hogy

nem a vetélytárs szerepében a vasúti menetrenddel szembeállítva, hanem a jelentkező igényeknek megfelelően tervezhette járatait. A várost azonban becsapta, mert amint biztosította a vidéki vonalát, teljesen visszavonult a helyi járatok indításától. Így a város legalkalmasabbnak találta, ha elfogadja a Star-cég ajánlatát, bár az 12 ezer P szubvenciót kért. Mégis három éves tartamra megkötötték a helyi járatok lebonyolítására a szerződést a győri részvénytársasággal. Természetesen ezen kívül az ígért kedvezményeket is megkapta, mint a postai üzem, azaz kövezetvámmentességet, gépkocsivezetőinek ingyenes lakást, ingyen garázst sőt még 3 taxiengedélyt is.

A város szubvencióján kívül Kovács Vince, a Tómalom bérlője még külön havi 100 P-vel támogatta a vállalatot azért, hogy a tómalmi járat még rossz idő esetén is rendszeres legyen, amikor kevés lenne a fürdőző utas.

Az autóbuszjáratok megindítására komoly szükség volt. A MÁV a harmincas évek elején az utazási kedv, s ezen keresztül bevételeinek növelésére ún. filléres vonatokat indított az ország kirándulóhelyeire, így Sopronba is. Egy-egy ilyen különvonat utasai szívesen kirándultak volna még Sopron környékére is, elsősorban Fertőrákosra, a rendelkezésre álló kevés gépkocsi azonban az érdeklődőket sehogy sem tudta elszállítani. A GySEV ugyan ilyenkor autóbuszaival indított különjáratokat, ami sokat segített az igények kielégítésében. Jellemző az ilyen különvonatokkal érkezett utasok kirándulókedvére, ¹⁶⁸hogy az 1932 pünkösdjén Sopronba érkezett vonathoz a két vasúti autóbusz mellett még a győri Stár is három autóbust járatott egész napon, ezek közül kettő aztán itt is maradt a soproni üzemnél.



A GYSEV 5. számú autóbusza. Fücsök F. felvétele

1932. május 20-tól kezdve tehát végre ismét menetrend szerint közlekedtek az autóbuszok a városi járatokon. A Stár-cég, teljes nevén: Győri Általános Közlekedési Vállalat Sopronban három vonalon közlekedtette kocsijait: a vasúti járatok a Pannónia szálló és a pályaudvarok között közlekedtek, minden vonatérkezés és indulás előtt 10 perccel elindulva a szálló elől. Ugyaninnen indult [170a](#) Lővér körúti járat is napi kilenc fordulóval a városligeti penzióig és vissza. A tóalmi járat kocsijai pedig az Idegenforgalmi Iroda elől indultak és oda is érkeztek.

A Stár vállalat nyáron nyolc-tíz, télen öt-hat kocsit tartott Sopronban. Ezek közül az első ideérkezett autóbusz még olyan volt, mint a GySEV kisebbik autóbusza: az első sárvédőtől a hátsóig futódeszka volt a skatulya forma karosszéria kétoldalán, ez volt a 6. számú kocsi. A kocsiszekrényt ennél is, mint majd valamennyi kocsijánál a vállalat a saját győri üzemében építette, csak motort vásároltak hozzá. A 6. számú kocsiba is egy Chevrolet motort építettek.

Az új autóbuszüzem díjszabása kedvezőbb volt, mint a postaüzemé, ami máris kedvezőbb fogadtatást biztosított számára Sopronban. Persze mégsem sikerült az üzem bevezetése minden akadály nélkül. A

GySEV, amely korábban nem sok hajlandóságot mutatott a helyi járatok megindítására, hirtelen akadékoskodni kezdett. Megtiltotta, hogy a Stár kocsijai bejárjanak az állomás előtti térre, arra hivatkozva, hogy az a GySEV tulajdona. A vitát a városi mérnöki hivatal döntötte el, amikor kiderítette, hogy a tér ugyan a vasúté, de abból egy 3 méteres sáv a városé, s így nem tiltakozhatott tovább a vasút. Persze a Stár üzemében is akadtak hibák. Csak vontatottan helyezték el az utcákon a megállóhelyek tábláit, akadozott és rendszertelen volt a járatok indítása, nem tartották be a menetrendet.

Az pedig természetes volt, hogy a soproni bérautósok csak ellenségnek tekinthették az új vállalatot. Közös memorandumban tiltakoztak a város vezetőinél amiatt, hogy a város az autóbuszvállalatnak köveztvámmmentességet is adott sőt még szubvenciót is fizet, ráadásul több taxit tart üzemben, mint amennyire engedélyt kapott, az utasok kényelmével pedig nem törődve, összezsúfolja utasait. Szóval, kitört Sopronban az ellenségeskedés a taxi és az autóbusz között. Ennek első jeleként 1932. augusztus 23-án hirdetés jelent meg a Sopronvármegyében:

„Olcsó autótaxi járatok a Tómalomhoz. Autóstandokról kiskocsival 4 személy, nagykocsival 6 személy, személyenként 60 fillér.”

Ekkor az autóbusz menetdíja egy útra 50 fillér volt, illetve a menettérti jegy ára 80 fillér. Bár még mindig olcsóbb volt mint a taxi, azonban az nagyobb kényelmet ígérhetett az utasoknak. A hirdetés megjelenése előtti vasárnapon rendőri beavatkozásra is szükség volt a már éles harccá vált ügyben, ugyanis a taxisok is oda álltak kocsijaikkal, ahonnan a tóalmi autóbuszok indultak, és bizony sok utast elcsábítottak. Az autóbuszvállalat hívására innen rendőr zavarta el a taxikat. Ezért kellett a hirdetés. Persze a soproniak jórésze nem tolakodott ott a várkerületi autóbuszstand körül. Ha már a Tómalomra mentek fürdeni, gyalog-kerékpáron többen mentek, mint autóbuszon, főleg a fiatalok, hisz lefelé olykor hárman is ültek egy kerékpáron, lefelé gurult...

A Stár lassan rendbehozta a soproni üzemet, abban vetélytárs nem háborgatta. A GySEV csak a vidéki hálózatával foglalkozott. Schwab Richárd kapuvári vállalkozótól átvette a Kapuvár–Beled közötti vonalat, a süttöri vonalon meg azzal kísérletezett, hogy vasárnaponként színházi járatokat indított, azonban ezzel hamarosan fel kellett hagynia. Az a próbálkozása sem járt eredménnyel, hogy hetente egyszer Kapuvárról Sárvarra, illetve Celldömölkre indítson járatot. Az érintett vidék lakóinak még nem volt ekkor szükségük erre a forgalomra. Sokkal sikeresebb volt az a járat, amelyet Kapuvár és Csorna, majd tovább Csorna és Győr között hetivásáros napokon indított. A vasúti tarifával indított járatokra annyi utas jelentkezett, hogy azok az autóbuszra fel se fértek. Ezt a kedvező díjszabást azonban csak a vasúti autóbuszüzem adhatta meg. Kedvező helyzetét csak erősítette az a rendelkezés, amely éppen a vasutak és a már megalakult államvasúti autóbuszvállalat védelmében kimondta, hogy magánvállalat csak 25 kilométeres körzetben végezhet személyszállítást. Így a GySEV a soproni iskolák autóbusszal szervezett tanulmányi kirándulásainak kizárólagos lebonyolítója lett – belföldön, a Stár pedig ezzel szemben a máriazelli és semmeringi kirándulásoknál keresett kárpótlást, hiszen ez a tiltó rendelkezés csak belföldre vonatkozott. A GySEV a megszaporodott járataihoz még 1932-ben két új autóbust szerzett, majd a harmincas évek végén ezekhez még két kocsit vásárolt. Ezek javítását részben a saját műhelyében, részben a Stár győri javítóműhelyében végeztette. A két autóbuszvállalat, mely Sopronban ellenlábasként kezdett szerepelni, a későbbiekben jól megosztozott a forgalmon, úgyannyira, hogy ismételten egymást még autóbuszok kölcsönzésével is kisegítették.

A soproniakat a városban kiszolgáló Stár kocsik persze nem mindig a legelőkelőbb kocsik voltak. Egy

levélíró 1934. május 6-án a Sopronvármegyében leközlött levelében így mutatta be a soproni autóbuszokat:

„...Ugyanazokat az ósdi, rozoga kocsikat állította be az idén is, amikkel már tavaly is nem csak bosszantotta, de nem egyszer veszélyeztette is utasait. A kocsik tönkrement rugózata, üléseinek kikopott párnázata, elnyűtt alváza talán jó lenne még a megyebeli faluk között vásáros napok forgalmának lebonyolítására...”

A rossz ülések bizonyára a 13-as számot viselő autóbuszra vonatkoztak, mert erre levelek sora panaszkodott. Nagyobb volt az, hogy amikor különjáratra kellett mennie a vállalat valamelyik kocsijának, akkor természetesen a legnagyobb, a 19-es számú kocsit küldték. Helyébe ilyenkor kiskocsit állítottak forgalomba, mellyel ugyanannyi utast akartak egyszerre elszállítani, mint a nagykocsival. Ebből lett aztán a „heringdoboz”...

1934 nyarán megnyílt a Fertő-strand, ahova a GySEV indított autóbuszjáratokat. A kiránduló kedv megnövekedését, a gazdasági viszonyok kedvezőbbé válását ekkor egyre több különjárat jelezte. Ezek közül a legérdekesebb az a többször megismételt műemléki kirándulás, melyet autóbuszsal Kópháza–Nagyecenk–Szentmiklós–Széplak útvonalon Csatkai Endre kalauzolásával rendeztek meg, s mintegy előfutára volt a mai fertőparti autóbusztúráinknak.

A gazdasági viszonyok kedvezőbbé válásával a Stár számára is egyre jövedelmezőbbé vált a soproni üzem, ezért lejárt három éves szerződését újabb 10 évre meghosszabbította. A meghosszabbításról beszámoló újságcikk azt is hozzátette a hírhez, hogy „a társaság munkáját megelégedés dicséri.” Mintegy válaszul írhatták az újságíróknak a levelet:

„...Nem tudom, kinek az agyában született meg az az ötlet, hogy a Lövérekben közlekedő autóbuszoknak ne legyen tetejük. Mindenesetre nagyon rossz ötlet volt. A jeges áprilisi napokban az autóbusz teteje teljesen nyitva volt, talán, hogy ne maradjon senki, aki elkerülhesse az influenzát. De nyitva van nyáron is, amikor a nap oly erősen tűz, hogy az ember a legkisebb árnyékot is szívesen fogadja, de hát hadd perzselje a szegény lövérlakót a nap! De még hátrányosabb télen a lövéri autóbusz, amikor is a tetejére egy vászontakaró kerül, ami tekintve, hogy néha 16 fok hideg van, kellemetlenség. Az ilyen nyitott autóbuszok csak kiránduló autóbuszoknak valók és másutt csakis mint olyanokat használják. Kérem a lövérlakókat megszabadítani ettől az új autóbuszoktól és újra a barna autóbuszokat járatni és a zseniális nyitott járműveket olyan vonalakon használni, ahol csakis nyáron van közlekedés, de akkor is vászontakaróval.” (Sopron vármegye. 1935. május 7.)

172Bár nem közvetlen soproni, de megyei probléma volt az, amely a MÁV egyik új autóbuszvonalának tervekor támadt. Az Államvasút ugyanis kőszegi telepéről kiindulva 1935 nyarán azt tervezte, hogy Lövőig és vissza Kőszegre autóbuszjáratot indít, az egyik kocsiját Csepregen, a másikat Répcevisen keresztül közlekedtetve. A járathoz nagy várakozást fűztek, hiszen az a jelentős vasút által nem érintett területeket kapcsolt volna be a forgalomba. Azonban már a próbaúton kiderült, hogy a Kőszeg–Horvátzsidány közötti 3,5 km hosszúságú útszakasz autóbuszsal járhatatlan. „Nyáron homok, nedves időben pedig sártenger” – írta le az utat a Vas megyei alispánhoz benyújtott jelentés.

Ez az út végig, Lövőtől Kőszegig állami út volt, tehát annak fenntartása is állami feladat lett volna. A megyében lévő államutak másutt sem voltak hibátlanok. Annak ellenére, hogy 1935-ben a megye állami útjaira 152 ezer pengőt utaltak ki, ami összességében jelentős volt, de még a Sopron–győri országút javítására sem volt elég, pedig ezt sürgősen rendbe kellett volna hozni az egyre növekvő autóforgalom miatt. Sopron ekkor már a Bécs–Balaton autóbuszvonal egyik állomása lett, a fellendülő idegenforgalom

egyre sürgetőbben követelte az úthálózat rendbehozását. A győri úton egész nyáron két úthenger dolgozott, érthető hogy a zsidányi útra nem futott a keretből. Végül októberre sikerült 20 ezer P-t biztosítani a horvátzsidányi útszakasz rendezésére is.

Az 1935. év végén a város, a rendőrkapitányság, az Idegenforgalmi Iroda meg a Stár képviselői közösen beszéltek meg a helyi járatok gondjait. Megállapították, amit már mindenki úgyis tudott, hogy a megállóhelyeken nincsenek kitéve a megállóhelyet jelző táblák, valamint a menetrend. Megnézték a Printz pihenőnél terméskőből épített új váróhelyiséget, s hasonló váróhelyiségek építését javasolták a többi lövéri megállóhoz. Ezek az évek során valóban fel is épültek és máig szolgálják az utazóközönséget. A megbeszélésen, mint ahogy az már szokásos volt, az autóbuszüzem képviselői mindent megígértek a meglévő hiányosságok megszüntetésére. De már tavasszal kiderült egy, a Sopronvármegyében leköszölt levélből, hogy az ígéretből kevés valósulhatott meg: „...bár tavaly megígérték, hogy nem hozzák vissza, ismét beállították a városi forgalomba a 32. számú alacsony autóbuszt. Nem lehet benne felegyenesedni. Kicsi is, meg az ülések igen rosszul vannak benne elosztva, úgy hogy ha valaki kiszáll, előle másoknak is ki kell szállniuk, mert másként nem fér ki a többi utastól.”

Ezt a kis kocsit is a Star cég maga építette, csak Austro-Fiat motort vásárolt hozzá. Ez az autóbusz Rómát is megjárta egy kirándulócsoporthal, tehát jól megépített jármű volt. Azonban nem városi forgalomra rendezték el benne az ülőhelyeket.

Viszont javulást ígért az autóbuszutasoknak az, hogy 1936 tavaszán áttérték a Déli pályaudvar meg Bánfalva és Brennbergbánya felé irányuló autóbuszforgalmat a Lackner Kristóf utcába az addigi útvonal, a mindig szűk és rázós Újteleki utcából. A városi úthálózat jelentős korszerűsítése éppen ekkor kezdődött meg. Ezzel szemben a vidéki utak állapota még sokáig sok gondot okozott az autósoknak, főleg a győri országút vette erősen igénybe az autóbuszokat. A Sopronvármegye rövid hírből számolt be arról – jellemezve ezzel a győri út állapotát – hogy Budapestről Bécsen keresztül jött Sopronba egy MAHART autóbusz, mert utasai nem vállalkoztak arra, hogy a győr–soproni úton autózzanak végig.

Ennek az állapotnak ellenére a GySEV koncessziót kért egy Sopron–Győr–Budapest között indítandó autóbuszjáratra. Ugyan a vasúti autóbuszüzem vezetői sem gondoltak mindjárt a járatok megindítására, csak biztosítani szerették [173](#) volna maguknak az előjogot. Mégis elkéstek, mert kérésüket azzal utasították el, hogy a Barry-cég már korábban megkapta az engedélyt.

Sopronban a két autóbusz vállalat egymással kartellszerződést kötött. Ennek értelmében a GySEV egyeduralmat kapott a vidéki járatokban, ahol a kormányrendeletek is védték a vasúti vállalkozás érdekeit. A Barry-cég előjogával szemben azonban nem tudott megbirkózni.

Pedig sok biztató hír érkezett arról, hogy valamit mégis csak tesznek a győri országúttal. Egy alkalommal a belügyminiszter is megpróbált autózni ezen az úton. Visszatérve Budapestre, mindjárt megkereste a kereskedelmi minisztert a győri út ügyében. Így kapott a győri Államépítészeti Hivatal 1935. szeptemberében 105 ezer P-t, hogy az úton a legszükségesebb javításokat elvégezze. Novemberre még egy miniszteri bizottság is járt a győri országúton. A javítások valóban el is kezdődtek. Első lépésként azonban még csak táblák kerültek a legrosszabb szakaszok elé „Jobb út Sopron felé” felírással, s ezekkel a megyei utakra terheltek átmenetileg a javítás idejére a forgalmat.

Egyelőre a GySEV nem terjeszkedhetett. A Star viszont már Szombathely felé tekingetett. Szombathely vezetőivel javában tárgyalt arról, hogy ott is autóbuszjáratokat indít, ugyanakkor pedig a villamosvasutat megszüntetik. A hír nem talált kedvező fogadtatásra a szombathelyiek között. Egy olvasójának levelét

közölte a közvélemény bemutatására a Vas megye c. lap; ebből való a részlet:

„Azt mondják, hogy lám Sopronban is fölszedték a villamossíneket és nem történt belőle semmi baj és most ott beállították az autóbust és óh, íme, milyen fölségesen bevált. Jártunk már mi is Sopronban. Hallottuk eleget azokat a jókívánságokat, amiket azoknak címeztek, akik a villamost Sopronból elbőlcsekedték. Az istennilya volt még a legegészségesebb kívánság valamennyi közül. Igenis ültünk a soproni villamoson, és betaláltunk rajta a városba. És nem győztük kívánni a mostani Sopronban az autóbust érkezését...”

Azonban a Stárnak végül mégsem sikerült Szombathelyen megtelepednie. Persze nemcsak a Stár kocsijaival akadt bajuk az utasoknak. Egy utas, aki a GySEV süttöri járatának egyik autóbuszán utazott, elismerte abban a levelében, amit a Sopronvármegyének írt, hogy az út nagyon rossz és szűk is, de az autóbust rugózása is rossz. Úgyannyira, hogy az utas attól tart, ha kinyitja a száját, leharapja a nyelvét. Ideje volna – írja az utas – ha az öreg autóbustok kikerülnének a forgalomból, de mivel tudja, ahhoz, hogy új kocsit vegyenek helyettük, pénz kell, azt javasolja: legalább lassabban közlekedjenek.

Az utak állapotáról elhangzott rengeteg panasznak lett is foganatja. 1937 nyarán megkezdtek a lövő-kőszegi út földmunkáit meg a győri út teljes újjáépítéséhez is hordták már a követ-kavicsot. Mivel ez az út Kópháza és Nagycenk között új nyomvonalra épült, nagymennyiségű követ vásároltak az útépítéshez a város közeli kőbányájából. 1838 nyarán pedig a sokat panaszt Stár kitett magáért. A Sopronvármegye 1938. június 9-én számolt be az új Stár kocsiról olvasóinak:

„Pünkösdtől új látványossága van a soproni utcának. A régi 19-es autóbust új acélvázak karosszériát kapott, így 43 férőhelyes, laticelüléses lett. Egy új dieselmotoros autóbust is fut, hűtőfelirata: Special Diesel. Eddig csak öt ilyen motor van Magyarországon: három a Stár, egy a GySEV, egy Budapest egyik vállalkozásának tulajdonában. 6 hengeres motor, maximális sebessége 80 kilométer. A karosszériát a győri Stár telepen készítették. A hírek szerint hamarosan még két ilyen kocsi érkezik Sopronba.”

1838 tavaszán történelmi változás következett be a szomszédban, megtörtént az Anschluss, mely városunk autóbustforgalmára is kihatott. Ugyanis csakhamar megszűntették a Barry-céget. Ezzel egy időre megszűnt a Bécs–Sopron és a Bécs–Balaton járat is. Szerepét valamennyire a GySEV vette át, amely új, 2. számot kapott, dieselmotorral felszerelt autóbustával balatoni járatokra vállalkozott. Bejelentette, hogy „weekend”-járatokat indít felváltva Keszthelyre és Badacsonyra 25 fő előre jelentkezése esetén. Azonban ez már nem menetrendszerű járat volt, csak különjárat előre meghirdetett formában.

A gazdasági válságidőből alig lábolt ki Európa, csak rövid békés korszakot ért meg a világ, s máris újra elkezdődtek a háborús esztendő. Ennek a korszaknak az elején valami igen üdvös dolog történt Sopron közlekedésében: 1939 október közepétől a lebontott Tschurl átjáró helyén nyitott utcán közlekedhettek már az autóbustok is a győri állomásra, feltételes megállót jelölve ki a Domonkos templom mellé, a sarokra meg rendes megállót a Deák térre. Még augusztusban átadták a forgalomnak a sopron–kópháza–nagycenki egyenes új utat, ami ugyancsak kedvező volt a gépkocsiforgalom számára. Mintha csak a háborús forgalomnak épült volna...

A szorító háborús anyaggazdálkodás, a katonai készülődések nyomán 1940. április 30-tól kezdve a kereskedelmi miniszter már benzinkorlátozást rendelt el. Ezért korlátozni kellett az autóbustjáratok számát, bár ez a korlátozás még csak rövid ideig tartott, s a soproniak hamarosan ismét békés közlekedési viszonyok közé jutottak. Ez azonban csak rövid ideig tartott, mert az erdélyi konfliktus idején ismét behívták a Stár kocsijait katonai szolgálatra. Májusban a rákosi járatokat kellett a benzinkorlátozás miatt

leállítani, szeptemberben ismét csak ehhez a legkevésbé gazdaságos járáshoz nyúltak.

Új vendégeket kaptak ettől a nyártól kezdve a soproni utcák. A felosztatott Barry-cég helyett a Német Birodalmi Posta indított napi két járatot Bécs és Sopron között, vasárnap pedig sokszor 10–12 bécsi autóbusz is állt a Várkerületen. A Birodalmi Posta kérésére engedélyezték azt is, hogy járatait esetenként a Balatonig indíthassa. Ekkor építették meg a Bécsi-domb és a Lackner Kristóf utca között a bécsi országút új szakaszát, ami a bécsi nagy autóbuszok útját könnyebbé tette, hiszen korábban a régi Bécsi út–Sas tér–Szt. Lélek utca vonalon közlekedni valóban veszélyes volt.

1941 tavasza a Jugoszlávia elleni hadműveletekkel kezdődött. Autóbuszaink egy részét ismét csak bevonultatták. Nyár végén pedig... „a soproni autóbuszok egyes járatain feltűnt az új idők jele, a női kalauz. Az autóbuszüzem ezzel a férfi munkaerők túlterhelését kívánja csökkenteni és munkaidőtöbbletüket megszüntetni” – tudatta az újságíró a Sopronvármegye 1941. augusztus 4-i számában. A háborús idők jele volt ez akkor.

A benzinnel való takarékoság céljából a hatóságok ismételten különböző gépjárműkorlátozásokat léptettek életbe. Betiltották az autóbuzskülönjáratokat, hogy ezzel legalább a menetrendszerű járatokhoz biztosítsák az üzemanyagot. Sopronban ez a korlátozás komolyan érintette az Idegenforgalmi Irodát, amely rendszeresen indított ilyen kirándulójáratokat.

Legkönnyebben a teherautósok segítettek magukon. Ők teherautóik motorját faszéngázüzemre alakították át. Egyre több ilyen tehergépkocsi jelent meg a soproni utcákon. Az egyre növekvő katonai behívások miatt szeptemberre már csak egyetlen autóbuzsa maradt a Stár-cégnek Sopronban. A behívási parancsok nyomán a cég ugyanis elsősorban Sopronból vonta el autóbuszait, inkább a győri üzemet akarta fenntartani.

175 Ugyanekkor szeptember 1-től új partner jelentkezett a környéken. Kőszeg–Eszterháza között indított autóbuzsjáratokat a MÁVAUT, ezekkel bekapcsolva jónéhány vasút által érintett községet is a forgalomba. A járatok menetrendjét a vasúti forgalomhoz igazították, így jól kiegészítették a vasúti személyszállítást.

Amíg tehát a vidéken új járat is indult, addig a városban egyre lehetetlenebb helyzetbe kerültek a Stár-céggel. Az újságokban megjelent panaszcikkek és a város vezetőinek sürgetése csak keveset jelentett. A vállalat benzinhiánnyal és a rossz gumiabroncsokkal indokolta azt, hogy sorozatosan nem tudta kiállítani a járatokhoz az autóbuszokat. A polgármester közbenjárását kérte az illetékes szerveknél, hogy juttassa anyagkiutaláshoz a vállalatot. Természetesen a polgármester ígéretet is tett a közbenjárásra, azonban ha megkísérelte is, az eredménytelen maradt. Az autóbuzsüzem eddig hat gépkocsivezetőt foglalkoztatott Sopronban. Mivel gépkocsit sem tudott Sopronban az addigi számban biztosítani, gépkocsivezetőit is felszólította, hogy aki közülük akar, azt áthelyezi Győrbe, ahol ha nem is gépkocsivezetőként, de javítóműhelyében foglalkoztatja. Csak egy gépkocsivezető fogadta el az elhelyezést, így a vállalat három gépkocsivezetőjének felmondott. Ekkor két kocsija volt már csak Sopronban: egynek a napi hat lövéri járatot, valamint két rákosi és két brennbergi járatot kellett lebonyolítani, a másik pedig a tartalékkocsi volt. Azonban 1941 októberében a tartalékkocsit gépkocsivezetőjével együtt behívták. Mivel ugyanekkor Győrből is négy autóbuzst vonultattak be, a tartalékkocsit gépkocsivezetőjével együtt behívták. Mivel ugyanekkor Győrből is négy autóbuzst vonultattak be, a tartalékkocsi helyett újat nem rendelhetek, a vállalat újsághirdetésben közölte a soproniakkal, hogy a menetrendet sehogy sem tudja tartani; azt ajánlotta, hogy érdeklődjenek az Idegenforgalmi Irodában, ha utazni szándékoznak.

Egy kocsival ugyan, de valahogy lebonyolították a télen úgis kisebb forgalmat, ha csökkentett járatokkal is. Pedig egyre több sopronit érintett ez a korlátozás, hiszen a magángépkocsik nagy részének is

visszavonták az üzemengedélyét, 1941 novemberében a vasárnapi taxiforgalmat is megszüntették. Sopronban csak 3 orvos kapott magángépkocsija részére üzemengedélyt, és tűzhetette fel szélvédőjére a fehér E betűt.

Az állandó gumibroncs hiány nyomására a Stár győri üzeme érdekes kísérletbe kezdett, s 1942 áprilisában megjelentek a győri utcákon első fakerékkel felszerelt autóbuszokkal. „Ez természetesen nem annyira rugalmas, mint a gumikerekes autóbusz, gördülése közben különös mély hangot ad...” – mutatta be az újmódi járművet az újságíró. A fakerék ék alakú elemekből volt összecsavarozva. Az elemeket összefogó csavarokat minden egyes út után meg kellett húzni, mert azok a kemény rázódástól-felütéstől meglazultak és csak állandó szabályozással, utánhúzással maradtak együtt a fadarabok.

Hamarosan Sopronban is sor került az ilyen fakerekes busz próbaüzemére. Előbb azonban megváltoztatták a lövéri járat útvonalát, s májustól a Széchenyi tér-Erzsébet utca helyett a Mátyás király utcán közlekedtek az autóbuszok a Lővérek felé is. A röviddel korábban készült aszfaltburkolatú Mátyás király utcán át közlekedésnek az utasok is valóban örültek, mert hiszen a korábbi útvonal kövezete még gumibroncsokon is rázott.

Sok csodálójuk akadt Sopronban is a fakereknek. Ezek nagyon gyorsan koptak, azért újságcikkekben kérte fel az autóbuszüzem a soproniakat, hogy nagyon ne zsúfolják meg az autóbuszokat, mert akkor a fakerék még hamarabb tönkremegy. A Sopronvármegye 1942. április 24-én még azzal vigasztalta az olvasóit, hogy másutt is akad gond és baj az autóbuszokkal: Szeged és Újszeged között például az autóbusz helyett lófogatú omnibuszokat állítanak üzembe.

Persze ez sovány vigasz volt azért, hogy még a meghirdetett kevés járat is sorra elmaradt, az 1942. évi nyári menetrend alá már oda került a mindent igazoló szöveg:

„Felelősség kötelezettsége nélkül.” Szóval már szidni se lehetett a vállalatot. A fakerekes megoldás minden merész, új és átalakított változatában sem vált be, vissza kellett térni a gumikerekhez. Úgy látszik, nyárra valami kiutalást kaphatott a vállalat, mert júliustól még arra is vállalkozott, hogy az esti színházi előadás befejezésére egyetlen autóbuszát a színház elé állítja, s azzal hazaszállítja a lövérlakókat.

A következő évre azonban már ismét elkoptak az abroncsok, s megint a város közbenjárását kérték az autóbuszosok. Annál inkább bízhattak a város közbenjárásának eredményességében, mert a városnak az országgyűlési képviselője az ipari és kereskedelmi miniszter volt. Az autóbuszüzem azt ígérte, ha lesz abroncs, akkor öt autóbust vezényelhet Sopronba a nyári forgalomhoz. Ugyanis közben kapott vissza bevonultatott autóbuszaiból, de elhasznált abroncsokkal. A városi közbenjárás most sem hozott eredményt, s mikor az egyetlen még közlekedő autóbusz a brennbergi úton egyszerre két kereke kapott „durrodefektet”, akkor más gumibroncs híján ez az egyetlen kocsi is bakra került a garázsban. Amikor ideiglenesen sikerült valahogy megjavítani a szükséges abroncsokat, volt autóbuszunk, amikor azokat éppen vulkanizálták, akkor nem közlekedtek a kocsik. A Stár számára is tarthatatlan volt ez a helyzet. Sok javulásra nem lehetett számítani. Hiszen a vállalat helyzetét az is súlyosbította, hogy mint „zsidó üzem” még kevesebb kiutalást kapott, mint mások.

Ilyen körülmények között jelentkezett Sopronban egy új szereplő: Gáncs Lajos székesfehérvári autóbuszvállalkozó meghívta a város képviselőit, tekintsék meg autóbuszait. Gáncsnak ugyanis 1943. május 1-ig volt szerződése Székesfehérvár várossal a helyi autóbuszjáratok lebonyolítására. Ez a vállalkozás Székesfehérvárott eredetileg még részvénytársaságként indult a húszas években, majd annak egyetlen tulajdonosa lett idősebb Gáncs Lajos. Közben a vállalatot fia vette át, s ő vállalkozott a soproni

áttelepülésre. Először ugyan még arról volt szó, hogy eladná autóbuszait, így két kocsit már el is adott Debrecennek. A júniusban megkezdett tárgyalások igen kedvezően haladtak és augusztus 15-én már fel is vette a forgalmat a Gáncs-féle autóbuszüzem. Gáncs öt autóbust hozott Sopronba: egy Mercedes-Benz, 1 Chevrolet és 3 Rába gyártmányú autóbust. Gáncs Lajos is az egykori posta-autóbuszgarázsba települt. Korábbi székesfehérvári személyzetéből 6 gépkocsivezetőt hozott magával, ezek közül azonban többen visszamentek, a helyükbe a Stár embereiből vett fel kocsivezetőket.

Amint híre járt a székesfehérvári tárgyalásoknak, mintha a Stár-üzem észbekapott volna. Egyszeriben akadt nagy kocsis is, és a kis skatulyák helyett a 9. számú nagy kocsival bonyolították le a forgalmat, illetve inkább csak a jövedelmezőbb brennbergi és rákosi járatokat, s ha ezek között maradt még ideje, nagy ritkán, akkor ment fel a Lövérékbe is. Így tehát a városnak egyszerre két autóbuszvállalata is volt, ezek között kenyértörésre kellett hogy kerüljön a sor. A város azt várta, hogy a Stár-cég, amely ugyan érvényes szerződésének birtokában jogosult volt a helyi járatokra, belátja a fonák helyzetet, s mivel kötelezettségeit teljesíteni nem tudja, lemond a még rendszeresen lebonyolított két vonalról is, melyre belügyminiszteri engedélye volt.

177A Stár egyre hátrább szorult a versenyben. Ismételt előfordult, hogy egy hétig sem közlekedtek kocsik a Stár vonalakon. Sopronban sokan nem is értették meg, hogyan lehetséges az, hogy azon a brennbergi úton, amelyet a város tart fenn, az azon közlekedő autóbuszjárat engedélyét nem vonhatja vissza. Pedig a város valóban csak kérhette a minisztériumot, hogy vonja vissza a Stár vállalatnak adott engedélyét. A városnak csak a belterületre volt joga engedélyt adni autóbuszipar folytatására, de más közigazgatási egység, mint Brennberg és Fertőrákos területét is érintő járatok esetén, erre nem volt illetékes. A kérdést az oldotta meg, hogy 1944. augusztus 30-án behívóparancsot kapott az utolsó soproni Stár-kocsi is, és Mesterhárzy gépkocsivezetővel a kormányánál katonai szolgálatra vonult be.

Gáncs Lajos abban állapodott meg a várossal, hogy napi 10 lövéri és nyári időben napi négy tómalmi járatot indít, hozzátéve ehhez, hogy ha a rendes járatokon kívül még 10 utas jelentkezik, úgy még egy járatot indít a Tómalomra. Elsőnek a lövéri járatokat indította meg, szeptemberre pedig már három vonalon közlekedtette kocsijait:

„A” vonal: napi 10 járattal a Lövérékbe a Turistaházig;

„B” vonal: tómalmi járat hétköznapon 4, munkaszüneti napon 6;

„D” vonal: déli vasúti járat naponta ötször a Várkerület–Deák tér–Képezde utca–Kossuth út vonalon és vissza az Újteleki utcán az Ógabona térre.

Ezzel a harmadik járattal Gáncs Lajos körjáratot teremtett meg a városban. Irodája az Ógabona téren volt, ott az iroda előtt parkoltak a kocsijai is, ahol később az üzemet átvette a MÁVAUT.

Gáncs Lajos ügyes vállalkozó volt. Halottak napján mindkét temetőbe indított járatokat, azokat jóelőre meghirdetve a helyi lapokban. Ez a Halottak napja volt a vasárnapi autóbuszközlekedés utolsó napja a háború alatt, ugyanis november 5-től a kereskedelmi miniszter az összes vidéki autóbuszjáratot vásár- és ünnepnapra leállította. Ezzel vasárnap megszakadt az autóbuszkapcsolat a város és Fertőrákos között. A brennbergi járatokat Gáncs nem vállalta már, mert a rendkívül rossz állapotban lévő úton nem akarta a kocsik abroncsait tönkretenni.

Az ismételt korlátozások és nehézségek ellenére az üzem egyéves eredményei igen jók voltak. Az öt

autóbusz mellett 4 bérautót is tartott üzemben. Egy év alatt járműveivel 200 ezer utast szállított. Alkalmazottainak száma 16 fő volt.

1944 őszére a város egyre több „menekült” fogadott falai közé. A városi lakáshivatal csakhamar menekülteket elhelyező irodává vált. Amikor elfogytak a városban a kiutalható lakások, a lövéri nyaralókat utalták ki. Így a lövéri autóbuszjárat egyre több utast szállított. Pedig az egyre fogyó üzemanyagtartalék meg az egyre romló gumik miatt már nem sokáig tudta Gáncs Lajos sem fenntartani az üzemet. November 9-én a soproni újságokban hirdetés jelent meg:

„Az autóbuszforgalom anyagihiány miatt bizonytalan időre szünetel. Gáncs Lajos autóközlekedési vállalat.”

Ezzel a közléssel a felszabadulás utánig megszűntek a soproni helyi autóbuszjáratok. Gáncs Lajos maga is bevonult, már az üzem utolsó két hónapjában is munderban igazgatta vállalatát.

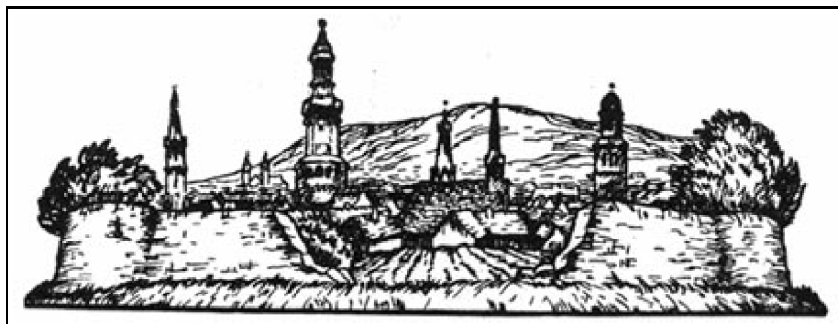
A szovjet csapatok elől a Dunántúlra visszavont MÁVAUT autóbuszok foglalkoztatására meg a nyugati országszélre menekült nyilas kormányhivatalok közötti közlekedés javítására december 4-től kezdve két új autóbuszvonalon nyitottak üzemet. Az egyik Sopron–Kőszeg–Szombathely között közlekedett. ¹⁷⁸Ekkor ugyanis a hadiforgalom miatt erősen igénybe vett szombathelyi vasútvonalon csak egy pár személyvonat járt, így valóban szükség is volt napi két járatra.

A másik MÁVAUT vonal Mosonmagyaróvár–Csorna–Lövő–Kőszeg vonal volt. A járatokat úgy indították, hogy Lövön találkoztak a kocsik, s így az átszállást biztosították. A járatok kihasználtságát ugyan erősen csökkentette az 1945. január 10-től Sopron–Szentgotthárd között bevezetett gyorsvonat, mely 8 óra 15 perckor indult Sopronból. Árpád típusú sínautóbusszal közlekedett, kedvező menetrendje sok utast vonzott, bár a legtöbben katonai nyílt parancssal utaztak.

Minthogy ezeket a járatokat csak az ide települt intézmények indokolták s nem a gazdasági élet, a nyugatra települő hivatalokkal együtt ezek az autóbuszok is velük távoztak.

Gáncs Lajos autóbuszaiból kettő a soproni huszárlaktanya romjai alá került. Kocsiszekrényük teljesen elpusztult. Többi kocsija valahol a honvédség szolgálatában veszett el. A felszabadulás után a megmaradt roncsokból kellett az új élet megindulásával autóbuszokat építeni.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR



1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / A hegykői és sarródi halászok szerződése a szovjet csapatokkal (1945 augusztus)

Bárdosi János: A hegykői és sarródi halászok szerződése a szovjet csapatokkal (1945 augusztus)

1945-ben – a magyarországi halászható vizekkel egyetemben – a Fertő tó halászati jogrendszerében is lényeges változás következett be, mivel a 6700/1945 M. E. rendelet 2. §-a értelmében a természetes vizeken a halászati jog az államra szállt át. Addig ugyanis az 1885-ben megjelent vízjogról szóló törvény volt érvényben, amely szerint: „A vizek partja és medre a parti birtokos tulajdona és a parti birtoknak elválaszthatatlan alkatrésze.” (1885: XXIII. tc. 4. §) Ezen alapult a 3 évvel későbbi halászati törvény, amely kimondotta: „A halászat joga a földtulajdon elválaszthatatlan tartozékát képezi és a meder tulajdonosát illeti.” (1888: XIX. tc. 1. §)

A fentiek értelmében a címben említett községek halászhajói 1945-ig egyrészt gróf Széchenyi Bálint uradalmi intézőségétől, másrészt az Esterházy hercegi hitbizomány gazdasági intézőségétől bérelték a halászható vízterületet, szerződésben meghatározott időre és területre szóló bérleti díj ellenében.

Az utóbbi uradalom Mexikópusztai intézősége még 1944. január 3-án is bérbe adta a hegykői halászhajóknak; „...a Fertőszéplak és Hegykő község közös határának északnyugat irányban húzódó egyenes vonal által a neudegi csónakut és a Kőbokor közötti egyenes vonalat metsző vonalaktól nyugatra eső mexikói intézőség kezelésébe levő Fertő tó területének halászati jogát 1944. január hó 1-től 1945. március 31-ig terjedő időre azaz egy és egynegyed évre.”⁽¹⁹⁴⁾ A fenti területre vonatkozó bérleti idő hasznosbérére 600,- P volt, amit a halászhajóknak a bérszerződés megkötése napján az intézőség pénztárába be kellett fizetniük.²⁽⁹⁵⁾

Amire e szerződés lejárt, megérkeztek a szovjet csapatok, s így a földbirtokosok uradalmi intézőségeivel újabb szerződések megkötésére már nem kerülhetett sor. Ettől kezdve a Fertő melléki községeknek nemcsak

a halászhajók, hanem egyéb lakói is hónapokon keresztül halásztak magánosan, kishalász módjára vagy kettesével összeállva a gazdátlanok vélt tóiban. Ez bizonyos fokig [180](#)érthető, hiszen a hal- és vadfogási ösztön az emberiség évezredes öröksége, s ha mód és alkalom kínálkozik rá, nemcsak a kamaszodó gyerekek, hanem még a felnőttek is gyakorolják a tiltó rendszabályok ellenére is, hát még akkor, amikor ezek nincsenek érvényben.

Ebben az időben a halászhajóknak nem volt joguk kitiltani az „idegen”, kontárkodó halfogókat a vízterületről, mivel bérleti szerződés hiányában ők is jogtalanul halásztak. Így tulajdonképpen hallgatólagos megegyezéssel az akkori írásos viszonyok között bárki halászhatott a tavon élelemszerzés céljából, eladásra ugyanis csak a legkritikább esetben került sor. Ezen a helyzeten változtattak azok az ideiglenes szerződések, melyeket a szovjet alakulatok parancsnokai a községek halászhajóival kötöttek.

E megmaradt szerződések bizonyítják, hogy a felszabadulás után hogyan indult meg újra a szervezett halászhajó a Fertőn. 1945 augusztusában Hegykő és Sarród halászhajók közvetlenül a szovjet katonai alakulatok parancsnokaival kötöttek szerződéseket a halászhajó megszervezése és gyakorlása ügyében. A halászhajók a katonai alakulatok részére szállították a halat, ahonnan a megállapított állami áron kívül cserébe élelmiszert is kaptak.

A szerződéseket orosz és magyar nyelven kötötték és az aláírásokon kívül a katonai alakulat, ill. a község pecsétjével is hitelesítették. [3\(96\)](#)

Az alábbiakban előbb a hegykői, majd a sarródi szerződés teljes szövegét közöljük:

Szerződés.

1945. augusztus 12-én mi alulírottak, egyik oldalról a 68406. tábori posta számú katonai alakulat képviselője, Onockij Fedor Ivanovics őrnagy, másik oldalról Zsugonits Ferenc a halászhajó vezetője és Sopron vármegye Sopron járás Hegykő község halászhajójának négy tagja megkötöttük az alábbiakban részletezett szerződést:

1. A halászhajó Zsugonits Ferenc vezetővel az élen 1945. VIII. 14-től megkezdte a Fertő-tóban a halászhajót,
2. A hajó és minden szükséges halászhajó felszerelés beszerzéséig a halászhajó a rendelkezésére álló halászhajó eszközöket használja,
3. A halászhajó semmilyen halászhajóra vonatkozó szerződést nem köt semmilyen szervezettel a 68406. tábori posta számú katonai alakulaton kívül, és a kifogott halállományt átadja a 68406. tábori posta számú katonai alakulat raktárának. Legalább 2–3 mázsa jóminőségű halat kell átadni.
4. A 68406. táb. p. számú kat. alakulat kötelezi magát, hogy a hal értékét a megállapított állami áron havonta kétszer kifizeti.
5. A következő élelmiszereket bocsátja rendelkezésre: 200 gramm vodkát vagy 100 gramm szeszt, 10 gramm dohányt, 600 gramm kenyeret vagy 400 gramm lisztet a halászhajó napokon és a kifogott halmennyiségtől függően 600 gramm cukrot havonta. A fenti élelmiszereket állami áron bocsátja rendelkezésre a havonta kétszeri elszámolásos fizetés terhére.
6. Biztosítja a hal kocsifogatos elszállítását a kifogás helyétől a raktárig.

7. A szerződés három példányban készült. Életbe lép a 68406. tábori posta számú katonai alakulat parancsnokságának jóváhagyása napjától. A fentiekben kötöttük meg a jelen szerződést.

A 68406. tábori posta számú katonai alakulat pecsétje és képviselője

Onockij őrnagy sk.

A halászbrigád vezetője

Zsugonits Ferenc sk.

181A halászbrigád tagjai:

1. Kellner Sándor sk.
2. Kertész Lajos sk.
3. Horváth Lajos sk.
4. Zsugonits János sk.

A halászbrigád tagjainak személyes aláírási családneveit aláírással és pecséttel tanusítom:

Poczán (?) István sk.

Hegykő község előljárója

„Sopron vármegye Hegykő község” pecsétjével.

Szerződés.

1945. augusztus 31. napján.

Mi alulírottak, egyik részről a továbbiakban megrendelőnek nevezett 66887. tábori posta számú katonai alakulat képviselője Jeliszejev Alekszej Petrovics százados, másik részről a továbbiakban szállítónak nevezett Heiner József Sarród községi lakos megkötöttük az alábbiakban részletezett szerződést:

1. Heiner József polgártárs kötelezi magát arra, hogy 1945. augusztus 31-től kezdődőleg halászatot szervez a közeli halastavakban, és a kifogott halállományt átadja a 66887. tábori posta számú katonai alakulatnak,
2. Az összes halászfelszerelést a szállító, azaz Heiner József polgártárs biztosítja,
3. Az átadott jó minőségű halért a 66887. tábori posta számú katonai alakulat Heiner József polgártársnak készpénzben fizet 12,50 P-t, (azaz: tizenkettő P 50 fillért) kilogrammonként,
4. Ezen kívül minden 100 (száz) kg kifogott halért a szállító a rendelőtől (66887. tábori posta számú alakulat) a következő élelmiszert kapja:
 - a) 200 gramm vodka
 - b) 600 gramm kenyér

c) 10 gramm dohány

5. A jelen szerződésben alábbiakban meghatározott szállítandó mennyiség teljesítése esetén a szállító kap még kiegészítésképp 600 gramm cukrot havonta,

6. A szállító polgártárs kötelezi magát arra, hogy a 66887. tábori posta számu katonai alakulatnak 1945. szept., okt. és november hónapokban legalább 1000 (azaz egyezer) kg friss halat szállít minden hónapban,

7. A hal elszállítását a kifogás helyéről a rendelőhöz a 66887. tábori posta számu katonai alakulat biztosítja,

8. Jelen szerződés 1945. december 1-ig kötött. A szerződés megsemmisíthető, amennyiben a szállító vagy a rendelő a vállalt kötelezettségeket nem teljesíti.

A szerződés három példányban készült el. A szerződést aláírták:

A 66887. tábori posta számu katonai alakulat pecsétje és képviselője Jeliszejev százados sk.

Heiner József és társai sk.

Ferencz Lajos bíró sk.

és „Sopron vármegye Sarród község” pecsétje 1945. augusztus 31-én.

A halászok szempontjából az alábbiak miatt volt előnyös e szerződések megkötése:

1. A szerződés megkötésével a halászatra illetékteleneket kizárhatták a tó vizéről.

2. A halászok újra csoportokba; *bokrokba, kötésekre, bandákba*, az akkoriban meghonosodó új kifejezés szerint *brigádokba* szerveződhetek s közösen dolgozhattak.

3. A kifogott hal eladásáról és elszállításáról nem kellett gondoskodniuk, mivel azt a katonai alakulatok minden mennyiségben átvették és elszállították a megszabott állami áron.

1824. A hal vételárán kívül a halászok olyan élelmiszerekhez is hozzájutottak, ami abban az időben csak kevesek számára adatott meg, mivel még a cserekereskedelmet űző ún. „feketézők”-nek is csak nagy ritkán sikerült ilyen élelmiszerekhez és élvezeti cikkekhez hozzájutniuk.

5. A sarródi halászokkal kötött szerződés 5. pontjából az is kitűnik, hogy a katonai alakulat parancsnoka tulajdonképpen természetbeni „célprémiumként” kiegészítésképpen ajánlotta fel havonta a halászoknak a 600 gr cukrot a szerződésben meghatározott halmennyiség szállítása esetén, ami akkor teljesen ismeretlen és szokatlan ösztönzési módszer volt. Bár a kifogott halmennyiségtől függően ezt a cukormennyiséget havonta a hegykői halászoknak is kilátásba helyezték, de csak az elszámolások fizetés terhére, ami azt jelentette, hogy az átadott hal árából a juttatott cukor értékét levonták.

A fentebb leírt átmeneti időszak után 1946-tól kezdődően már az államtól bérelték a halászok a vízterületet, holdanként 1 kg halért, ill. ennek fogyasztási áráért, aminek összegét a Fertői Hal- és Nádgazdaságon keresztül, a Halászati Felügyelőséghez kellett befizetniük, mivel a területre vonatkozó szerződést vagy megállapodást is velük kötötték.

E megállapodás tulajdonképpen nem volt egyéb mint a Halászati Felügyelőség fennhatóságának

elismerésével a halászok között létrejövő írásbeli megegyezés a terület bérlésére, valamint a bérösszeg arányos fizetésére vonatkozóan.

Feltehetően a többi Fertő menti községben – és elsősorban a legtöbb halászt számláló Fertőrákoson – is hasonló módon indult meg a halászat 1945 második felében, ezekről azonban egyelőre nem állnak dokumentumok rendelkezésünkre.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Zakar János: A felszabadulási emlékmű Sopronban

Zakar János: A felszabadulási emlékmű Sopronban

Huszonöt évvel ezelőtt, 1945. április 1-én szabadult fel Sopron városa a német megszállás és a nyilas uralom alól. A szovjet csapatok április 4-re súlyos áldozatok árán az egész országot felszabadították. Megszűntek a háború borzalmai, a dolgozó nép kezébe vette a hatalmat, megkezdődhetett az újjáépítés.

Hazánk és városunk történetének ezt a sorsdöntő évfordulóját méltóan kívánta megünnepelni Sopron városa. Ezért a Városi Tanács még 1965. április hó 1-én, a felszabadulás 20. évfordulóján tartott ülésén határozatot hozott a 25. évforduló alkalmával köztéri szobor felállítására. Ennek a határozatnak az alapján indult meg az előkészítő munka.

1966. március 23-án az emlékmű helyéül a Május 1. tér és a Mátyás király utca keresztezésében, Kellner Sándor szobrának helyét jelölték ki, mert így mód nyílt rá, hogy a szobor előtt a Május 1. tér folytatásában olyan megfelelő felvonulási teret alakítsanak ki, ahol a jelentős állami ünnepélyek méltó keretek közt tarthatók meg.

A Városi Tanács felkérte a Képző- és Iparművészeti Lektorátust mint az ország közterein felállításra kerülő művészi alkotások intéző és elbíráló szervét, hogy a szobor megtervezése érdekében a szükséges lépéseket tegye meg.

A város a következő években – Kellner Sándor özvegyével történt megállapodás után – a Kellner-szobor új felállítása helyéül a volt Evangélikus Teológia 183épülete előtti tér közepét jelölte meg, ahová azt a Műemlékfelügyelőség Soproni Építésvezetősége kegyeletes ünnepség keretében, szakszerűen áthelyezte. Így mind az újonnan felállítandó felszabadulási emlékmű, mind a Kellner-szobor elhelyezése megnyugtató megoldást nyert.

Sopron Városi Tanácsa indokoltnak találta a magasabb művészi nível biztosítása céljából több művész felkérését tervpályázat benyújtására. A felkért művészek 1967. április 30-ig bemutatták elkészült tervezetüket, illetve a róluk készült maketteket. A pályaművek elbírálását 1967. május 11-én egy erre a célra összehívott zsűribizottság végezte el, s határozatuk eredményeképpen némi módosításokkal *Kiss Kovács Gyula* szobrászművész pályaművét fogadták el. Az emlékmű előtti díszemlény (podeszt) architektúrájának és a felvonulási tér megtervezésének elkészítésére a Lektorátus *Medvedt László* építészmérnököt jelölte ki. Medvedt László felvette a kapcsolatot Kiss Kovács Gyula szobrászművésszel, és így a készülő figurális mű ismeretében fogott a tervezéshez.

A szobor végérvényes tervének birtokában a Városi Tanács felkérte a Képzőművészeti Alap Kivitelező

Vállalatot a szobor bronzba öntésére. Egyidejűleg Kiss Kovács Gyula szobrászművésszel szerződést kötött a város a szobor 1:1 arányú gipszmodelljének elkészítésére.

A Városi Tanács által elfogadott és most már kivitelezése alatt álló szoborterv egy hét méter magas betontalapzaton (posztament) álló libbenő női alakot ábrázol, amihez a művész a görög mitológia Niké istennőjének alakját vette alapul. A szobor ugyanis a felszabadulást, a magyarság kétszer eltaposott szabadságharcának (1848-ban, 1919-ben) 1945-ben megvalósult győzelmét jelképezi. Ezért lebegett a művész szeme előtt Niké, a győzelem szárnyas istennője, akit azonban a mai kor szellemének és a mai művészeti irányzatnak megfelelően nem szárnyakkal, hanem a libbenő női alak könnyedén kiterjesztett karjainak kecses mozdulatával kívánt ábrázolni. A női alak ruháját dús redőkben lobogtatja a szél, a friss, a megtisztító, a felszabadulást hozó szél.

A szobor tehát szimbólum, ezért került a talapzatra felirat helyett csupán a három sorsdöntő évszám: 1848. 1919. 1945.

Gondoskodott a Városi Tanács a szobor díszkivilágításáról is, melynek megépítésére és felszerelésére a tervet az É. M. Győri Tervező Vállalat Soproni Tervező Irodája készítette el, a kivitelezést pedig soproni vállalatok végezték nagy gondossággal.

Jelentős társadalmi munka járult hozzá az emlékmű létrejöttéhez. Az É. M. Győri Tervező Vállalat Soproni Tervező Irodája negyvenezer, az Állami Építőipari Vállalat százezer, a Soproni Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat ötvenezer forint értékű társadalmi munkát végzett a felszabadulás évfordulója tiszteletére. Sopron mindent megtett annak érdekében, hogy az emlékmű méltóan hirdesse az eszmét, amit jelképez.

1970. március 27-re elkészült a térbukolat és a díszkivilágítás, felállították a szobrot, és 1970. április 1-én, a város felszabadulásának 25. évfordulóján ünnepélyesen felavatták.

A térburkolat és díszkivilágítás munkálatai idején a kedvezőtlen időjárás nagyon hátráltatta a munkát. Hóvihar, fagy, havaseső már szinte megghiúsította a határidő betartását, de a kivitelező vállalatok lelkes akarása – vasárnapi műszakok segítségével – úrrá lett a rendkívüli időjárás okozta nehézségeken, és április 1-én *Nagy Józsefné* könnyűipari miniszter jelenlétében lehullott a szoborról a lepel. Azóta hirdeti a magyar szabadságmozgalmak kiteljesedését, amit a fasizmus leverésével a Szovjetunió világgraszoló győzelme hozott meg Magyarországnak is.



1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Gáspárdy Sándor: A soproni képzőművészeti élet alakulása 1968/1969-ben

185 Gáspárdy Sándor: A soproni képzőművészeti élet alakulása 1968/1969-ben

A Soproni Szemle 1968. évi 2. száma foglalkozott több olyan képzőművészeti vonatkozású eseménnyel, amelyek Sopronban 1967 végéig számbavehetőek voltak. Az azóta eltelt két esztendőben sűrűn adódtak ismét feljegyezni valók. Az a korábbi megállapítás, hogy a fejlődésben való előrehaladás felismerhetőbb lesz a szervezeti élet reformja után, egyre inkább valóra válik. Az öt megyét magába foglaló szervezet nagyobb erkölcsi súlyával, irányításával, közös kiállításával többet nyújt az e területen élő képzőművészeknek, mint az egykori megyei szervezésű Munkacsoport. Tagjaival szemben bizonyos fokú színvonal felmutatásának igényével lép fel, ami a többet nyújtani akarás mindenkori kovásza. Másrésről az évenként ismétlődő megyei felszabadulási képzőművészeti pályázat s az 1969-ben újjal felélesztett

soproni nyári művésztelep munkájába való bekapcsolódás tette aktívabbá a város képzőművészeti életét és egyben az alkotómunka eredményét. A folyamat progresszivitása a hirtelen megjelenülő, önálló kiállítások rendezésében, az országos tárlatokon való többszöri részvételben s az alkotásokra szóló megbízások teljesítésében is megnyilatkozott. Erre az időszakra esik az első városi műteremlakás létesítése és átadása.

Történeti sorrendben a XI. Országos Képzőművészeti Kiállításon Sz. Egyed Emma és Renner Kálmán érmeit láthattuk. (Budapest, Műcsarnok, 1968. márc.) Az előbb említett szobrásznak ott kiállított s Szabó Zoltánról készített plakettjét a Művészet belső címlapján közölte. (1968. évf. 10. sz.) Sz. Egyed Emma érmei szerepeltek a fiatal művészek Studiojának budapesti jubileumi kiállításán, a szegedi Nyári Tárlaton és Giczzy János festő műveivel együtt Keszthelyen a Balatoni Kiállításon is. (Kovács Gyula: Studio 1958–68; Kovács Gyula: IV. Balatoni Nyári Tárlat, Művészet 1968. évf. 11. sz.) Újabb plakettjét, zsögödi Nagy Imréről, a Művészet 1968. évf. 12. száma közli. Giczzy Jánossal még 1967-ben rendezett önálló tárlatukról pedig a Művészet 1969. évf. 1. száma és a SSz. 1969. évf. 4. száma írt.

A TIT Sopron városi szervezete rendezésében, önálló kiállítás keretében Gáspárdy Sándor festő és Renner Kálmán szobrász mutatták be alkotásaikat a városi Festőteremben (1968. szept.). Az anyagot Győr város támogatásával Győrben is kiállították 1968 októberében. (Látóhatár 1969. 1. sz.; Rajztanítás 1968. 5–6. sz.; Pedagógusok Lapja 1968. nov.; Hogyan? 1968. dec.) Renner Kálmán több emlékérmét készített. Többek között az Országos Diáknapokra, a nemzetközi Casals gordonkaversenyre (Budapest, 1968), a nemzetközi Weiner Vonósnégyes és Brácsaversenyre (Budapest, 1968), a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára. Elkészítette Győr város emlékérmét, valamint a „Szép 186 magyar beszédért” című érmét. Plakettjei közül néhányat a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, a szigetvári Vármúzeum és a bécsi Kunsthistorisches Museum őriz. A tahiti Gauguin múzeumba került Gauguin érme és az American Numismatic Society múzeumba (New York) Toulouse-Lautrec-é. Éremművészeti munkásságáról angol, olasz, német és osztrák folyóiratok számoltak be. Vadonné Perényi Irén festőművész a párizsi Salon International-ban évente állított ki alkotásaiból. Munkáiért 1967-ben a Szépművészetek érmével tüntették ki. (Salon International des Beaux Arts 1967.) Szabó Alajos grafikus megnyerte Győr város címerpályázatának első díját, ezt követően Pécs város címerpályázatán is az első díj részese lett.

Az 1969. év elején Szakál Ernő szobrászművész restaurátori munkásságáért Munkácsy-díjat kapott. Nagyszabású restaurátori munkájának, a visegrádi vár vörösmárvány kútjának helyreállítása után jelenleg a siklói vár gótikus erkélyének restaurálásán dolgozik, amit a falkutatásnál előkerült és az erkély töredékeként azonosítható számos gótikus faragvány tett lehetővé. Ez Magyarország egyetlen gótikus erkélye. Szakál Ernő Héjj Miklóssal együtt a nemzetközi művészettörténeti kongresszus alkalmából a visegrádi Salamon toronyban kiállítást rendezett a Mátyás korabeli, európai hírű és rangú kőfaragó művészet legbecsesebb alkotásaiból. A fellelt töredékek alapján bemutatta a visegrádi Herkules-kút tőle származó elméleti rekonstrukcióját is.

1968-ban nem volt városi képzőművészeti kiállítás Sopronban. Helyette 1969 márciusában rendezték meg a soproni képzőművészek tavaszi tárlatukat. Ezen a kiállításon 16 alkotó 70 művét (48 kép és 22 plakett) állították ki. Az 1969. évi megyei felszabadulási képzőművészeti pályázaton Giczzy János festő nagydíjat, Sz. Egyed Emma szobrász érmével különdíjat nyert. Május végén leplezték le Sz. Egyed Emmának Ferenczi Jánosról készített domborművét, annak a háznak a falán, amelyben a soproni munkásmozgalmak mártírja egykor lakott (Újteleki u. 54.). Ugyancsak a tavaszi időszakban rendezte a megyei Pedagógus Szakszervezet győri kiállítását, amelyen több soproni pedagógusfestő vett részt. Így: Békés Imre, Gáspárdy Sándor, Giczzy János, Kozák János, Szarka Árpád, Rázó József, Tóthné Lándori Angéla, Sz. Egyed Emma és Szőke Ernő. Ezt követően nyílt meg az V. Országos Pedagógus Képzőművészeti kiállítás a debreceni

Déri Múzeumban. Itt Gáspárdy Sándor, Giczy János és Sz. Egyed Emma alkotásai voltak láthatóak. Szabó Alajost Pécs város tanácsa megbízta a „Pro Sophiane” emlékérem, Sopron városa pedig Sopron város új címerének elkészítésével. Ugyanakkor Békés megye címerpályázatának III. díját nyerte el. Június elején került sor Kozák János festő olajképeinek és grafikáinak önálló tárlatára a Festőteremben. (Kisalföld, 1969 jún.)

A nyári időszak kiemelkedő eseményeként, ötévi szünet után, újra benépesült a soproni nyári művésztelep, amelyet a Megyei Tanács 40 000 Ft hozzájárulással hívott életre. A telepen hat héten át 30, a megyéből és az ország más tájairól érkező festőművész és szobrászművész tevékenykedett. Munkásságukról kiállításon számoltak be. (Kisalföld, 1969. július.) Giczy Jánosnak az év szeptemberében Budapesten, a Fényes Adolf teremben rendezett kiállítást a Múcsarnok, amelyet még néhány városba vittek el. Erre a hónapra esett az Észak-dunántúli Területi Szervezet IV. képzőművészeti kiállítása a tatai Művelődési Központban. Az öt megye képzőművészeinek együttes tárlatán Gáspárdy Sándor, Giczy János, Sz. Egyed Emma és Renner Kálmán alkotásai képviselték Sopront.

A képzőművészeti élet szempontjából mozgalmas esztendő záróeseményeként Rázó József festő mutatta be gyűjteményes kiállítását a Festőteremben.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

187 MEGEMLÉKEZÉSEK



1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szabó István: Dr. Manninger Rezső
1890–1970

Szabó István: Dr. Manninger Rezső 1890–1970

1970. február 4-én, életének 80. évében meghalt dr. Manninger Rezső kétszeres Kossuth-díjas akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia volt alelnöke, az Állatorvostudományi Egyetem volt tanszékvezető egyetemi tanára, akit a Magyar Tudományos Akadémia, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium és az Állatorvostudományi Egyetem saját halottjának tekintett. Elhunytával igen nagy veszteség érte a magyar tudományos életet, a hazai és a nemzetközi állatorvostudományt. A magyar tudományos élet és ezen belül az állatorvostudomány olyan kimagasló alakját vesztette el, akinek munkássága mintegy 6

évtizeden át meghatározó jelleggel nyomta rá bélyegét az állatorvostudomány fejlődésére. A mai állatorvosnemzedék felejthetetlen tanítómestere volt. 1928-ban megszervezte az Országos Állategészségügyi Intézetet és ennek 15 éven át történt irányításával megszabta az állatok fertőző betegségeinek leküzdésére szolgáló bázis-intézmény fejlődési irányát.

Manninger Rezső 1890. július 7-én született Sopronban. Bár nem volt szentimentális és lokálpatrióta, magát mindvégig soproninak tartotta. Gimnáziumi tanulmányait 1900/01–1907/08 között a soproni líceumban (ma: Berzsenyi Dániel Gimnázium) végezte jeles eredménnyel. 1908-ban színjeles eredménnyel itt tett érettségi vizsgát. Az iskolában működött Magyar Társaságban VIII. osztályos korában „Csokonai és a Lilladalok” című értekezésével szerepelt. Az év végi irodalmi pályázaton „Kleanthes himnusza Juppiterhez” című műfordítása díjat nyert. VIII. osztályos korában az iskola Ének- és zenekörének főjegyzője volt. Régi licista-, majd egyetemi barátjával, a ma is Sopronban élő dr. Raiger Alfréd ny. városi főállatorvossal együtt egyetemi éve alatt is tevékenykedett a zenekarban.

Az akkori Állatorvosi Főiskolán kimagasló eredménnyel végezte tanulmányait és 1912-ben kitűnő jelzésű állatorvosi oklevelet szerzett. A Főiskola akkori világhírű professzora, Hutyra Ferenc hívta meg tanszékére, ahol néhány évig gyakornok volt, majd 1914-ben „summa cum laude” állatorvosdoktori diplomát kapott. Ezután szakmai és tudományos pályája meredeken ívelt felfelé. 1916-ban tanársegéd, 1917-ben adjunktus és már 1918-ban magán tanár lett. 1921-ben ny. rk. tanári címet és jelleget kapott. 1923-ban ny. rk. tanárrá, 1927-ben pedig a járványtan nyilvános rendes tanárává nevezték ki. Ezt a tanszéket 1963-ban történt nyugalomba vonulásáig megszakítás nélkül vezette.

A Magyar Tudományos Akadémiának 1927-ben lett levelező, majd 1939-ben rendes tagja. 1953–56 között a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok 188Osztályának elnöke, 1958-ban az Akadémia elnökségi tanácsának tagja volt, 1960–67 között pedig az Akadémia egyik alelnöki tisztét töltötte be.

Főbb munkái: „A szárnyas baromfi fertőző és parazitás betegségei”, az „Állatorvosi mikrobiológia és immunitástan”, valamint az „Állatorvosi Belgyógyászat” I. (Fertőző betegségek) kötete, amelyek közül az utóbbinak bővített kiadása német, angol, orosz, francia, olasz, spanyol, szerb, szlovák, lengyel, kínai nyelven, esetenként több kiadásban is megjelent. Több mint 100 saját kutatáson nyugvó dolgozata jelent meg idegen nyelven és több mint 200 dolgozata magyarul. Saját és a munkatársai közleményei az állatorvosi járványtan, immunitástan és bakteriológia csaknem valamennyi területét felölelték, és több tekintetben nemcsak itthon, hanem külföldön is irányt mutattak.



Szorosan vett szakmai irányító szerepén túlmenően jelentős szerepet vállalt hazánk társadalmi szervezeteinek a vezetésében is. Elnöke volt a Magyar Agrártudományi Egyesület Állatorvosok Társaságának, 12 éven át a Magyar Mikrobiológusok Társaságának, 1947–1967 között az Országos Állategészségügyi Tanácsnak. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának 1954–1968 között volt tagja. A több mint fél évszázados kimagasló tudományos és társadalmi tevékenységének elismerésül a Kossuth-díj első fokozatát kétszer, a Magyar Népköztársaság Érdemrendje IV. fokozatát és a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét kétszer ítélték oda neki. Tulajdonosa volt az Akadémia Aranyérmének is és ő kapta a Hutyra-émlékérem első példányát.

Ennek a csak vázlatosan ismertetett életpályának nemcsak hazánkban, hanem külföldön is megmutatkozott az elismerése. Nemcsak könyvei, hanem számos [189](#)nemzetközi tudományos ülésen való szereplése is ismertté tették nevét, munkásságát. 30 éven át képviselte Magyarországot a Nemzetközi Állategészségügyi Hivatalban, melynek egy ízben elnöke, két periódusban pedig az intéző bizottság tagja volt. A külföldi tudományos világ azzal fejezte ki az iránta tanúsított elismerését és tiszteletét, hogy a Német Mezőgazdasági Akadémia, a Leninről elnevezett moszkvai Össz-szövetségi Mezőgazdasági Akadémia, a francia Orvostudományi Akadémia, a francia Állatorvostudományi Akadémia és a Lengyel Tudományos Akadémia levelező, a Csehszlovák Tudományos Akadémia rendes, a Csehszlovák Mezőgazdasági Akadémia, az Állatorvosok Világszövetsége, az angol Royal College of Veterinary Surgeons, a Bolgár Tudományos Akadémia, a Lengyel Állatorvosok Tudományos Társasága és a Görög Állatorvos Egyesület tiszteleti tagjának választotta. A lipcsei Karl Marx Egyetem Állatorvostudományi Karának, a budapesti Állatorvostudományi Egyetemnek, a bécsi Állatorvosi Főiskolának és a thessalonikii Aristoteles Egyetem Állatorvosi Karának tiszteletbeli doktora, a madridi Egyetem Állatorvostudományi Karának tiszteletbeli tanára volt. Halála napján kapta meg a Bolgár Nemzetgyűlés Elnökségétől a Cirill- és Method-rend I. fokozatát.

Manninger Rezső Sopronból származott és a líceum padjaiból kimagasló tudományos és társadalmi rangra jutott el. Ha elindulását az átlagosnál kevesebbet is emlegette, a Sopronban rendezett állatorvosi szaküléseken mégis mindig szívesen vett részt és örömmel vállalt előadást. S ilyenkor sopronivá vált és

mindig meglátogatta soproni barátait.

Emlékét kegyelettel őrzik: az egész tudományos világ, a magyar állatorvosi kar, továbbá a soproniak és a volt licisták.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / F.: Radó Ferenc 1913–1970

**F.: Radó Ferenc
1913–1970**



Vaskos köteteket tölthetnének meg azok a riportok, cikkek, melyeket szülővárosa napjairól, gondjairól, terveiről, életéről leírt. Február első hetére is sűrűn sorakoztak a tanácskozások, értekezletek, üzemlátogatások előjegyzési naptárában. Velem hétfőre tervezett egy időszerű riportot Sopron idegenforgalmáról. Azután Budapestre utaztam – és ott olvastam a fővárosi lapokban a hírt: Radó Ferenc újságíró január 29-én tragikus hirtelenséggel elhunyt.

Sopronban született 1913. szeptember 9-én. Édesapja tanító volt, gyermekkorában magába szívta már városának szeretetét. Iskoláit Sopronban, Győrött és Bécsben végezte. Megszerezte a tanítói oklevelet, majd külön engedéllyel elvégezte a Zeneakadémiát. 1934. szeptember 2-án lépett először a katedrára; játékos kedvvel, ifjú szívvel együtt énekelt, játszott a fiatalokkal. A „Sopronvármegye” és a „Soproni Újság” sportrovatában lelkes hangú cikkeket írt kedvenc csapata, a SFAC szerepléséről, azonkívül színikritikával, riportjaival ráirányította a figyelmet a kulturális élet egy-egy eseményére.

190Sokan vallják a mai negyven-ötvenévesek közül, hogy ő szeretettette meg velük a magyar népdalt, az éneklést. Radó Ferenc nevéhez fűződik a soproni „Nyilvános Énekóra”-mozgalom megszervezése, mely hosszú éveken át sikeresen ellensúlyozta a Volksbund befolyását, míg azután 1944 márciusában a Gestapo

utasítására be nem szüntették az összejöveleket.

Nehéz, vészterhes idők következtek Sopron számára: német megszállás, gettó és tömeges elhurcolások, nyilas uralom, pusztító bombatámadások. A Gestapo számára ő sem volt közömbös – „behívták” és a „Márciusi Front” tagjai felől faggatták. 1944. november 23-án Nemeskoltára hívták be munkaszolgálatra, innen egy hónappal később máshova vezényelték, majd 1945 márciusában Fertőszentmiklóásra került, ahonnan sikerült megszöknie. Nagylozson, családja körében érték a felszabadító szovjet csapatok.

Tagja lett a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Pártnak, melynek egy időn át a városi titkárhelyettesi tisztségét töltötte be. Ott volt a helyi demokratikus sajtó bölcsőjénél és az „Új Sopron” c. lap szerkesztő bizottsági tagjaként harcolt, agitált szeretett városa sorsának jobbra fordításáért. Felelős szerkesztője lett a „Színházi Fecsegő” és a „Színház” című hetilapnak, majd egy időben a „Soproni Újság” belső munkatársaként dolgozott. Igazi közéleti emberként időt, fáradságot nem ismervé munkálkodott a város felemelésén. Delegálták a népbírószágba, segítette az irodalmi kör újjászervezését, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége Soproni Csoportjának főtíkárává választották. Ott volt a felszabadulást követő városi közigazgatási testületben, majd az ideiglenes tanácsban, míg 1950-ben a tanács rendes tagjává választották meg. Nyolc évig volt tanácstag, közben egy esztendőn át a végrehajtó bizottságban munkálkodott.

1963 februárjában, majd 1967-ben ismét bevásztották a tanácsba, ahol a művelődési állandó bizottságban tevékenykedett. Több cikluson át részt vett a Hazafias Népfrent városi elnökségének munkájában. Sokrétű társadalmi elfoglaltsága mellett hű maradt a katedrához, a tanítóképző intézet ének- és zenetanára lett, igazgatója volt a Színház utcai általános iskolának, míg 1961-ben felkérésre elvállalta a „Kisalföld” c. megyei lap munkatársi tisztségét és 1966 óta a lap soproni főmunkatársaként dolgozott.

Lehetne még folytatni a felsorolást: énekkari karnagy, az ellenforradalom utáni években úttörővezető, a sportmozgalom lelkes támogatója. A felszabadulás óta részt vett a munkásmozgalomban, tagja volt a Magyar Szocialista Munkás Pártnak. 1953-ban kapta meg a „Szocialista kultúráért” érdemérmet, majd 1959-ben miniszteri elismerő oklevelet, 1966-ban a KISZ KB dicsérő oklevelét, majd egy évvel később a KISZ érdemérméi.

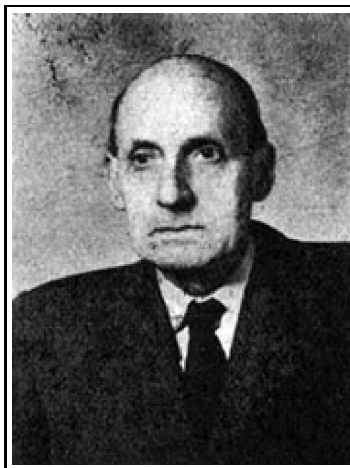
Életvidám emberként tisztelték barátai, ismerősei. Szerette a pezsgő zsibongást, az újat formáló, szebbélt lelkesedő fiatal teremő kezdeményezést.

Könyörtelen volt a sors, amikor gazdag életútjának delén, teremő-formáló ereje teljében megfosztotta attól, hogy a sok-sok szépen, újon együtt örvendjen azokkal, akikkel mindezekről tervezgetett.

A pusztító világégés utáni évtizedekben újjászülető Sopron utcasorain, kirándulóhelyein megannyi új létesítményén Radó Ferenc a közéleti újságíró letörölhetetlenül otthagya alkotó kezének nyomait.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Garád Róbert: Boronkai Pál 1897–1970

191 Garád Róbert: Boronkai Pál
1897–1970



Az elmúlt hónapok járványos időszakában, 1970. január 21-én hirtelen eltávozott körünkől Boronkai Pál nyugalmazott városi főmérnök, a Magyar Hidrológiai Társaság tiszteletbeli tagja, a soproni csoport elnöke, a soproni Városszépítő Egyesület alelnöke, az építőipar kiváló dolgozója.

Amikor barátai kórházi ágyához siettek, a hivatalos értesítés már közölte a megváltozhatatlan tényt, hogy Boronkai Pál nem térhet többé vissza közénk. Sírjánál sokan átérték gondolatban Sopron városának fél évszázados, küzdelmes történetét. A nyitott sír a meghalt emléket és az élő város elszárguló évtizedeit idézte. Régi soproni iparoscsalád gyermeke volt. A nagymúltú Széchenyi István reáliskolában szerette meg a matematikát és a műszaki gondolkodást. 1921-ben befejezte tanulmányait Budapesten, a Műegyetemen. Külföldi utazások, tapasztalatszerzések után Sopron városának alkalmazottja, 1922-től 1962-ig. 40 éven át közvetlenül intézte a város műszaki ügyeit. Sőt még egy évtizedig – nyugdíjaztatása után is – haláláig dolgozott szeretett munkahelyén. Műszaki tevékenységét két világháború rombolásai kísérték. Gyenge fizikuma arra készítette, hogy tudással, szorgalommal pótolja a mozgékonyt, a közéleti nyilvánosságot. Már az I. világháború utáni években megjelentette műszaki tárgyú cikkeit, és főleg a Soproni Szemle hasábjain rögzítődtek akkori elgondolásai, városrendezési elképzelései. A 30-as évek közművesítési problémái teljes energiáját igénybe vették.

1945 után a majdnem teljesen elpusztított, szinte reménytelen helyzetben lévő Sopront kellett újjáépíteni. A megszokott régi munkatársak és szakemberek meghaltak, ill. eltűntek. Boronkai Pálra nehezedtek azok a hagyományos kötelességek, amelyek a felszabadulás utáni időszakban fokozott mértékben jelentkeztek. Az újjáépítés legnehezebb évtizede után folytatta műszaki irodalmi tevékenységét. Feldolgozta Sopron vízellátási kérdéseit.

1960-ban elemezte az újjáépítés műszaki tapasztalatait. A bombázások, közművesítések, alapozási munkák feltárták Sopron város különleges talajviszonyait, és e műszaki feladatok megoldása érdekében szervezte a MTESZ és a MHT soproni csoportjának szakembereivel az altalajviszonyok feltárását, kutatását és dokumentálását. Sopronban először készült egy olyan hossz- és keresztmetszet szelvény a város

altalajviszonyairól, mely lehetővé tette a műemléki helyreállítások nagymértékű kibontakozását. 1963-ban elkészült a soproni Várkör homlokzatkialakítási tervezete. 1965-ben a nagy árvizek időszakában az árvízvédelmi feladatok megoldását és végrehajtását dolgozta ki teljes részletességgel. Tapasztalatait összefoglaló tanulmány keretében ismertette. 1966-ban megírta a soproni Petőfi Színház műszaki vonatkozású építészeti-történeti előtanulmányát. Sokat törődött a város köztisztaságával, és tevékenységével irányt mutatott a hasonló adottságú városok köztisztasági problémáinak rendezéséhez. A város vízellátási, szennyvíztisztítási kérdéseit állandóan figyelte és időt szakított arra is, hogy bekapcsolódjék a Fertő tavi regionális terv kialakításába.

Életének megértéséhez és munkájának értékeléséhez hozzá tartozik a légkör, mely Sopron városával és helyzetével harmonikusan összefügg. Munkáját 192és életét a soproni hagyományok tisztelete és szeretete irányította. A napi munka elvégzése mellett környezetének és embertársainak kisebb-nagyobb gondjai is foglalkoztatták. A rossz esővízelvezető csatorna, az elhanyagolt utcai csatornarács, a szerteszét heverő szemét, a szeretett város minden műszaki baja és gondja nap mint nap arra készítette, hogy ha kellett, hatósági keretek közt intézkedjék a panaszok és problémák felszámolása érdekében. Hosszú élete folyamán szülővárosa felfedte rejtett mélységeit és elfelejtett értékeit. Tagja volt a Műemléki Albizottságnak. Személyes kapcsolatait felhasználta arra, hogy országos szaktekintélyek tárgyalják és elemezzék a város műszaki problémáit. Fiatalos lelkesedéssel vállalta a több mint száz éves múltra visszatekintő Soproni Városszépítő Egyesület alelnöki tisztségét.

1968-ban befejezte a „Soproni közművesítés története” című tanulmányát. Ezt a tanulmányt barátai most készítik elő kiadásra. Kíváncsi lenne e mű szélesebb körben való ismertetése. Amikor még életében e munkájának egy-egy részletét ismertette velünk, érdekesen nyilatkoztak meg azok a közgazdasági adottságok, amelyek a mindenkori társadalom gondolkozásmódjával és osztályhelyzeti szempontjaival szorosan összefüggnek.

Szomorúsággal állapítható meg, hogy munkáját saját városában igazi elismerés alig kísérte. A két világháború világgazdasági problémái súlyos helyzet elé állították azt a társadalmat, amelyben élt. A felszabadulás utáni lehetőségek és fejlődési irányelvek már csak életének alkonyát befolyásolhatták. Hálás köszönettel adózott a Magyar Hidrológiai Társaság Elnökségének, amikor tiszteleti tagságának okiratát átvehette. Utolsó éveiben ez a megtiszteltetés adott számára munkakedvet és életörömet.

Hosszú munkás élete után a sírjánál elhangzott búcsúztatók gazdag tevékenységére tettek utalást, s a jelenlevők érezték, hogy az életben maradottakra hárul az a kötelességvállalás, melynek fél évszázadon át hű teljesítője volt. Barátai számára még az a lehetőség sem adatott meg, hogy özvegyének sorsát megkönnyítsék, mert 1970. március 16-án Ő is követte élettársát a halálban.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A fénykép alatt: Kellner Sándor magyar internacionalista, a Vörös Hadsereg internacionalista csapatainak egyik szervezője Szaratovban.

2 (Megjegyzés - Popup)

Bors András: Kellner Sándor, az igaz bolsevik. SSz. 1960, 194. lap.

3 (Megjegyzés - Popup)

Vengerszkie internacionalishti v Velikoj Oktyábrszkoj Szocialiszticeszkoy Revoljucii. A továbbiakban: VIR (Moszkva, 1959, 22. lap.)

4 (Megjegyzés - Popup)

Internacionalishti. Trugyasieszja zarubezsnihi sztran- ucsasznyiki borbi za vlaszty szovetov. A továbbiakban: ITZ. (Moszkva, 1967, 7. lap; Lenin művei. 23. kötet. Bp., 1951, 352–378.)

5 (Megjegyzés - Popup)

ITZ, 70. lap.

6 (Megjegyzés - Popup)

A Pravda 1917. jún. 3-i száma felhívja a bolsevikok figyelmét a hadifoglyokkal való kapcsolat kiépítésére.

7 (Megjegyzés - Popup)

A hadifoglyok között az első kommunista sejtet Gavró Lajos hozta létre 1917-ben Szaratovban.

8 (Megjegyzés - Popup)

Sarló és Kalapács. Moszkva. 1931, 10. sz., 37. lap.

9 (Megjegyzés - Popup)

A Szovjetunió Fegyveres Erőinek Múzeuma táblázata szerint.

10 (Megjegyzés - Popup)

Isztorija SZSZSZR. Orlik I. I.: Vengri na frontah grazsdanszkoi vojni v SZSZSZR. 1957, 4. 171. lap.

11 (Megjegyzés - Popup)

Boevie godi. Novoszibirszk. 1959, 77. lap. A Vörös Hadsereg egységeinek felépítése 1918 februárjában: egy ezred 3 zászlóaljból, egy zászlóalj 4 századból, egy század (250 fő) 5 szakaszból áll.

12 (Megjegyzés - Popup)

ITZ, 132. lap. Intézkedések: eltávolítani a hadifoglyok közül az ellenforradalommal szimpatizálókat; agitációt indítanak, kidolgozták a módszereit a frontra és a lágerok körülményeire; további forradalmi szervezetek megalakítása a szovjetkormány támogatására.

13 (Megjegyzés - Popup)

ITZ, 141. lap.

14 (Megjegyzés - Popup)

A munkás és paraszt önkéntesek harci egységei területi-üzemi elv szerint épültek fel: a rajok szakaszokba, a szakaszok századokba tartoztak, ezek pedig zászlóaljakra tömörültek. Egy-egy zászlóaljba 600 vörösgárdista tartozott.

15 (Megjegyzés - Popup)

A kongresszus eseményeivel foglalkozik: Pravda 1918. ápr. 13. (71.) sz., ápr. 16. (73.) sz., ápr. 17. (74.) sz., ápr. 19. (75.) sz., ápr. 21. (77.) sz.; V. Kopilov: Vszeroszijszkij szjezd vojennoplennih szociálgymokratov-internacionalisztov. Internacionalishti v bojah za vlaszty szovetov. Moszkva, 1965, 66–89 lap; Rabinovits József: Proletárfoglyok kongresszusa. „Forradalom” Omszk., 1918. május 1.

16 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila gyűjtése (visszaemlékezés magnószalagon).

17 (Megjegyzés - Popup)

ITZ, 157. lap.

18 (Megjegyzés - Popup)

A szabadság vértanúi. Bp., 1960, 40. lap.

19 (Megjegyzés - Popup)

A Pravda 1918. ápr. 17-i száma megemlékezik a szaratovi munkásosztág által leverett ellenforradalmi felkelésről.

20 (Megjegyzés - Popup)

A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Bp., 1968, 11. kötet, 661. lap.

21 (Megjegyzés - Popup)

A lap 5. száma Budapesten, a Visegrádi utcai párttörténeti múzeumban kiállítva. Környei Attila szíves közlése.

22 (Megjegyzés - Popup)

Világ szabadság. Penza. Ingyen kiadvány a magyar katonatestvérek számára. 1918. május 22.

23 (Megjegyzés - Popup)

Internacionalishti za vlaszty szovetov. Moszkva. 1965. (A továbbiakban: IZV) 302. lap.

24 (Megjegyzés - Popup)

Vengerszkie internacionalishti v Oktyábrszkoj revoljucii, i v grazsdanszkoj vojne v SZSZSZR. Moszkva 1968, 123. lap.

25 (Megjegyzés - Popup)

Az SZKP Szaratov megyei pártlevéltárának közlése.

26 (Megjegyzés - Popup)

A Szaratov megyei áll. levéltár közlése szerint nov. 23-ig (?)

27 (Megjegyzés - Popup)

Szamara kormányzóság, Szaratovtól DK-re.

28 (Megjegyzés - Popup)

Sarló és Kalapács. Moszkva. 1931, 3–4. sz., 85–87 lap. 1. Szaratovi lovasezred.

29 (Megjegyzés - Popup)

Szaratov megyei állami levéltárban.

30 (Megjegyzés - Popup)

A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Bp., 1967–1968, 1. kötet, 229. lap.

31 (Megjegyzés - Popup)

VIR, 45. lap.

32 (Megjegyzés - Popup)

IZV, 320. lap.

33 (Megjegyzés - Popup)

IZV, 326. lap.

34 (Megjegyzés - Popup)

Kuranov G. G.: Proletárszkij internacionalizm v Velikoj Oktyábrszkoj Szocialisztyicseszkoj Revoljucii. Moszkva, 1967, 64. lap. Egy fennmaradt esküszöveg: kötelezem magam harcolni és megvédeni utolsó csepp véremig a proletárhatalmat; az ellenséget nem kímélem, a munkásosztály ügyéért meghalni kész vagyok és kitüntetésnek tekintem; a harcmezőről való futást, a részegséget és a lopást főbelövással járó

bűnnek tartom.

35 (Megjegyzés - Popup)

I. Sz. Kutjakov: Razgrom uralszkaj beloj kazacsej armii. Moszkva, 1931, 13 lap.

36 (Megjegyzés - Popup)

Sarló és Kalapács. Moszkva, 1932, 4. sz., 49–54 old. Szamuely György: A Kommunisták Magyarországi Pártjának előkészítése.

37 (Megjegyzés - Popup)

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság. Bp., 1965.

38 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila szíves közlése.

39 (Megjegyzés - Popup)

Irina Kun: Béla Kun. Moszkva, 1968, 89. lap.

40 (Megjegyzés - Popup)

évi átlag (1901–1930).

41 (Megjegyzés - Popup)

Acsády–Klinger–Szabady: Magyarország népesedése a két világháború közt. Bp., 165, 163. lap.

42 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város adatai csak 11 hónapra vonatkoznak. Egy-két hónapban hiányzik a Sopronban született vidékiek feltüntetése, ezért az adatok nem lehetnek teljesen pontosak.

43 (Megjegyzés - Popup)

Acsády–Klinger–Szabady: i. m. 39 l.

44 (Megjegyzés - Popup)

Kővágó József: Budapest közállapotai az 1945/46. tél küszöbén. Bp., 1946.

45 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Anya- és Csecsemővédő Szövetség elődje, az Országos Stefánia-Szövetség soproni fiókja volt, amelyet dr. Madzsar József, egy 1917 januárjában tartott soproni előadása nyomán, dr. Csatkai Ignác soproni gyermekorvos vezetésével alakult meg 1917 májusában.

46 (Megjegyzés - Popup)

Graeser Frigyes: Soproni Anya- és Csecsemővédő Szövetség XXIV. összefoglaló jelentése az 1917–40. évekről. Sopron, 1941.

47 (Megjegyzés - Popup)

Statisztikai Tájékoztató. Magyarország népmozgalma az 1946. év első negyedében. Kiadja a Magyar Közp. Stat. Hiv. Veszprémi Megyei Levéltár 56/1946/1973–46.

48 (Megjegyzés - Popup)

SML Tisztifőorvosi Iratok, 1945 486/45.

49 (Megjegyzés - Popup)

SML Tisztifőorvosi Iratok, 1945 607/45.

50 (Megjegyzés - Popup)

SML Vegyes Iratok 526/1946.

51 (Megjegyzés - Popup)

SML Tisztifőorvosi Iratok, 1945 10 952/45.

52 (Megjegyzés - Popup)

SML Tisztifőorvosi Iratok, 1945 10 952 sz.

53 (Megjegyzés - Popup)

SML Tisztifőorvosi Iratok, 1945 10 952/45 – Járási Tisztiorvos 132/945 sz. jelentése.

54 (Megjegyzés - Popup)

SML Megyei Tisztifőorvosi Iratok, 1945 10 974 sz.

55 (Megjegyzés - Popup)

SML Megyei Tisztifőorvosi Iratok, 1945 Közig. Biz. Ir. 679/1945.

56 (Megjegyzés - Popup)

A rendelkezések kiadására a VKM a honvédelemről szóló 1939: II. tc. 168. §-át használta fel. (8.666/1944. V. K. M. számú rendelet az egyetemeken és főiskolákon az 1943/44. tanév második félévének befejezése tárgyában.) Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Irattára 425/1944.

57 (Megjegyzés - Popup)

Erdészeti és Faipari Egyetem (a továbbiakban: EFE) Központi Irattára 470/1944. sz.

58 (Megjegyzés - Popup)

Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől 15501/1944. III. szám. Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Irattára 1233/1944.

59 (Megjegyzés - Popup)

18.525/1944. III. sz. polgármesteri átirat. EFE Központi Irattára 1944. évi iktatókönyvi bejegyzés.

60 (Megjegyzés - Popup)

VKM 8/1944. szám alatt jelzett rendelkezése az egyetemi rövidített tanfolyamok kormánybiztosától. E. F. E. Központi Irattára 1835/1944 szám.

61 (Megjegyzés - Popup)

Idézet a kari ülés jegyzőkönyvéből. EFE Központi Irattára 1/1945. sz.

62 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 19/1945 szám.

63 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 24/1945 szám.

64 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 68/1945 szám.

65 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 277/1945 szám.

66 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 327/1945 szám.

67 (Megjegyzés - Popup)

Egyetemi tanárok feljegyzése a dékán számára 1945. május 10-én. EFE Központi Irattára 333/1945 szám. Hiteles másolat.

68 (Megjegyzés - Popup)

EFE Központi Irattára 333/1945. Kari ülési jegyzőkönyv.

69 (Megjegyzés - Popup)

Maróti Gyula: A zenei tömegmozgalom. Bp., 1956, 10. l.

70 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Csatkai Endre: A soproni daloskultúra múltja. 8. l. (A Soproni Ünnepi Hetek 1963. évi műsorfüzetének

bevezetése.)

71 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Csatkai Endre: A soproni zenei művelődés 1848–1950. Sopron, 1962.

72 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Csatkai Endre: A soproni muzsika története. Sopron, 1925. A „Soproni Magyar Férfidalkör” 50 éves történetének vázlata. 1875–1925.

73 (Megjegyzés - Popup)

Népszabadság, 1959. szeptember 20. Haydn-émlékünnepség Fertődön, a régi szépségében helyreállított Esterházy-kastélyban. Kisalföld, 1959. szeptember 22. Haydn-ünnepség Fertődön. Esti Hírlap, 1959. szeptember 22. Haydn-ünnep Fertődön. Élet és Irodalom, 1959. szeptember 25. Haydn-fesztivál, 1959. Kisalföld, 1959. december 21. Haydn: Az évszakok győri előadása. Kisalföld, 1960. március 20. Haydn: Évszakok, A győri Filharmonikus zenekar hangversenye a Zeneművészeti Főiskolán. Film Színház Muzsika, 1960. március 25. Hangverseny krónika. Muzsika, 1960. júniusi száma. Vidéki zenekaraink Budapesten.

74 (Megjegyzés - Popup)

Pedagógusok Lapja, 1964. április 22. Az ének ünnepe – Sopronban.

75 (Megjegyzés - Popup)

Murtaler Zeitung, 1965. június 26. 6. l. A Liszt Ferenc Kórus (Sopron) vendégszereplése a judenburg hangversenyteremben. (Lehelvári Vilmos fordítása.)

76 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1967. július 9. Film Színház Muzsika, 1967. július 14.

77 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1967. december 5.

78 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1968. június 21. A Soproni Pedagóguskórus sikere Görlitzben. Pedagógusok Lapja, 1968. augusztus 20.

79 (Megjegyzés - Popup)

Görlitzer Stadtnachrichten, Sonnabend 15. Juni 1968. Freunde kamen zu Freunden.

80 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1968. július 7. Haydn: Teremtés.

81 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Ünnepi Hetek Intéző Bizottságának 1968-as zárójelentése. 3. l.

82 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1969. július 1. Ragyogó „Teremtés”.

83 (Megjegyzés - Popup)

Szathmáry László: Magyar alkémisták. Bp., 1928.

84 (Megjegyzés - Popup)

A mű 47. lapján a 2. lapalji jegyzet szerint a Széchényi Könyvtár kéziratárának 202/Quart. Lat. kézirata tartalmaz Sopronra vonatkozó adatot; a kéziratértől kapott értesülés szerint ez a kézirat Benczur József Historia aularum c. művének másolata, csak történeti eseményeket tárgyal és alkémiáról nincs benne szó.

85 (Megjegyzés - Popup)

Franz Anton Schmidt: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der österreichischen Monarchie. Wien, 1836, 2. Ser. 13. Band, Nr. 811, 101–103. lapok.

86 (Megjegyzés - Popup)

Az idézett latin nyelvű források magyarra fordításáért Mihályi Ernőnek tartozom köszönettel.

87 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Állami Levéltár (SÁL). Protocollum Conceptum Latinorum Pro Anno 1768, 52–54. lapok.

88 (Megjegyzés - Popup)

Chrysorrhoeas a. m. aranyfolyó, az ótestamentum Amana v. Abana folyója, ma Nahr Barada Szíriában, az Antilibanonban ered. Nyilván fővénye volt aranyban gazdag.

89 (Megjegyzés - Popup)

SÁL Repos. I. Fasc. XXXIV. Num. 15. Lit. A.

90 (Megjegyzés - Popup)

SÁL Repos. I. Fasc. XXXIV. Num. 32. Lit. A.

91 (Megjegyzés - Popup)

SÁL Protocollum Conceptum Latinorum Pro Anno 1768, 137–139. lapok.

92 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941.

93 (Megjegyzés - Popup)

John Reed: Thorough Alchemy to Chemistry. London. 1957, 144. lap.

94 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti szerződések a soproni Liszt Ferenc Múzeum néprajzi adattárában találhatók.

95 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti szerződések a soproni Liszt Ferenc Múzeum néprajzi adattárában találhatók.

96 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti szerződések a soproni Liszt Ferenc Múzeum néprajzi adattárában találhatók.